

รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น  
ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

นางสาวธมนพัชร์ ศรีชะพลภูติทธิ



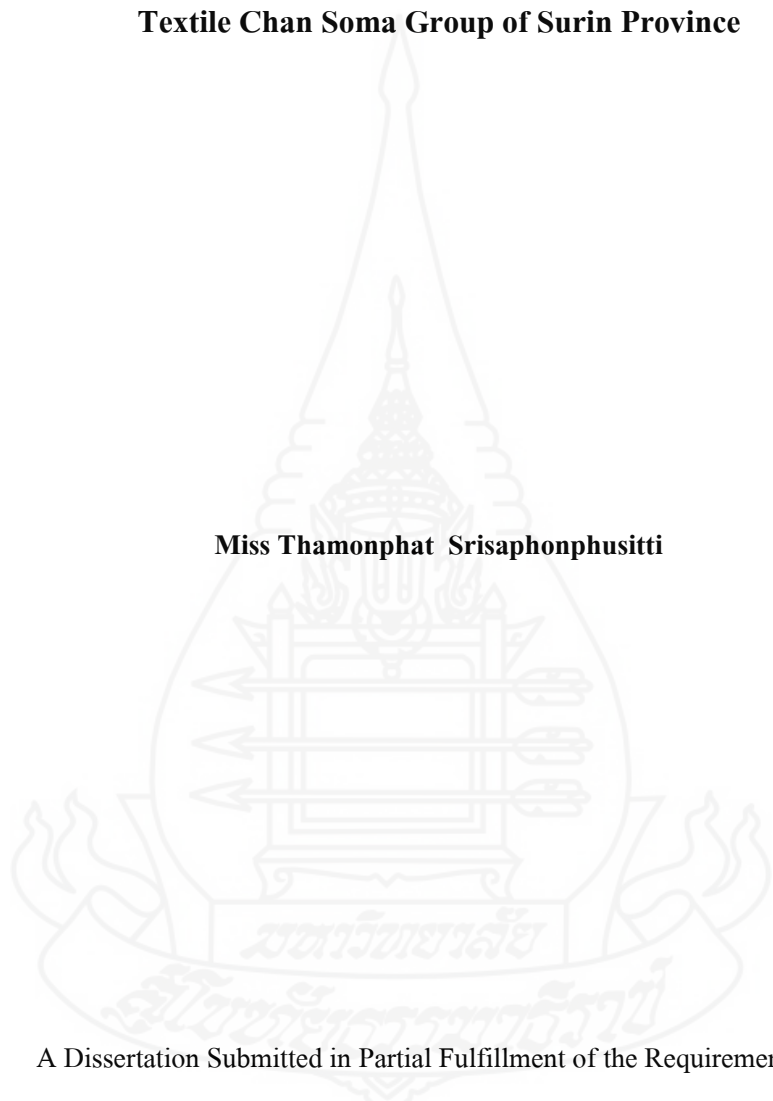
คุณูปการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต  
สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2562

**Communication Model for Transferring Local Wisdom of Gold Brocade**

**Textile Chan Soma Group of Surin Province**

**Miss Thamonphat Srisaphonphusitti**



A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for  
the Degree of Doctor of Philosophy in Communication Arts

School of Communication Arts

Sukhothai Thammathirat Open University

2019

หัวข้อคุษฎินิพนธ์ รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของ  
กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์  
ชื่อและนามสกุล นางสาวธมนพัชร ศรีชะพลภูสิทธิ  
สาขาวิชา นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช  
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร.วิฑาธร ท่อแก้ว  
2. รองศาสตราจารย์ ดร.กมลรัฐ อินทรทัศน์  
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิภากร กำจรเมฆกุล

คุษฎินิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรระดับปริญญาเอก เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2562

คณะกรรมการสอบคุษฎินิพนธ์



ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท)



กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิฑาธร ท่อแก้ว)



กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กมลรัฐ อินทรทัศน์)



กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิภากร กำจรเมฆกุล)



กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.จิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์)



ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา จันทร์คง)

**ชื่อคุณลักษณะ** รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา  
จังหวัดสุรินทร์

**ผู้วิจัย** นางสาวমনพัชร์ ศรียะพลกุลพิทธิ รหัสนักศึกษา 4591500105 **ปริญญา** ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต (นิเทศศาสตร์)  
**อาจารย์ที่ปรึกษา** (1) รองศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ธร ท่อแก้ว (2) รองศาสตราจารย์ ดร.กมลรัฐ อินทรทัศน์  
(3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิภากร กำจรเมฆกุล **ปีการศึกษา** 2562

### บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์ เกี่ยวกับ 1) บริบทการสื่อสาร 2) กระบวนการสื่อสาร 3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จากปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มจันทร์โสมาที่มีความรู้ ประสบการณ์ในการทอผ้าไหมยกทองไม่ต่ำกว่า 10 ปี ได้แก่ ผู้ดูแลกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการ โรงทอ ช่างทอผ้า นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสี่พื้นบ้าน รวมจำนวน 13 คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบการสนทนากลุ่ม และแบบสังเกตการณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัย พบว่า 1) บริบทการสื่อสาร ด้านลักษณะชุมชนมีความเข้มแข็งและโดดเด่นในการทอผ้าไหมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และทอผ้า และรับจ้างทอผ้าเป็นอาชีพเสริม การก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไหมเกิดจากการรวมตัวกันโดยมีอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ประธานกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้นำที่เข้มแข็งได้รวบรวมช่างทอที่มีฝีมือด้านการทอผ้าไหมยกทองและพัฒนาจนเป็นกลุ่มที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ด้านสภาพเศรษฐกิจสร้างรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหม มีการถ่ายทอดกรรมวิธีการผลิตผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษ ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น เป็นสังคมชนบทที่มีวัฒนธรรมแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน 2) กระบวนการสื่อสาร มีผู้ส่งสาร คือ ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มจันทร์โสมา นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสี่พื้นบ้าน ส่วนสาร คือ กระบวนการการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ ผ่านช่องทาง คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ โดยมีกลุ่มผู้รับสาร คือ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสี่พื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป 3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ต้องพัฒนาการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมุ่งเน้นใช้สื่อบุคคลผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต การให้ทดลองทำ และการชมสื่อวิถีทัศน์ ขั้นการสืบทอด เน้นใช้สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอกเล่าและการปฏิบัติจริงเป็นกลุ่มเพื่อผลิตเปลี่ยนกันสอนและถ่ายทอดในเรื่องที่ตนเองถนัด และขั้นการประยุกต์ เน้นการใช้สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ การร่วมกันประชุมเพื่อปรึกษาหารือในแนวทางการปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่า ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องใช้ในทุกระดับตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล

**คำสำคัญ** รูปแบบการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร ภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญา

**Dissertation title:** Communication Model for Transferring Local Wisdom of Gold Brocade Textile Chan Soma Group of Surin Province

**Researcher:** Miss Thamonphat Srisaphonphusitti; **ID:** 4591500105;

**Degree:** Doctor of Philosophy (Communication Arts);

**Dissertation advisors:** (1) Dr. Wittayatorn Tokeaw, Associate Professor;

(2) Dr. Kamolrat Intaratat, Associate Professor;

(3) Dr. Nipakorn Kumchornmenukul, Assistant Professor; **Academic year:** 2019

### Abstract

This research aims to study the communication pattern in transferring local wisdom of traditional royal gold brocade (phaa yok thong) Chan Soma Silk Weaving group in Surin Province regarding on 1) communication context 2) communication process 3) guidelines for the development of communication styles.

This research applied qualitative methods with in-depth interview, focus group discussion and observation technique. The 13 key informants were purposely selected from folk philosophers of the Chan Soma Silk Weaving group who has experiences in weaving silk with traditional royal gold brocade (Phaa yok thong) over 10 years, such as group administrator, group secretary, weaving managers, weavers, scholars and folk media workers. Research instruments included in-depth interview guideline, focus group discussion form and field-note for observation. Data were analyzed with inductive conclusion.

The results revealed that 1) In the communication context, the community characteristics are positive strength and outstanding in silk weaving and being known as an important Surin tourist attraction. The major occupations of the community are agriculture. Weaving is also found as supplementary occupation. The Thai silk weaving group was established by Arjarn Weeratham Trakulngernthai, head of the group, who gathering skilled weavers to weaving silk with traditional royal gold brocade and developing their group to be a well-known community. Furthermore, in economic condition, the community's incomes generated from selling silk which has been transferring a technique of folk weaving from generation to generation as a rural interdependent culture society. 2) The communication process consists of the senders, namely, the villagers of the Chan Soma Group, the scholars and the folk media practitioners, while the messages are the silk production process, the knowledge transferring, and the application through the channels including personal media, the products, special media and activities. The receivers include family members, academic group, folk media practitioners and general public. 3) The guidelines for development of communication styles supposed to emphasize the communication development in 3 steps. Firstly, in the production stage, people who transfer local wisdom to the villagers should focus on interpersonal communication through conversations, teaching, explaining, demonstrating, experimenting as well as watching video. Secondly, in knowledge transferring stage, focusing on personal media, activities media, and using a combination of telling-the-teaching methods and group practice in order to teach and transfer their own knowledge to each other. Lastly, in the application stage, emphasizing on using the silk product and brainstorming for the adaptation and value creation. Furthermore, the participatory communication must be used in every step, starting from the beginning to ending process; such as brainstorming, policy making, implementation, profit sharing and evaluation.

**Keywords:** Communication style, Communication process, Local knowledge, Knowledge transfer

## กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จในครั้งนี้ จะเกิดขึ้นมิได้หากไม่ได้รับความเมตตาจากคณาจารย์ รวมถึงกำลังใจจากคนรอบข้าง ซึ่งผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ธร ท่อแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาหลักที่ได้กรุณาดูแลให้ความรู้ คำปรึกษาทั้งวิชาการและวิชาชีพ และที่สำคัญช่วยผลักดันจนทำให้คุษฎีนิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีตามระยะเวลาที่กำหนด ผู้เขียนสำนึกในพระคุณความเมตตาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. กมลรัฐ อินทรทัศน์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่ทำให้กำลังใจ ให้คำปรึกษาและมีรอยยิ้มด้วยความเมตตาให้ศิษย์เสมอ

ขอกราบขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์ อันประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร. สมาน งามสนิท ประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร.จิตรภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิภากร กำจรเมฆกุล กรรมการสอบ ที่ได้เมตตาให้คำชี้แนะ เพื่อปรับปรุงคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัย รวมถึงชาวชุมชนบ้านท่าสว่างที่ต้อนรับด้วยความเป็นมิตรและอบอุ่นทุกครั้งที่มาลงพื้นที่

สุดท้ายผู้เขียนขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้อ้างอิงเนื้อหาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ วารสาร แหล่งสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต ในการการศึกษาวิจัยในคุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ คุณความดีที่พึงมีของคุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้เขียนขอมอบให้กับบิดามารดาผู้ให้ชีวิตกับผู้เขียน และคณาจารย์ของผู้เขียนทุกท่านในทุกระดับชั้นของการศึกษาที่อบรมสั่งสอน ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้เขียน จนมีโอกาสนำมาใช้ในการจัดทำคุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ และขอขอบคุณกำลังใจที่สำคัญจากครอบครัวบุญงาม น้องอาร์เมอร์ลูกชายสุดที่รักที่คอยให้กำลังใจตลอดเวลา ขอขอบคุณอาจารย์เลิศวัลลภ ศรียะพลภูติทธิ คู่ชีวิต ที่คอยรักและสนับสนุนทุกอย่าง ขอขอบคุณกัลยาณมิตร พี่ๆ ปริญญาเอกสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พี่ๆ และเพื่อนร่วมงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ที่คอยให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือในการจัดทำจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณ

ธมนพัชร ศรียะพลภูติทธิ

ตุลาคม 2562

## สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย .....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ .....	จ
กิตติกรรมประกาศ .....	ฉ
สารบัญตาราง .....	ฅ
สารบัญภาพ .....	ญ
บทที่ 1 บทนำ .....	1
ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย .....	1
คำถามวิจัย .....	6
วัตถุประสงค์ .....	7
กรอบแนวคิดในการวิจัย .....	8
ขอบเขตการวิจัย .....	9
นิยามศัพท์ .....	9
ประโยชน์ที่ได้รับ .....	11
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง .....	12
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร .....	12
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม .....	16
แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล .....	19
แนวคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร .....	20
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา .....	20
แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ .....	25
ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะและพฤติกรรม (KAP) .....	26
ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา .....	27
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง .....	28
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย .....	33
ผู้ให้ข้อมูล .....	33
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย .....	35
การเก็บรวบรวมข้อมูล .....	39

## สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	40
การตรวจสอบข้อมูล.....	41
การนำเสนอผลการวิจัย.....	41
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	43
ตอนที่ 1 บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์.....	43
ตอนที่ 2 กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์.....	69
ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์.....	101
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	121
สรุปผลการวิจัย.....	121
อภิปรายผล.....	136
ข้อเสนอแนะ.....	142
บรรณานุกรม.....	146
ภาคผนวก.....	153
ประวัติผู้วิจัย.....	169



สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3.1 แสดงข้อมูล โครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและวิเคราะห์เนื้อหาในประเด็นบริบทการสื่อสาร ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์.....	36
ตารางที่ 3.2 แสดงข้อมูล โครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา กลุ่มในด้าน กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์.....	38
ตารางที่ 3.3 แสดงข้อมูล โครงสร้างประเด็นสำหรับ การสัมภาษณ์ ศึกษาแนวทางการพัฒนา รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม.....	39
ตารางที่ 4.1 ลักษณะการสื่อสารของชุมชน.....	67
ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามองค์ประกอบของการสื่อสาร.....	116



สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1	กรอบแนวคิดการวิจัย..... 8
ภาพที่ 2.1	องค์ประกอบของการสื่อสาร..... 15
ภาพที่ 2.2	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา..... 17
ภาพที่ 4.1	ประเด็นศึกษาบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา..... 44
ภาพที่ 4.2	ประเด็นศึกษาลักษณะของชุมชน..... 45
ภาพที่ 4.3	ภาพทางเข้าหมู่บ้านทอผ้าไหมยกทอง บ้านท่าสว่าง..... 46
ภาพที่ 4.4	ป้ายประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท่าสว่าง..... 47
ภาพที่ 4.5	ผ้าไหมหมู่บ้านท่าสว่าง..... 49
ภาพที่ 4.6	กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง โบราณจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง..... 51
ภาพที่ 4.7	โรงทอผ้าไหมยกทอง โบราณจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง..... 52
ภาพที่ 4.8	โรงย้อมผ้าไหมยกทอง โบราณจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง..... 53
ภาพที่ 4.9	การทอผ้าไหมยกทอง โบราณจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง..... 54
ภาพที่ 4.10	นางสุมาลี ดิฉใจดี ผู้จัดการ โรงทอ กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา..... 57
ภาพที่ 4.11	นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม เลขานุการกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา..... 58
ภาพที่ 4.12	นักท่องเที่ยว ที่มาชมและซื้อผ้าไหมบ้านท่าสว่าง..... 59
ภาพที่ 4.13	ประเด็นศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม..... 59
ภาพที่ 4.14	ประเด็นศึกษาเครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน..... 64
ภาพที่ 4.15	กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น..... 69
ภาพที่ 4.16	ประเด็นศึกษาเนื้อหาสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการทอผ้าไหมยกทอง..... 77
ภาพที่ 4.17	เส้นไหมน้อยที่ผ่านกรรมวิธีฟอก ดม และย้อม..... 79
ภาพที่ 4.18	ผู้จัดการ โรงทออธิบายขั้นตอนการผลิตเส้นไหมน้อยที่ผ่านกรรมวิธีฟอก ดม และย้อม..... 80
ภาพที่ 4.19	อุปกรณ์การปั่นเข้าอักหรือหลอด..... 81
ภาพที่ 4.20	การปั่นเข้าอักหรือหลอด..... 82
ภาพที่ 4.21	ตัวอย่างผ้ายกทอง ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง โบราณจันทร์โสมา..... 88

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.22	ผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา..... 89
ภาพที่ 4.23	ก๊อทที่ออกแบบพิเศษที่มีความลึก 2-3 เมตร เพื่อรองรับความยาวของตะกอ..... 90
ภาพที่ 4.24	ก๊อทผ้าของกลุ่มจันทร์โสมาแบบพันตะกอ..... 91
ภาพที่ 4.25	การย้อมผ้าแบบสีธรรมชาติ..... 91
ภาพที่ 4.26	สัมภาษณ์ผู้จัดการ โรงทอ กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา..... 92
ภาพที่ 4.27	ป้ายประชาสัมพันธ์ประวัติกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง..... 95
ภาพที่ 4.28	สื่อประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนท่าสว่าง..... 95
ภาพที่ 4.29	สื่อประชาสัมพันธ์ภายในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา..... 96
ภาพที่ 4.30	ผ้าไหมบ้านท่าสว่าง สำหรับขายให้นักท่องเที่ยว..... 97
ภาพที่ 4.31	กระบวนการสื่อสาร..... 98
ภาพที่ 4.32	การสื่อสารภูมิปัญญาด้านท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา ตามองค์ประกอบการสื่อสาร..... 99
ภาพที่ 4.33	ประเด็นศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร..... 101
ภาพที่ 4.34	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น..... 102
ภาพที่ 4.35	อาจารย์ทัศนียา นิลฤทธิ์ (หัวหน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาไหม ราชมงคลมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์)..... 112
ภาพที่ 4.36	คุณจักริน กุศิริเจริญพานิช (ผู้ประกอบการด้านผ้าไหม/ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน)..... 113
ภาพที่ 4.37	ผศ.ดร.อรนุช นาคชาติ (ผู้จัดการศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์)..... 114
ภาพที่ 4.38	รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา..... 120

# บทที่ 1

## บทนำ

คุณฉันทิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับ (1) บริบทการสื่อสาร (2) กระบวนการสื่อสาร (3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ สำหรับบทที่ 1 บทนำ จะประกอบด้วยรายละเอียด ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัย ขอบเขตการวิจัย นิยามศัพท์ และประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

### 1. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

การที่ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่การพัฒนาอย่างทัดเทียมนานาชาติได้อย่างเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และก้าวไปสู่การพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนได้นั้น ประเทศไทยต้องพัฒนาความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กัน ไป เนื่องด้วยประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ร่ำรวยและหลากหลายด้วยทุนทางสังคม วัฒนธรรม อันเป็นผลรวมของสิ่งดีงามที่มีอยู่ในสังคมที่เกิดจากการสั่งสมต่อยอดและพัฒนาาร่วมกันมาของคนในสังคมจนก่อให้เกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นประวัตินาสาคร สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา วิถีชีวิต และภูมิปัญญา (วิระ โรจน์พจนรัตน์.2551)

ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2559) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบทิศทางการพัฒนางานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมั่นคงทางวัฒนธรรม คนไทยมีความภาคภูมิใจเกี่ยวกับความเป็นไทย มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (unity in diversity) มีความรู้คุณค่าคุณธรรม และสามารถรักษาภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคต ซึ่งแสดงถึงการมีภูมิคุ้มกันและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีเหตุ มีผล พอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุลมั่นคงและยั่งยืนต่อไป โดยพันธกิจยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม

ศิลปะวัฒนธรรมร่วมสมัย คือ พันธกิจที่ 5 สร้างคุณค่าทางสังคมและส่งเสริมมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ด้วยทุนทางวัฒนธรรม โดยยุทธศาสตร์ที่ 6 นำทุนทางวัฒนธรรมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสังคม เป้าหมายทุนทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมด้วยพลังของความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ก็เป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์ที่จะช่วยให้เกิดการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการสืบสานทางด้าน “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ที่สำคัญของชุมชน (กระทรวงวัฒนธรรม. 2552)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom : LW) คือ องค์ความรู้ที่ได้มีการสั่งสมและสืบทอดติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ในบริเวณพื้นที่แห่งนั้นตั้งแต่ครั้งในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นสิ่งที่ได้ผ่านการคัดเลือกและการกลั่นกรองมาแล้ว อย่างชาญฉลาดจากรุ่นสู่รุ่น จนกระทั่งเป็นสิ่งที่มีความเหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล ครอบครัว และหรือชุมชนในบริเวณพื้นที่นั้น ได้อย่างชัดเจน ซึ่งก็มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการแก้ไขปัญหาและหรือการพัฒนาในด้าน การประกอบอาชีพ ด้านการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี (พัฒนา สุขประเสริฐ. 2558)

จึงกล่าวได้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นั้นเป็นเรื่องราวทางวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่ชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้นมาไว้สื่อความหมายบอกตัวตน และใช้เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างสายใยความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน จึงอาจจะกล่าวได้ว่าภูมิปัญญานั้นเป็น “สมบัติร่วม” เป็นมรดกของคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทุกชนชั้น ที่ตกทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและอนาคต ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านั้นต่างก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและอยู่คู่กับวิถีชีวิต (way of life) ของสังคมมนุษย์มาอย่างช้านาน เป็นสายใยของชุมชนที่มีกระบวนการ และมีวิธีการในการถ่ายทอดที่หลากหลาย และที่สำคัญ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะการสืบทอดกันตามประเพณี มีเอกลักษณ์ และอาจไม่มีรูปแบบที่ตายตัว แต่มีความยืดหยุ่นในแง่ของกาลเวลาที่สามารถแสดงถึงอัตลักษณ์หน้าตา สักดิ์ศรีของท้องถิ่นนั้นๆ ได้ (พัชรินทร์ สิริสุนทร.2552)

“ผ้าไหม” ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยที่แสดงถึงเอกลักษณ์และมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก โดยสำนักนายกรัฐมนตรี ได้ถวายพระราชสมัญญานาม “พระมารดาแห่งไหมไทย” แด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 12 สิงหาคม 2555 ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีต่อเกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในประเทศไทย และพระเกียรติคุณอันเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการหม่อนไหมทั้งในประเทศและในต่างประเทศ ประกอบกับการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ อันเป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนอย่างหาที่สุดมิได้ (สำนักนายกรัฐมนตรี.2555) สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระทัย

อาชีพของสตรีในแต่ละท้องถิ่น ทรงเห็นว่าแต่ละท้องถิ่นมีวัฒนธรรมดั้งเดิมอันดีงามที่สตรียังรักษาไว้อยู่ ได้รับความสนใจและขยายขึ้นเป็นพระราชกรณียกิจ ด้านสนับสนุนและส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎรทั่วทุกภาคในประเทศไทย สิ่งทอไทยจึงเป็นดั่งขบับอกถึงวิถีชีวิต และเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมไทยอย่างสม่ำเสมอและการได้มาของสิ่งทอไม่ใช่เรื่องง่าย กว่าจะได้มาซึ่งฝ้ายหรือไหมนั้นจะต้องผ่านกระบวนการที่ซับซ้อนและใช้เวลาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ต้องอาศัยคนในครอบครัวหรือคนในชุมชน รวมถึงคนในสังคมเดียวกัน ที่จะต้องเข้ามาช่วยจึงจะประสบผลสำเร็จ สิ่งเหล่านี้เองเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การลงแขกมาช่วยกัน การลงแรง การทำกับข้าวมาเลี้ยงกัน การร่วมสังสรรค์ การระบำรื่นเริง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากวัฒนธรรมทั้งสิ้น รวมไปถึงการทอผ้า การย้อมสีผ้า การให้ลวดลายบนผ้า ก็เป็นการสืบทอดองค์ความรู้ที่มาจากแม่สู่ลูก จากยายสู่หลาน ก็เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญ เราจึงมีขนบธรรมเนียมประเพณีมากมายที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั่นเอง (ปกัสพันธ์ อุ๋นเมือง. 2556)

โดยเฉพาะในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งมีหลักฐานที่ปรากฏทั้งในรูปแบบของศิลปะ หัตถกรรม วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน รวมถึงด้านอื่นๆ จำนวนมากซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคมที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และที่สำคัญ ก็คือ ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชาวสุรินทร์ที่ควรแก่การภาคภูมิใจ ที่โดดเด่นก็คือ “ผ้าไหมสุรินทร์” ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด จังหวัดสุรินทร์จึงถือได้ว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมมาแต่โบราณ มีการสืบทอดเป็นมรดกวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่น่าสนใจ ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลจากกระทรวงวัฒนธรรม (2554) พบว่า มีผู้ประกอบการเกี่ยวกับผ้าไหมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์มีหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ 1) สุรินทร์ไหมไทย 2) ร้านน้องหญิง 3) ร้านแจ็กมิ่งไหมไทย 4) ร้านเรือนไหม ไบหม่อน 5) ร้านสายไหม 6) ร้านเอกอนันต์ไหมไหมไทย 7) กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์ โสมา 8) ร้านแดงบุหงา 9) คำฝื่อไหมไทย 10) ชูลาภไหมไทย เป็นต้น และที่โดดเด่นที่สุดก็คือ หมู่บ้านการทอผ้าไหมท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านโอทอประดับ 5 ดาว และเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงด้านการทอผ้าไหมในระดับประเทศ และเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ แต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจเข้าชมกระบวนการผลิตผ้าไหมเป็นจำนวนมาก และอาจจะกล่าวได้ว่า “ผ้าไหมยกทองโบราณบ้านท่าสว่าง” เป็นสินค้าชื่อดังประจำจังหวัดของสุรินทร์

หมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีการทอผ้าไหมมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งจะมีการทอผ้าที่ทำกันทุกหลังเรือน โดยใช้เวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา นอกจากนี้

แล้วยังมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันเอง รวมไปถึงมีการเชื่อมด้วยพิธีกรรมชาติซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา ต่อมาก็ได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้ายกทอง เพื่อผลิตผ้าไหมยกทองโบราณ นั่นก็คือ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา” โดยมีอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นแกนนำกลุ่ม และได้เป็นผู้ที่รวบรวมชาวบ้าน ในหมู่บ้านท่าสว่าง ให้มาทำงานทอผ้าในยามว่างจากการทำนา ทั้งนี้ผ้าไหมยกทองของกลุ่มจันทร์โสมมา หมู่บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ได้รับยกย่องถึงความสวยงาม เนื่องด้วยมีการออกแบบลวดลายที่สลับซับซ้อน ผสมผสานด้วยการทอแบบราชสำนัก ร่วมกับเทคนิคแบบพื้นบ้าน จนกลายเป็นผ้าทอที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศและทั่วโลก และที่สำคัญกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ยังเป็นหนึ่งในอีกหลายชุมชนที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาในเรื่องของการทอผ้าไหมยกทอง และมีการดำเนินการบริหารและจัดการกลุ่มที่มีความเป็นเลิศ ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนของกลุ่ม

จากการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้านที่เป็น ผู้นำกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา และนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน รวมไปถึงการสืบค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ศึกษาจากเอกสาร และจากการสังเกตสภาพแวดล้อมในชุมชน พบว่า จุดเริ่มต้นที่สำคัญในการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา และการร่วมกันทำงานของอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย กับชาวบ้านท่าสว่างในครั้งนี้ ก็คือ เมื่อสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ ผ่านอาจารย์สมบัติ ศิริภัทร อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร ขณะนั้นมายังอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย เพื่อให้คิดหาวิธีผลิตผ้าไหมที่มีเนื้อผ้านุ่มและแข็งแรงมีความเหนียวแน่น เพื่อให้มีคุณภาพเทียบเท่ากับผ้าไหมโบราณ กลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมมา จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองราชเลขา ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการเริ่มโครงการทอผ้าไหมยกทอง ในครั้งนี้ สำหรับผลงานที่สร้างชื่อเสียงในกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมมา มากที่สุดก็คือ การทอผ้ายกทอง ทูลเกล้าถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ รวมถึงการได้รับการคัดเลือกจากรัฐบาลในการทอผ้าไหมยกทอง สำหรับตัดเสื้อแบบพระราชทานเพื่อเป็นของขวัญ มอบแก่ผู้นำประเทศกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก 21 ประเทศ และผ้าคลุมไหล่สำหรับคู่สมรส ในการประชุมเอเปค 2003 ณ กรุงเทพฯ และการทอผ้าคลุมพระอังสา (ผ้าคลุมไหล่) เพื่อทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับเป็นของพระราชทานแด่สมเด็จพระราชินีและพระชายาของพระราชอาคันตุกะ ที่เสด็จมาร่วมงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ทำให้บ้านท่าสว่างจึงเป็นที่รู้จักนับแต่นั้นมา ความสวยงามของผ้ายกทองโบราณนั้นเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของปราชญ์ชาวบ้าน โดยได้แนวความคิดจากการใช้ลายผ้าโบราณมาผสมผสานกับลายจำหลักที่ปรากฏอยู่ตามปราสาทขอมในท้องที่อีสาน ผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวสุรินทร์

ออกแบบเป็นลายผ้าไหมใหม่ เรียกว่า “ผ้าไหมยกทองโบราณ” และสิ่งที่ทำให้ผ้าไหมยกทองของกลุ่มจันทร์โสมานี้แตกต่างจากที่อื่น อาทิ ด้านขององค์ประกอบโครงสร้างของผ้านั้น ที่พบว่ามีการจัดวางส่วนใหญ่อยู่นอกขอบประเพณีแบบผ้าในราชสำนักโบราณ การออกแบบลวดลาย และกำหนดสีก็เป็นไปตามแบบงานศิลปกรรมชั้นสูงของชาติ ซึ่งสามารถพบได้ในงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและอื่นๆ ทั้งนี้ลักษณะโดยรวมที่ปรากฏเด่นชัด คือ มีการใช้สีน้อย โทนสีขิม เน้นลวดลายที่โดดเด่นอย่างเหมาะสมและลงตัว ซึ่งปัจจุบันบ้านท่าสว่างก็เป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งซื้อผ้าไหมขึ้นชื่อของจังหวัดสุรินทร์ และยังคงมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การที่จะรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะผ้าไหมยกทองโบราณนั้น “การสื่อสาร” จึงสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการที่จะถ่ายทอด สืบสาน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะผู้ถ่ายทอดที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยเสริมสร้าง และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไว้ ท่ามกลางกระแสการไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกในปัจจุบัน และชุมชนเองก็จำเป็นที่จะต้องพยายามแสวงหาวิธีการ กลยุทธ์ เพื่อมาดำเนินการและจัดการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป ทั้งนี้จำเป็นที่จะต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพ และชุมชนเองจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงบริบทของการสื่อสารในเบื้องต้นก่อน ไม่ว่าจะเป็นในด้านความรู้พื้นฐานเรื่องของการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการเข้าใจความหมายของการสื่อสาร และนำไปสู่ทักษะการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอาศัยการสื่อสาร เมื่อชุมชนให้ความสำคัญของการสื่อสารแล้ว ในเรื่องของการทอผ้าไหมยกทองโบราณของชุมชน ก็ต้องมีกระบวนการของการสื่อสารรวมถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณที่ชัดเจน โดยการอาศัยบุคคลเป็นแหล่งความรู้ในการสาธิต เน้นการปฏิบัติและลงมือทำ ซึ่งบ้านหรือครอบครัวถือเป็นแหล่งที่สำคัญในการถ่ายทอด โดยใช้การเรียนรู้แบบมุขปาฐะ คือ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง แหล่งความรู้ที่สำคัญก็คือ ครอบครัว ตั้งแต่แม่สอนลูก พี่สอนน้อง ลุง ป้า น้าสอนหลาน รวมถึงผู้มีความรู้หรือวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ และใช้วิธีสอนด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านก็รวมกลุ่มกันเพื่อทอผ้าไหม หากไม่เข้าใจจะได้สอบถามกันได้ ไม่มีการปิดบังความรู้หรือหวงภูมิปัญญาแต่อย่างใด รวมถึงมีกระบวนการในการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารที่ต้องอาศัยช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้กลยุทธ์สื่อพื้นบ้าน สื่อบุคคล สื่อดั้งเดิม สื่อใหม่ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ เพื่อให้กระบวนการสื่อสารดังกล่าวมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ และส่งผลให้เกิดการยอมรับเพราะคนในชุมชนก็จะเกิดการปรับเปลี่ยนในด้านการรับรู้ ทักษะ ความรู้ ความเข้าใจและพฤติกรรมของคนในชุมชน



เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าไหม และหากเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติที่มีต่อภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ผลที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา ก็คือ คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดและช่องทางการสื่อสารมากขึ้น อันนำไปสู่การเป็นผู้สืบทอดและผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม จากรุ่นสู่รุ่นให้คงอยู่ต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา หมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ที่มีส่วนร่วมในการทอผ้าและถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมยกทอง และที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และผู้เกี่ยวข้อง โดยตรงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองโดยตรง

ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญในการที่ศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมมา ว่ามีกระบวนการสื่อสารและวิธีการสื่อสารอย่างไร รวมทั้งมีรูปแบบการสื่อสารอย่างไรที่ยังคงรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอไหมยกทองนี้ไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการที่จะพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในการสื่อสารเพื่อให้สอดคล้องกับแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ เพราะถ้าชุมชนมีรูปแบบการสื่อสารที่ชัดเจน รวมไปถึงการใช้สื่อประเภทต่างๆ ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนแล้ว ก็จะสามารถเป็นชุมชนต้นแบบในการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชุมชนอื่นต่อไปได้ ด้วยการบริหารจัดการด้านการสื่อสารของชุมชนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีสื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง และยึดหยุ่นที่จะพัฒนาคน มีการเสริมสร้างความรู้ให้แก่คนในชุมชนในการเป็นผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดในสืบสานและอนุรักษ์ และนำเอาทุนชุมชนอันทรงคุณค่ามาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชน และยังคงรักษาภูมิปัญญาในเรื่องของการทอผ้าไหมยกทองโบราณนั่นเอง

## 2. คำถามวิจัย

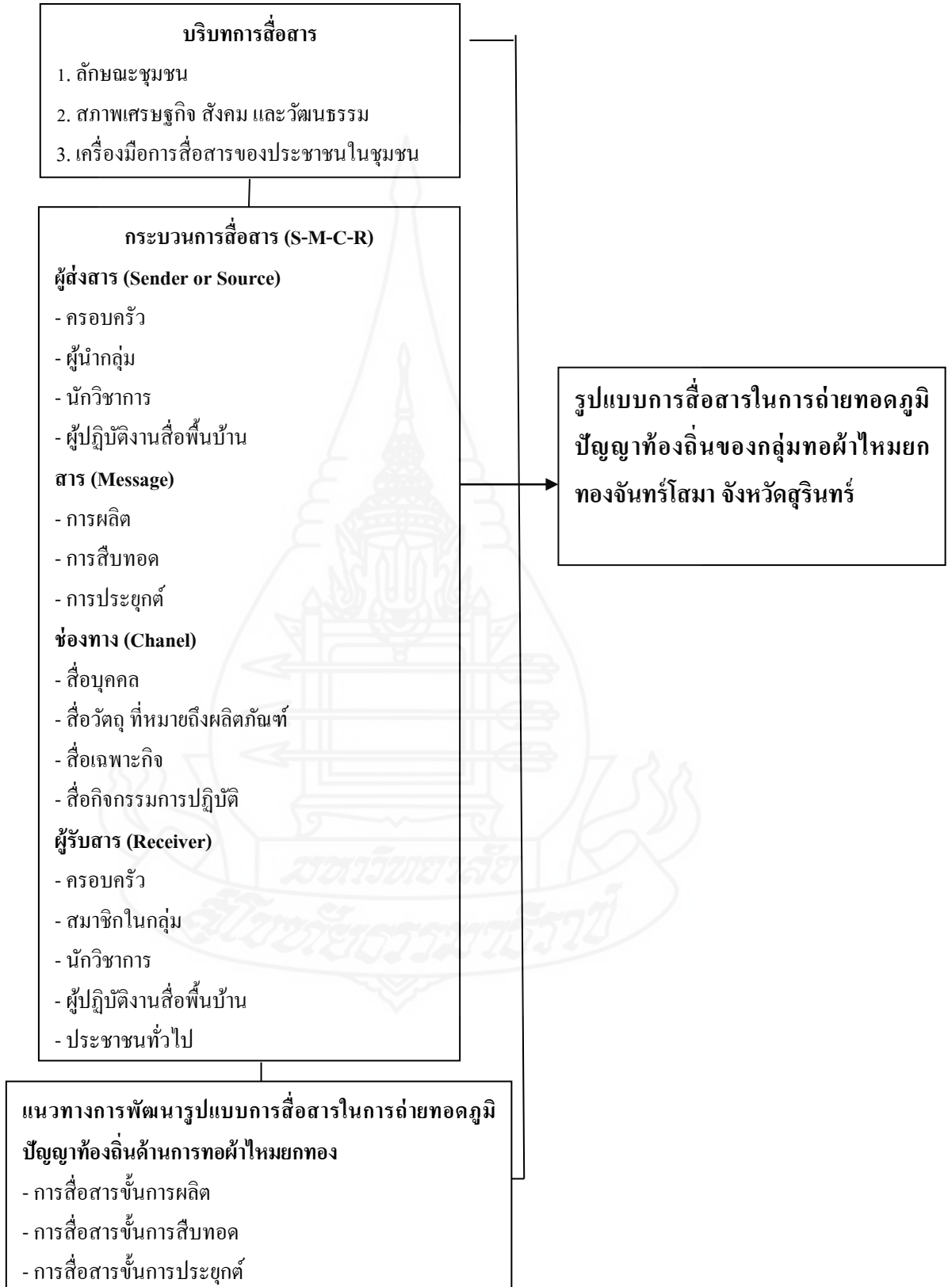
- 2.1 กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ มีบริบทการสื่อสารอย่างไร
- 2.2 กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ มีกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไร
- 2.3 กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ มีแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันอย่างไร

### 3. วัตถุประสงค์

- 3.1 เพื่อศึกษาบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์
- 3.2 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์
- 3.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์



#### 4. กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

## 5. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์” มีขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ บริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร และแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง

5.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ประชาชนชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่บ้าน จำนวน 13 คน

5.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

5.4 ขอบเขตด้านเวลา ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือน พฤษภาคม 2561 – พฤษภาคม 2562

## 6. นิยามศัพท์

6.1 รูปแบบการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับบริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร และแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

6.2 ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ ด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณที่ปราชญ์ชาวบ้านคิดขึ้นมา มีการสืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงและยังคงมีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

6.3 กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา หมายถึง กลุ่มนักร้องแบบและช่างทอผ้าที่ผลิตผ้าไหมยกทอง โดยการนำของอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นกลุ่มทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียงด้านการทอผ้าในระดับประเทศ และเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาในเรื่องของการทอผ้าไหมยกทองโบราณ

6.4 ผ้าไหมยกทอง หมายถึง การทอผ้าไหมที่ใช้ลักษณะการทอยกให้ลวดลายสูงกว่าพื้นผ้าด้วยเส้นพุ่ง ซึ่งมีลักษณะการทอเหมือนกับผ้าจก โดยทั่วไป แต่การทอผ้ายกทองจะต้องใช้ความประณีตสูงกว่า

6.5 บริบทการสื่อสาร หมายถึง สิ่งที่อยู่แวดล้อมที่มีส่วนในการกำหนดความรู้ ความหมาย หรือความเข้าใจในการสื่อสารที่มีการแสดงออกด้านการสื่อสารหรือการจัดกิจกรรมต่าง ไปยังผู้รับ

สารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งในที่นี้บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา ประกอบด้วย 1) ลักษณะชุมชน 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน

**6.5.1 ลักษณะชุมชน** หมายถึง รายละเอียดของชุมชนท่าสว่าง ซึ่งประกอบด้วยความเป็นมา สภาพทางกายภาพ ลักษณะประชากร อัตลักษณ์ชุมชน และประวัติการก่อตั้งและโครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทร์โสมา

**6.5.2 สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม** หมายถึง กิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม มีการถ่ายทอดต่อกันมา ในที่นี้คือการประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากร การส่งเสริมธุรกิจชุมชน/การตลาด ทุนและภูมิปัญญาของชุมชน การรวมกลุ่มและการจัดการของชุมชน การเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีด้านการทอผ้าไหม และการสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหม

**6.5.3 เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน** หมายถึง สิ่งที่ช่วยให้การส่งสารจากฝ่ายหนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง โดยมีรูปแบบลักษณะของการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลายลักษณะ

**6.6 กระบวนการสื่อสาร** หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความต้องการจากผู้ส่งสาร โดยผ่านองค์ประกอบของการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร (sender) สาร (message) ช่องทาง (channel) และผู้รับสาร (receiver)

**6.6.1 ผู้ส่งสาร** หมายถึง ครอบครัว ผู้นำกลุ่ม นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านที่ทำหน้าที่ในการส่งสาร หรือเป็นแหล่งกำเนิดสาร ได้แก่ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมยกทองตามความต้องการและวัตถุประสงค์ของตน ไปยังผู้รับสารด้วยวิธีการใดๆ หรือส่งผ่านช่องทางต่างๆ

**6.6.2 สาร** หมายถึง การผลิต การสืบทอด การประยุกต์ ในการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถ่ายทอดจากผู้ส่งสารมายังผู้รับสารให้ได้รับรู้ และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจนนำไปสู่การสืบสานและปกป้องรักษาภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ต่อไป

**6.6.3 ช่องทาง** หมายถึง สื่อหรือช่องทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ ซึ่งสื่อเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นพาหนะของสารที่ช่วยนำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร

**6.6.4 ผู้รับสาร** หมายถึง ครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป ที่รับเรื่องราวการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทอผ้าไหมยกทองจากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (feedback) ต่อผู้ส่งสาร

**6.7 แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร** หมายถึง วิธีการสื่อสารขั้นการผลิต การสื่อสารขั้นการสืบทอด การสื่อสารขั้นการประยุกต์ เพื่อนำไปสู่รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง

## 7. ประโยชน์ที่ได้รับ

7.1 ได้ทราบถึงบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา

7.2 ได้ทราบถึงกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา

7.3 ได้แนวทางการพัฒนาและขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การผลิต การสืบทอด การประยุกต์ของ “ผ้าไหมยกทอง” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่า จนนำไปสู่การสืบสานและปกป้องรักษาภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ต่อไป

7.4 ทำให้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่สามรถชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์ มีรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีระบบและขั้นตอน

7.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) กรมการท่องเที่ยว องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) รวมทั้งสถาบันการศึกษา และชุมชนสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารภายในชุมชน ทั้งการสื่อสารภูมิปัญญา การสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของปราชญ์ชาวบ้าน โดยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ความรู้ สร้างกระบวนการคิด และพัฒนาทักษะที่จำเป็นเพื่อให้ชุมชนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นแนวทางที่ช่วยทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแก่ชุมชนหรือกลุ่มทอผ้าอื่นๆ มากยิ่งขึ้นต่อไป รวมไปถึงแนวทางในการศึกษาต่อของนักวิชาการ ผู้ที่สนใจศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

## บทที่ 2

### วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

คุณฉันทิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับ (1) บริบทการสื่อสาร (2) กระบวนการสื่อสาร (3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ สำหรับบทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จะประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล
4. แนวคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร
5. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา
6. แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้
7. ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม
8. ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### 1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นเรื่องของกระบวนการในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่ง ไปยังผู้รับสารโดยผ่านสื่อ ซึ่งมีสาระสำคัญที่ว่า ผู้สื่อสารทำหน้าที่ทั้งการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารในขณะเดียวกัน ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารจึงมีลักษณะเป็นวงกลม ไม่มีจุดเริ่มต้น และไม่มีจุดสิ้นสุด ทั้งนี้การสื่อสารนั้นจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่นั้นต้องขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสารเป็นสำคัญ

## 1.1 ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสาร (communication) หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความต้องการจากผู้ส่งสาร โดยผ่านสื่อต่างๆ หรืออาจเป็นการแสดง การจัดกิจกรรมต่างๆ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจจะใช้กระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม หรือความจำเป็นของตนเองและผู้สื่อสาร โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและมีปฏิริยาตอบสนองต่อกัน

วอเรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) ให้ความหมายไว้ว่า การสื่อสารมีความหมายกว้างครอบคลุมทุกกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคนๆ หนึ่งอาจจะมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารไม่ได้เกิดขึ้นแค่การเขียนและการพูดเท่านั้น หากยังรวมไปถึงดนตรี ภาพการแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย (ปรมะ สตะเวทิน. 2538 : 28)

คาร์ล ไอ ฮอฟแลนด์ และคณะ (Carl I Hovland et al, อ้างถึงใน กิติมา สุรสุนธิ. 2547 : 3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งเร้า (โดยปกติเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน) เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่น (ผู้รับสาร)

ด้าน จอร์จ เอมีเลอร์ (George A Miller) กล่าวว่า การสื่อสารหมายถึงการถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการสื่อสาร หมายถึง การสร้างความหมายร่วมกัน ความคล้ายคลึงกัน ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่สอดคล้องกัน การสื่อสารจึงจะประสบผลสำเร็จ กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความต้องการจากผู้ส่งสาร โดยผ่านสื่อต่างๆ หรืออาจเป็นการแสดง การจัดกิจกรรมต่างๆ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจจะใช้กระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและมีปฏิริยาตอบสนองต่อกัน การสื่อสารที่ปรากฏอยู่ในสังคมนี้ อาจแบ่งได้หลายประเภทด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ต่างๆ ที่เราจะนำมาใช้ในการพิจารณา ซึ่งการสื่อสารในแต่ละประเภทยังจะมีลักษณะการใช้ประโยชน์และข้อจำกัดในการใช้ที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารลักษณะใด ก็มักมีองค์ประกอบที่สำคัญๆ อยู่ 4 ประการ คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องสาร และผู้รับสาร

## 1.2 ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสารมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1.2.1 การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่มีใครที่จะดำรงชีวิตได้ โดยปราศจากการสื่อสาร โดยเฉพาะสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดเวลา พัฒนาการทางสังคม จึงดำเนินไปพร้อมๆ กับพัฒนาการทางการสื่อสาร



1.2.2 การสื่อสารก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลและสังคม ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดี ช่วยสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพความเจริญรุ่งเรือง วิถีชีวิตของผู้คนระหว่างคนในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.2.3 การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และพัฒนาความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ

### 1.3 องค์ประกอบของการสื่อสาร

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo, 1960) ได้นำเสนอเป็นแบบจำลองการสื่อสาร SMCR โดยเบอร์โลได้รวมต้นแหล่งสารกับผู้เข้ารหัสไว้ในฐานะต้นแหล่งสาร (ผู้ส่งสาร) รวมผู้ถอดรหัสกับผู้รับสารไว้ในฐานะผู้รับสาร แบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โลนี้จึงประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และ ผู้รับสาร นั่นเอง

ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการ (process) ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นฟันเฟืองของเครื่องจักรกลแห่งสังคมที่ทำให้สังคมดำเนินไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง เนื่องจากการสื่อสารเป็นทั้งเครื่องมือ (instrument) และวิธีการ (means) ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นเราจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การสื่อสารเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง

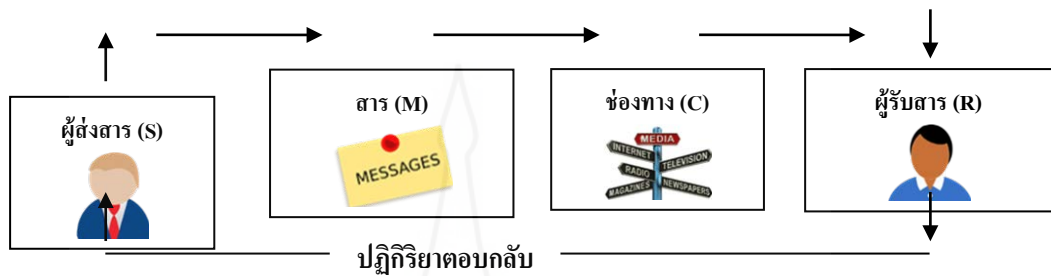
การสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

**1.3.1 ผู้ส่งสาร** หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการส่งสาร หรือเป็นแหล่งกำเนิดสาร และเป็นผู้เริ่มต้นส่งสารด้วยการแปลงสารนั้นให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นแทนความคิด ได้แก่ ภาษาและอากัปกิริยาต่างๆ เพื่อสื่อสารความคิด ความรู้สึก ข่าวสาร ความต้องการและวัตถุประสงค์ของตนไปยังผู้รับสารด้วยวิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสม

**1.3.2 สาร** หมายถึง เรื่องราว หรือสิ่งต่างๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด ความต้องการ อารมณ์ ฯลฯ ซึ่งถูกถ่ายทอดจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารให้ได้รับรู้ และแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใดๆ ที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน

**1.3.3 สื่อ** หมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะของสาร ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งสื่อมีหลายประเภท การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมในการสื่อสาร จะช่วยให้การสื่อสารนั้นๆ เกิดสัมฤทธิ์ผลได้อย่างแท้จริง

1.3.4 **ผู้รับสาร** หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนที่รับข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ จากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (feedback) ต่อผู้ส่งสาร หรือส่งสารต่อไปยังผู้รับสารคนอื่นๆ ตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร ซึ่งองค์ประกอบของการสื่อสาร แสดงได้ดังภาพที่ 2.1



ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการสื่อสาร

จึงอาจจะสรุปได้ว่า การสื่อสาร เป็นเรื่องของกระบวนการในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่ง ไปยังผู้รับ โดยผ่านสื่อ โดยมีสาระสำคัญที่ว่า ผู้สื่อสารทำหน้าที่ทั้งการเป็นผู้ส่งสารและยังเป็นผู้รับสารไปด้วยในขณะเดียวกัน ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารจึงมีลักษณะเป็นวงกลม ไม่มีจุดเริ่มต้น และไม่มีจุดสิ้นสุด ทั้งนี้การสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ ต้องขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นสำคัญ โดยในงานวิจัยนี้มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ

1) ผู้ส่งสาร คือ ประชาชนชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์ โสมนา ในบ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ที่สื่อสารภูมิปัญญา ความคิด เรื่องราวและวัตถุประสงค์ของกลุ่มไปยังผู้รับสารด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งผู้ส่งสารประกอบด้วย ครอบครัว ผู้นำกลุ่ม นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน

2) สาร หมายถึง เรื่องราว หรือสิ่งต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ไปยังผู้รับสารให้ได้รับรู้ร่วมกัน คือ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทอง ประกอบด้วย การผลิต การสืบทอด การประยุกต์

3) สื่อ หรือช่องทาง หมายถึง ช่องทางการสื่อสารที่ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ ที่ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร

4) ผู้รับสาร หมายถึง ครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไปที่รับข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ จากผู้ส่งสารและแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (feedback) ต่อผู้ส่งสาร

## 2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams, 1982 , p.154) เป็นนักวิชาการชาวอังกฤษคนสำคัญผู้บุกเบิกวางรากฐานการศึกษาสื่อและวัฒนธรรมร่วมสมัยให้กับสำนักเบอร์มิงแฮม (Birmingham school) แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ สืบทอดมาจากแนวคิดของมาร์กซีสต์สายวัฒนธรรมนิยม (culturalism) ที่เน้นเรื่องส่วนรวมทั้งหมด (totality) เขาเห็นว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตทั้งหมด (whole way of life) ไม่ว่าจะป็นชีวิตทางวัตถุ ทางปัญญา หรือทางจิตวิญญาณจากคำนิยามนี้ เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ได้ทำการสำรวจประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษย์และพบว่าวัฒนธรรมมีลักษณะ 2 ด้าน ด้านหนึ่งวัฒนธรรมจะบรรจุค่านิยมที่สนับสนุนให้ความชอบธรรมแก่โครงสร้างอุดมการณ์ที่มีอยู่ แต่ในอีกด้านหนึ่งวัฒนธรรมก็เป็นผลลัพธ์ของความพยายามร่วมกันของมนุษย์ในด้านต่างๆ

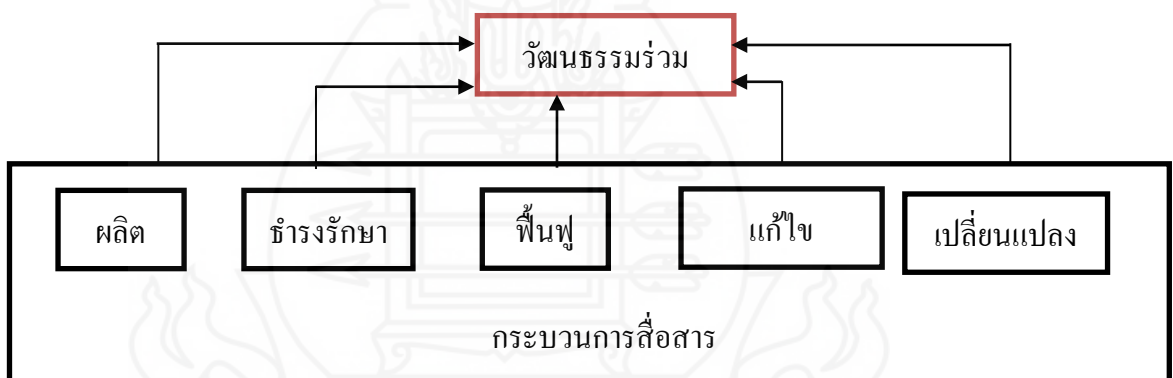
ในหนังสือ The long revolution (Raymond Williams , 1961, อ้างในกาญจนา แก้วเทพ. 2554 : 289) โดยเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ได้ประมวลความหมายของวัฒนธรรมที่ใช้ในวงวิชาการว่ามี 3 ความหมาย คือ วัฒนธรรม หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ของมนุษย์ซึ่งลักษณะเป็นสากลทั่วไป เช่น คุณค่าต่างๆ ในศาสนา หรือความงามทางศิลปะอันเป็นอมตะ การวิเคราะห์วัฒนธรรมจะเพื่อกันค้ำหาความเป็นสากลเหล่านี้ และวัฒนธรรมในความหมายของสิ่งที่บันทึกเอาไว้อย่างเป็นทางการ เอกสารลายลักษณ์อักษร (documentary record) ได้แก่ งานวรรณกรรมต่างๆ การวิเคราะห์วัฒนธรรมในความหมายนี้ก็เพื่อการวิพากษ์วิจารณ์ในแง่มุมต่างๆ เช่น สุนทรียะ หรือหน้าที่ของวรรณกรรมต่อสังคม เป็นต้น ตลอดจนวัฒนธรรมในความหมายทางสังคม (social definition of culture) เป็นความหมายของกลุ่มนักมนุษยวิทยาที่พิจารณาว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตทั้งหมดของมนุษย์ที่ได้แสดงความหมายออกมากลายเป็นค่านิยมต่างๆ เช่น การถือเอาสุขภาพดีเป็นเป้าหมายชีวิตของคนรุ่นใหม่ การวิเคราะห์วัฒนธรรมตามความหมายนี้จึงต้องค้นหาความหมายและค่านิยมที่แฝงอยู่ทั้งในและนอกวิถีชีวิตของประชาชนเพื่อนำมาประกอบสร้างใหม่ ( reconstruction )

### 2.1 แบบจำลองการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

แบบจำลองการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแบบจำลองที่มองว่าการสื่อสาร คือ “การสร้างความร่วมมือ” ของสมาชิกในสังคม เนื่องจากกิจกรรมการสื่อสารในชีวิตประจำวันของคนเราเป็นการประกอบพิธีกรรมรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นในรูปแบบเดิมๆ ซ้ำแล้ว ซ้ำเล่า เพื่อแสดงถึง “ความร่วมมือ” ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของสมาชิกทุกคนในสังคม ดังนั้น พฤติกรรมสื่อสารของคนในสังคมจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่สมาชิกในสังคมนั้นๆ มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันนั่นเอง ทั้งนี้การสื่อสารเชิงวัฒนธรรมไม่ได้มุ่งอธิบายกระบวนการสื่อสารในแง่ของการถ่ายทอด

ข่าวสารจากผู้ส่งไปยังกลุ่มผู้รับสาร แต่สนใจในการสร้าง และการเป็นตัวแทนของความเชื่อที่มีร่วมกัน เนื่องจากกิจกรรมที่กล่าวมานั้นล้วนมีส่วนในการสร้าง “วัฒนธรรมร่วม” ให้เกิดขึ้นได้ เช่นเดียวกัน ซึ่ง “วัฒนธรรมร่วม” ไม่ใช่สิ่งที่คงอยู่อย่างถาวร แต่วัฒนธรรมร่วมเป็นสิ่งที่ถูกผลิต (produced) ถูกธำรงรักษา (maintained) ถูกแก้ไขตัดแปลง (repaired) และถูกทำให้เปลี่ยนแปลง (transformed) โดยกระบวนการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้แบบจำลองการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมนี้ได้ถูกนำมาใช้อธิบายกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการสื่อสารที่มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมเป็นหลักสำคัญ (ภัสวดี นิตินทรสุนทร. 2554)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ซึ่งเป็นการศึกษาในเรื่อง การผลิต การสืบทอด และการประยุกต์ มาศึกษาร่วมกับแบบจำลองการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่ดู การสร้างและการเป็นตัวแทนของความเชื่อที่มีร่วมกันตั้งแต่การผลิต การธำรงรักษา การแก้ไขตัดแปลง และการเปลี่ยนแปลง โดยบูรณาการเป็น “การผลิต การอนุรักษ์หรือธำรงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์หรือแก้ไขตัดแปลง และการสร้างใหม่” เพื่อเป็นกรอบในการศึกษากระบวนการสื่อสาร ภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ดังภาพที่ 2.2



ภาพที่ 2.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา

ที่มา: ภัสวดี นิตินทรสุนทร. ประยุกต์จาก ความสัมพันธ์ของกระบวนการสื่อสารและวัฒนธรรม ตามแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (2554)

## 2.2 แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) เป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืน และเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของวัฒนธรรม เมื่อเกิดวัฒนธรรมขึ้นต้องมีการผลิตซ้ำ ทั้งนี้เพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ซึ่งถ้าวัฒนธรรมที่กำเนิดขึ้นมาใหม่ไม่ได้รับการผลิตซ้ำ วัฒนธรรมใหม่

นั่นก็จะมีอายุเพียงสั้นๆ แล้วก็สูญหายไป แนวคิดนี้เกิดมาจากการผลิตซ้ำ ด้านวัตถุแบบทุนนิยม (materials reproduction) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตซ้ำแรงงาน เช่น การหาคนงานรุ่นใหม่ทดแทน และการผลิตซ้ำด้านความคิด จิตสำนึกอุดมการณ์ (ideological/mental reproduction)

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (อ้างถึงใน นิธิมา ชูเมือง, 2544) ได้กล่าวถึงเรื่องการผลิต (production) และการผลิตซ้ำ (reproduction) ว่าเมื่อมีการผลิตสิ่งใดขึ้นมาแล้ว จำเป็นต้องมีการผลิตซ้ำสืบทอดอยู่เสมอ จึงจะเป็นหลักประกันความต่อเนื่องยืนยาวของสิ่งนั้น หากขาดการผลิตซ้ำ สิ่งนั้นก็สูญสลายไปในที่สุด สำหรับกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมแบบรูปธรรม (สิ่งของเครื่องใช้) หรือแบบนามธรรม (วิถีคิด ทัศนียภาพ) ย่อมต้องการองค์ประกอบและปัจจัยเช่นเดียวกับการผลิตซ้ำทั่วไป กล่าวคือ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม จำเป็นต้องมีวัตถุดิบ เครื่องมือการผลิต ระบบการแบ่งงานกันทำ วิธีการและขั้นตอนการผลิต ผู้ผลิต สถานที่ กาลเวลา เป้าหมายการผลิต และผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ล้วนแต่มีส่วนในการผลิตดังที่กล่าวมา ในขณะที่การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตวิถีคิดใหม่ๆ คือ ความรู้ดั้งเดิม หรือทัศนียภาพเก่าๆ นั้นเอง มาเป็นฐานในการผลิตซ้ำ

อย่างไรก็ตามในการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ทั้งในระดับที่เป็นรูปธรรม (visible) หรือลักษณะที่มองเห็น จับต้องและสัมผัสได้หรือที่เรียกว่า “รูปแบบ” และในระดับที่เป็นนามธรรม (invisible) หรือส่วนที่มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ หรือที่เรียกว่า “เนื้อหา” หรือคุณค่าความหมาย

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2545) ยังได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด มีข้อสังเกตว่าการสืบทอดอาจมีหลายลักษณะ ตั้งแต่การสืบทอดแบบลอกเลียนจากต้นฉบับ ไปจนถึงการสืบทอดพร้อมดัดแปลงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดัดแปลงในเรื่องรูปแบบ เนื่องจากผู้สืบทอดจำเป็นต้องดัดแปลงของเดิมให้สอดคล้องหรือเข้ากับบริบทของสังคมใหม่

สำหรับวิธีการผลิตซ้ำ อาจเป็นเรื่องของการรักษาทั้งรูปแบบ เนื้อหา และความหมายดั้งเดิม โดยเอาไว้ทั้งหมด หรืออาจเป็นการดัดแปลง แต่ยังคงรักษาเนื้อหาเดิมไว้ หรือในทางตรงกันข้าม อาจเป็นการรักษารูปแบบเดิมไว้ แต่เปลี่ยนแปลงทางด้านของเนื้อหา และความหมายไปบ้าง

สรุปได้ว่า การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นเสมือนการปกป้อง ดำรงรักษา หรือเพิ่มพูนวัฒนธรรมที่มีการผลิตขึ้นในกลุ่มสังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เมื่อเกิดการผลิตและสร้างความหมายทางวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา สมาชิกจะมีการคัดเลือก ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรือการปฏิบัติที่มีเหมาะสม และมีการทำการผลิตซ้ำด้วยวิธีการต่างๆ จนเกิดการยอมรับเป็นบรรทัดฐานเพื่อการอยู่ร่วมกัน แสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่ม และสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่ม

ในขณะที่วัฒนธรรมใดที่มีการผลิตขึ้นแล้วไม่ได้รับการยอมรับหรือผลิตซ้ำ วัฒนธรรมนั้นก็ตายไปในที่สุด สำหรับการศึกษการผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาของหมู่บ้านท่าสว่างซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงด้านการทอผ้าไหมยกทองในครั้งนี้ จึงต้องศึกษาตั้งแต่ความเป็นมาว่าภูมิปัญญาของชุมชนว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีวิธีการผลิตซ้ำอย่างไร มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการผลิตอย่างไร ตลอดจนมีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดและสืบทอดกันมา มีความเป็นมาอย่างไร ทั้งในเชิงรูปแบบ และเนื้อหา หรือคุณค่าความหมายของภูมิปัญญานั้นๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดการเล่าเรื่องและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม มาเป็นกรอบในการศึกษาวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ในครั้งนี้

### 3. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล

สื่อบุคคล เป็นเครื่องมือหรือช่องทางการสื่อสารโดยใช้ตัวบุคคล โดยมีตัวบุคคลที่เป็นสื่อกลาง ในการถ่ายทอดสาร เรื่องราวไปสู่บุคคล ลักษณะการสื่อสารแบบนี้จึงเอื้ออำนวยให้สามารถแสดงปฏิสัมพันธ์กันและกันได้ทันที นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากปฏิสัมพันธ์การป้อนกลับดังกล่าว มาเป็นข้อมูลในการปรับการสื่อสารระหว่างกัน ให้เหมาะสมได้อย่างทันที (บุษบา สุธีธร, 2540)

สื่อบุคคลเป็นวิธีการสื่อสารที่เก่าแก่ที่สุด ใช้กันตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ขึ้นในโลก เป็นสื่อที่ใช้กันมากใน กลุ่มประชาชนทั่วไป เครื่องมือของสื่อบุคคลมีทั้งที่เป็นคำพูด กริยาท่าทาง การแสดงออกทางอากัปกริยา วิธีการสื่อสารด้วยบุคคลจะเป็นการใช้คำพูดเป็นหลัก ด้วยวิธีการสนทนา อภิปราย บรรยาย สาธิต ประชุม

สื่อบุคคลหรือการสื่อสารด้วยคำพูดนั้น มี 2 แบบ คือ

**3.1 แบบที่เป็นทางการ (formal oral communication)** เช่น การอภิปราย การบรรยาย การประชุม การประกาศข่าว การให้สัมภาษณ์ การสัมมนา

**3.2 แบบที่ไม่เป็นทางการ (informal oral communication)** คือ การพูดจา สนทนา ปราศรัยต่างๆ ในการพูดที่เป็นทางการนั้น ผู้พูดจะต้องพูดให้ผู้ฟังสนใจ เข้าใจ ประทับใจ เกิดศรัทธาแล้วยังอาจจะมีวัตถุประสงค์อื่นๆ ในทางการพูดด้วย เช่น เพื่อให้ข่าวสารความรู้ เพื่อชักจูงใจ เพื่อกระตุ้นเร้าอารมณ์ เพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติการหรือทำให้รู้สึกรับรู้ซึ่ง ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายจะมี 2 ลักษณะ คือ จุดมุ่งหมายที่เปิดเผย หรือจุดมุ่งหมายที่ปกปิด

ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า สื่อบุคคล เป็นเครื่องมือหรือช่องทางการสื่อสารที่สำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ตัวบุคคลในการถ่ายทอดสาร ในที่นี้ คือ ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทอผ้าไหมยกทอง

#### 4. แนวคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร

ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนั้นพัฒนามาจากแนวคิดของอริสโตเติล ซึ่ง L Cooper (1960:p 231-233) นักวิชาการทางการสื่อสารได้สรุปออกมาว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ ความสามารถ หรือความเป็นผู้ชำนาญ (competence of expertness) และความน่าไว้วางใจ (trustworthiness) ซึ่งปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ ผู้รับสารต้องมองเห็นว่ามีอยู่ในตัวของผู้ส่งสาร ความน่าเชื่อถือนั้นไม่ได้มีลักษณะ โดดๆ (single characteristic) เหมือนอย่างอายุ เพศ แต่ต้องเป็นสิ่งที่ผู้รับสารสามารถมองเห็น รับรู้ และเชื่อเช่นนั้นได้ ซึ่งความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนั้นก็แตกต่างกันไปตามหัวข้อของสารแต่ละเรื่อง และแตกต่างกันไปตามแต่ละสถานการณ์

D.K. Berlo, J.B. Lemert and R.J. Mertz (1966, pp.155-163) ได้ทำการวิจัยด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ซึ่งวิเคราะห์ห่อออกมาได้ข้อสรุปว่ามีปัจจัย 3 ประการที่ผู้รับสารมักจะใช้ในการตัดสินใจความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ดังนี้

- 4.1 ปัจจัยที่สร้างความอบอุ่นและไว้วางใจได้ของผู้ส่งสาร (safety factor)
- 4.2 ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสาร (qualification factor)
- 4.3 ปัจจัยที่เป็นพลวัตของผู้ส่งสาร (dynamism factor)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ในการสื่อสาร ผู้ส่งสารควรสร้างให้เกิดความน่าเชื่อถือก่อนและควรเพิ่มความน่าเชื่อถือให้มากขึ้นในขณะที่สื่อสาร และท้ายที่สุดควรสร้างความประทับใจแก่ผู้รับสารด้วย เพื่อในครั้งต่อไปความรู้สึกที่ดีเหล่านี้จะมีส่วนสร้างประสิทธิภาพของการสื่อสารในครั้งต่อไป

#### 5. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นเสมือนฐานรากที่จะสามารถช่วยก่อให้เกิดการเรียนรู้ สามารถแก้ปัญหา มีการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ผ่านการยอมรับ มีการถ่ายทอด และนำไปสู่การพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่อีกต่อไป

### 5.1 ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา เป็นองค์ความรู้ที่มีมาช้านาน เป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นรากฐานความรู้ที่สำคัญของสังคม และสังคมไทยนั้นก็เป็สังคมที่เก่าแก่สังคมหนึ่ง จึงเห็นว่ามีภูมิปัญญาปรากฏให้เห็นอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้นอกจากแสดงความเป็นไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยแล้ว ที่สำคัญยังเป็นเครื่องชี้วัดถึงความเจริญ ซึ่งให้เห็นถึงพัฒนาการของคนในชาตินั้นด้วย ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญานั้นเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน สำหรับชาติที่เจริญจะมีสังคมที่สงบสุข ร่มเย็นไม่ระส่ำระสาย มีความเป็นอิสระ จึงจะสามารถสร้างสรรค์ และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, น. 619) กำหนดความหมายของ “ภูมิปัญญา” ว่า หมายถึง พื้นฐานความรู้ ความสามารถ

ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย ดังนี้

ประเวศ วะสี (2534, น. 75) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาช้านาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาแบบที่เราเรียนผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด

ลักษณะ รอดสน (2540, น. 12) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ ประสบการณ์ ของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดกันจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขในแต่ละสภาพแวดล้อม โดยมีการผสมผสานความรู้ ความคิด เข้าด้วยกันในการใช้แก้ปัญหาต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่มีความค่า โดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

รัตนะ บัวสนธิ์ (2536, น. 264) ได้ให้มุมมองอีกมิติว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อมซึ่งกระบวนการทัศน์ดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา และปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล ซึ่งมีกระบวนการทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ

(1) ลักษณะของภูมิปัญญา เกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

(2) ลักษณะของภูมิปัญญา เกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

(3) ลักษณะของภูมิปัญญา เกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง



จากการศึกษาความหมายภูมิปัญญาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงความรู้ ความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นที่ได้เรียนรู้ มีประสบการณ์สั่งสม เลือกสรร ปรับตัว จนเป็นความรู้ที่สามารถนำไปแก้ปัญหา หรือสร้างเสริมให้มีการดำรงชีวิตประจำวันที่ดีขึ้น จากนั้นนำไปถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ทั้งวิธีการบอกเล่า สอน และ การปฏิบัติให้ดูเป็น แบบอย่าง จนนำไปสู่การพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการคิด หรือพื้นฐานความรู้ ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมา ทั้งทางตรงคือ ประสบด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา

คำว่า “ภูมิปัญญา” (wisdom) หรือบางครั้งจะพบควบคู่กับคำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (local wisdom) หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (folk wisdom) ซึ่งมักจะมีผู้ใช้คำเหล่านี้ไปในความหมาย เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมคำนิยามที่มีผู้ให้ไว้ค่อนข้างชัดเจน ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง 1) ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ใดๆ มีลักษณะเป็นข้อมูลเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ 2) ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วย สังคมใดๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง หากพิสูจน์แล้วความเชื่อก็ กลายเป็นความรู้ แต่ความเชื่อบางอย่างอาจพิสูจน์ไม่ได้ 3) ความสามารถหรือแนวทางในการ แก้ปัญหา ป้องกันปัญหาหรืออาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา ก็คือ ความรู้ ความเชื่อ และความสามารถใน เรื่องใดเรื่องหนึ่งของมนุษย์นั่นเอง

สามารถ จันทรสุรย์ (2543) ได้นิยามความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง รวมถึงที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้านที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนิน ชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

ด้าน เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ก็ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญา ว่าเป็นทรัพย์สิน ทางปัญญาอันล้ำค่าของท้องถิ่น หรืออีกนัยหนึ่งว่า เป็นพื้นฐานความรู้ ความสามารถของบุคคลใน ท้องถิ่น และมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำรงชีวิต ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อม และกระบวนการ ทางสังคมเสมือนเป็นแกนหลักของการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญา นั้นเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ หรือกล่าว อีกนัยหนึ่งได้ว่า เป็นเสมือนพื้นฐานที่สำคัญที่จะช่วยในการสร้างการเรียนรู้ ใช้ในการแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ผ่านการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่ คนรุ่นใหม่ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบมาโดยวิธีการต่างๆ สามารถสรุปได้ ดังนี้

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ทัศนคติ และคุณค่า หรือการปฏิบัติตน เพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไปแล้ว เลิกไป หรือว่ากำลังจะสูญหายไปให้กลับมาเกิดประโยชน์อีกครั้ง เช่น การรื้อฟื้นการแสดงดนตรีไทย การแสดงหนังใหญ่ โขน เป็นต้น

การประยุกต์ คือ การปรับ หรือ การผสมผสานนำเอาความรู้เก่ากับความรู้ใหม่มาเข้าด้วยกัน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การนำดนตรีไทยมาผสมกับดนตรีสากล การนำแพทย์แผนไทยหรือแพทย์ทางเลือกมาใช้ในการรักษาควบคู่กับการรักษาสมัยใหม่ในโรงพยาบาล การทำพิธีบวงสรวง เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

การสร้างใหม่ คือ การค้น หรือการคิดใหม่ๆ ที่สัมพันธ์กับความรู้ที่มีมาดั้งเดิม เช่น การคิดและประดิษฐ์เครื่องดนตรีโปงลาง การสร้างนวัตกรรมรถเกี่ยวข้าว เป็นต้น

## 5.2 ความสำคัญของภูมิปัญญา

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสืบสาน สืบทอด ประสพการณ์ จากคนรุ่นหนึ่งถึงคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน หากไม่มีการรักษาไว้ หรือการสืบทอดก็จะสูญหายไป ในที่สุด ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญและทรงคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไว้ ดังนี้

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2537) กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญา ไว้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม ชุมชน มีคุณค่าและความหมายต่อการดำรงอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน

พรชัย กาพันธ์ (2545) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีการสะสมจากประสบการณ์ของชีวิตแต่ละบุคคล จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้มีการสืบทอดต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม และวัฒนธรรมชุมชน จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างมหาศาลต่อประเทศ จำเป็นที่จะต้องได้รับการสนใจ การดูแลเอาใจใส่ อนุรักษ์ และสืบสานต่อไป ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการบูรณาการ
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้ง
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

จากความสำคัญดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญยิ่ง เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สั่งสม สืบสาน สร้างสรรค์ และสืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งประกอบไปด้วย

เรื่องราวที่มีความสำคัญและทรงคุณค่ามากมาย ที่จะก่อให้เกิดความรู้หลังได้นำไปปรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จต่อไป

### 5.3 การสืบทอดและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสืบทอดและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่ง ปฐมนิคมานนท์ (2538) ได้สรุปไว้ ดังนี้

5.3.1 การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของอาชีพหลักของชุมชน หรือว่าเป็นการประกอบอาชีพเสริมของชุมชน เช่น การปลูกผัก การทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า การทำอาหาร ทำขนมไทย ซึ่งสมาชิกภายในชุมชนนั้นมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีอยู่แล้วจนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน

5.3.2 การสืบทอดภายในครัวเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดความรู้ ความชำนาญ ที่มีลักษณะเฉพาะของบุคคลในครอบครัว เช่น ความรู้ ความสามารถ ในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร หรือการแพทย์แผนโบราณ งานช่างฝีมือต่างๆ หรืองานด้านพิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งความรู้ดังกล่าวนี้ มักจะถูกกำหนดให้เป็นความลับของสายตระกูล ที่จะถ่ายทอดกันเฉพาะภายในครอบครัว หรือเครือญาติที่สนิทกันเท่านั้น

5.3.3 การฝึกจากผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง มักเป็นการฝึกอันเกิดจากความสนใจส่วนตัวของแต่ละบุคคล ที่เมื่อเกิดความสนใจแล้วจึงไปขอรับการถ่ายทอดความรู้หรือทักษะในเรื่องนั้นๆ

5.3.4 การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง โดยอาจเกิดจากความสนใจ จึงเริ่มทำการค้นหา เรียนรู้ คิดค้น ค้นพบ มีการพัฒนาขึ้นมาใหม่ด้วยตนเอง แล้วจึงมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นอื่นต่อไป

5.3.5 ความรู้ ความชำนาญที่เกิดจากความบังเอิญ หรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจ หรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน

นอกจากนี้ เอกวิทย์ ฌ กลาง (2540) ยังได้กล่าวว่า ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ ต้องมีการพัฒนา การเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยมีกระบวนการหรือวิธีการ ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก โดยใช้ปัญญายบคิดแก้ปัญหา เรียนรู้สิ่งใหม่
2. เรียนรู้โดยการลงมือกระทำในสถานการณ์จริง ด้วยการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์จริงแบบค่อยเป็นค่อยไป
3. การถ่ายทอดความรู้ ด้วยการทำจริง มีการส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไป โดยการสาธิตการบอกเล่า และการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
4. การเรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรม

5. การเรียนรู้โดยผ่านหลักธรรมคำสอนทางศาสนา

6. การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย กว้างขวาง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

7. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะเฝ้าดูอย่างเงียบๆ แอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลอกทำ เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านคิดขึ้นและนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหา โดยมีการสั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา มีรากฐานความรู้ของชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน โดยระหว่างการสืบทอดอาจมีการปรับ ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น ซึ่งในการศึกษาภูมิปัญญาจึงเป็นการศึกษา

## 6. แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้

ลินซี และ ทอมสัน (Lindzey and Thomson, 1975:90-135 อ้างถึงใน ประภาเพ็ญ สุวรรณ และสวิง สุวรรณ, 2534:33) กล่าวว่า การรับรู้คือกระบวนการทางจิตวิทยาพื้นฐานของบุคคล เพราะถ้าไม่มีการรับรู้แล้ว บุคคลก็จะไม่มีความจำ ความคิด หรือการเรียนรู้ การรับรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ นั้น สำหรับการรับรู้นั้นจะประกอบด้วยขั้นตอน คือ เมื่อบุคคลรับพลังจากสิ่งเร้าซึ่งจะเร้าประสาทสัมผัส แล้วประสาทสัมผัสจะส่งรหัสพลังงานผ่านเส้นประสาท และเส้นประสาทจะสร้างข้อมูลต่อไปยังสมอง ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการจะเป็นการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งเร้านั้นๆ

การรับรู้ เป็นกระบวนการที่อินทรีย์ หรือสิ่งมีชีวิตพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อม โดยผ่านทางประสาทสัมผัส กระบวนการนี้เริ่มต้นจากการที่ไขว่คว้าสัมผัสจากสิ่งเร้า และจัดระบบสิ่งเร้าใหม่ภายในระบบความคิดในสมอง ทำให้เราทราบว่าสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อมที่สัมผัสนั้นคืออะไร มีความหมายอย่างไร มีลักษณะอย่างไร (ชูชีพ อ่อน โลกสูง, 2518: 90-91)

สรุปได้ว่า การรับรู้เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ที่สำคัญของบุคคล เพราะการตอบสนองพฤติกรรมใดๆ จะขึ้นอยู่กับ การรับรู้จากสภาพแวดล้อมของตนและความสามารถในการแปลความหมายของสภาพนั้นๆ ดังนั้น การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยการรับรู้และสิ่งเร้าที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งปัจจัยการรับรู้ ประกอบด้วยประสาทสัมผัส และปัจจัยทางจิต คือ ความรู้เดิม ความต้องการ และเจตคติ เป็นต้น

## 7. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะและพฤติกรรม (KAP)

เบอร์กูน (Burgoon,1974,p64) และ ริเวอร์ ปีเตอร์สัน และเจนเซ็น (River, Peterson and Jensen 1971, p 283 อ้างถึงใน ประมะ สตะเวทิน. 2540, น. 116-117) ได้กล่าวถึง การศึกษาหรือความรู้ (knowledge) ว่าเป็นลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ดังนั้น คนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่ต่างกัน ในยุคสมัยที่ต่างกัน ในระบบการศึกษาที่ต่างกัน ในสาขาวิชาที่ต่างกัน จึงย่อมมีความรู้ที่นึกคิด อุดมการณ์ และความต้องการที่แตกต่างกันไป คนที่มีความรู้กว้างขวางในหลายเรื่อง มีความเข้าใจ ศัพท์มาก และมีความเข้าใจสารได้ดี แต่คนเหล่านี้มักจะเป็นคนที่ไม่ค่อยเชื่ออะไรง่ายๆ

อีเซนค์ และอาโนลด์ (Eysenck and Arnold 1972, p 110) ได้อธิบายทัศนคติในแง่ของจิตวิทยาว่า ความตระหนักเป็นความสัมพันธ์ของความสำนึก (consciousness) และเจตคติ (attitude) ทัศนคติเป็นภาวะของจิตใจ ซึ่งไม่อาจแยกเป็นความรู้สึกหรือความคิดอย่างเดียวได้โดยเด็ดขาด

ดำน Sharon และ Saul (1996,p 370) กล่าวว่าทัศนคติ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive component) หมายถึง ความเชื่อเชิงการประเมินเป้าหมาย โดยอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ จินตนาการ และการจดจำ
2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (affective component) หมายถึง ความรู้สึกในทางบวก หรือทางลบ หรือทั้งบวกและลบต่อเป้าหมาย
3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (behavioral component) หมายถึง แนวโน้มของพฤติกรรม หรือแนวโน้มของการแสดงออกต่อเป้าหมาย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการแสดงออกของทัศนคตินั้น เกิดจากการก่อตัวของทัศนคติที่สะสมไว้เป็นความคิดและความรู้สึก จนสามารถแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาตามทัศนคติต่อสิ่งนั้น

ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมนั้น แนนซี ชวาทซ์ (Nancy Z. Schwartz: อ้างในสุชัยญา ลิมสกุล.2541) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตัวในรูปแบบ 4 ประการ คือ

1. ทัศนคติเป็นตัวกลางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติ ดังนั้นความรู้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ และมีผลต่อการปฏิบัติ
2. ความรู้และทัศนคติมีความสัมพันธ์กัน และทำให้เกิดการปฏิบัติตามมา
3. ความรู้ และทัศนคติ ส่วนทำให้เกิดการปฏิบัติได้ โดยที่ความรู้และทัศนคติไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กัน
4. ความรู้มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับ 3 ตัวแปร คือ ความรู้ (knowledge) ทัศนคติ (attitude) และการยอมรับการปฏิบัติ (practice) ของผู้รับสารอันอาจจะมีผลกระทบต่อสังคมต่อไป จากการรับสารนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงทั้งสามประเภทนี้จะเกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อผู้รับสารได้รับสารก็จะทำให้เกิดความรู้ เมื่อเกิดความรู้ขึ้น ก็จะไปมีผลทำให้เกิด ทัศนคติ และขั้นสุดท้าย คือ การก่อให้เกิดการกระทำ ทฤษฎีนี้อธิบาย การสื่อสาร หรือ สื่อมวลชนว่าเป็นตัวแปรต้นที่สามารถเป็นตัวนำ การพัฒนาเข้าไปสู่ชุมชนได้ด้วยการอาศัย KAP เป็นตัวแปรตามในการวัดความสำเร็จ ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (สุรพงษ์ โสธนะเกียรติ.2533)

## 8. ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา

ทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication theory) เป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นจาก วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) ร่วมกับนักวิชาการ นักคิดอื่นๆ หลายท่าน เช่น แดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel Lerner) และเอฟเวอเรตต์ รอเจอร์ (Everett Rogers) โดยมีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มานาน โดยเริ่มตั้งแต่เมื่อประมาณหลายสิบปีก่อน และได้เสนอความคิดที่สามารถสรุปความได้ว่า ภายใต้ต้นนโยบายและการวางแผนที่เหมาะสม การสื่อสารจะสามารถมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาประเทศอื่นๆ ในโลกที่สามได้ ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวที่จะพัฒนาและประยุกต์ทฤษฎีสื่อสารเพื่อพัฒนานี้ให้ใช้ได้ผลอย่างจริงจัง เช่น มีการมอบหมายบทบาทหน้าที่เพื่อก่อให้เกิดการสนับสนุนการพัฒนา ให้กับกระทรวงสารสนเทศ (ministries of information) ซึ่งตั้งขึ้นมาในหลายประเทศ มีการตั้งภาควิชา สาขาวิชาหรือวิชาสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication หรือ DEVCOM) ขึ้นในสถาบันการศึกษาในระดับสูง เช่น มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ฯลฯ ทั้งนี้ยังมีการค้นคว้าเกี่ยวกับการวิจัย เรื่อง การใช้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในสถาบันศึกษาวิจัย เช่น มหาวิทยาลัยแสดนฟอร์ด ศูนย์วิจัยสื่อสารมวลชนและสารสนเทศแห่งเอเชีย (AMIC) เป็นต้น

ผลงานชิ้นสำคัญล่าสุดที่เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ ก็คือ รายงานการศึกษาปัญหาการสื่อสารของคณะกรรมการแม็ค ไบรด์ ซึ่งได้สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีไว้อย่างครบถ้วน และรวบรวมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของมวลชนซึ่งมีทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ กล่าวคือ นอกจากจะเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมแล้ว ยังได้มีการช่วยต่อสู้ป้องกันอำนาจเผด็จการ และอิทธิพลแทรกแซงจากต่างประเทศอีกด้วย แต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่บน

พื้นฐานของความร่วมมือในระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าสื่อมวลชน และประชาชนอาจจะถูกจำกัดเสรีภาพลงไป เพื่อเป้าหมายปลายทางของส่วนรวมก็ตาม

ในส่วนของทฤษฎีสื่อสารเพื่อพัฒนานี้ เดนิส แมคเคลต ยังได้กล่าวไว้เป็นแนวทางการศึกษาว่าด้วยเหตุที่ประเทศที่กำลังพัฒนามีความไม่มั่นคงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงไม่อาจนำทฤษฎีอื่นๆ มาใช้ได้เลย นอกจากทฤษฎีนี้ ทั้งนี้สามารถสรุปถึงสิ่งที่ขาดไปของประเทศที่กำลังพัฒนา ดังต่อไปนี้

1. ขาดเงื่อนไขที่จำเป็น และสำคัญเพื่อการพัฒนาการสื่อสาร คือ ปัจจัยเพื่อการสื่อสาร ความรู้ ความชำนาญในวิชาชีพนี้ การผลิต และแหล่งความรู้ในการปฏิบัติ ผู้ดู ผู้อ่าน
2. ขาดปัจจัยที่ต้องใช้ คือ เทคโนโลยี ความชำนาญ รวมถึงวัฒนธรรม
3. ขาดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสังคม ซึ่งเป็นภาระหน้าที่หลักแห่งชาติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนตามแนวทฤษฎีสื่อสารเพื่อการพัฒนา ดังนี้

1. สื่อมวลชน ควรยอมรับถึงหลักการ รวมถึงภาระในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตามนโยบายและแผนที่ได้กำหนดไว้แล้ว โดยการเผยแพร่ข่าวสาร ความคิดเห็น และการศึกษาต้องเป็นไปในทิศทางที่เห็นด้วย สนับสนุนแนวนโยบายและแผนเหล่านั้น
2. สื่อมวลชน ควรจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่ทางด้านศิลปะวัฒนธรรมของชาติ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นมรดก และเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นชาติ
3. สื่อมวลชน ควรจะต้องให้ความสำคัญถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ที่มีความใกล้ชิดกันทางลักษณะประเทศทั้งทากายภาพ ทางวัฒนธรรม รวมไปถึงทางการเมืองด้วย

## 9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารั้วนี้ โดยจำแนกตามประเด็นการศึกษาไว้มีประเด็น ดังนี้

### 9.1 การสื่อสารภูมิปัญญา

กุลธิดา อู่บูรณกุล (2555) ศึกษา เรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีถือศีลกินผัก จังหวัดภูเก็ต พบว่า จังหวัดภูเก็ตมีบริบทชุมชนเป็นต้นกำเนิดประเพณีถือศีลกินผัก นอกจากนี้บริบทชุมชนยังมีผลต่อการสืบทอดประเพณี กล่าวคือ ในอดีต บริบทชุมชน มีลักษณะ

เป็นเมืองขนาดเล็กมีผู้คนอาศัยไม่มากนัก คนในชุมชนรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ส่วนครอบครัวก็พบว่า มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ชาวภูเก็ตสมัยก่อนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมง และทำเหมืองแร่ดีบุก ทำให้มีเวลาว่างให้กับครอบครัวและมีเวลาร่วมงานประเพณี จึงทำให้คนสมัยก่อนมีส่วนร่วมในการสืบทอดประเพณีมาก แต่ปัจจุบัน จังหวัดภูเก็ตถูกแปรสภาพเป็นเมืองใหญ่ คนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้นผู้คนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการสืบทอดมีความยากลำบาก ประวัตินี้และองค์ประกอบของประเพณี ซึ่งวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่าพบว่า รากของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อ และหลักปฏิบัติเปลี่ยนแปลงได้ยาก ส่วนลำต้น ได้แก่ ที่มาและอาหารเจ เป็นตัวค้ำจุนรากให้คงอยู่ และส่วนดอก ใบ ผล เช่น สถานที่ประกอบพิธีกรรม เครื่องแต่งกาย ประทัด เครื่องดนตรี เป็นส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชนได้ง่าย ด้านกระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีในอดีตคนในท้องถิ่นมีการสื่อสารอย่างเรียบง่าย คือ ใช้วิธีบอกเล่าปากต่อปาก ทำให้ประเพณีไม่ผิดเพี้ยนมากนัก ส่วนปัจจุบันก็ยังมีการใช้วิธีเดิมในครอบครัว และมีหน่วยงานภายนอกอย่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้ามาสื่อสารประชาสัมพันธ์ อันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในหลายด้าน สำหรับบทบาทหน้าที่ของประเพณีคือสืบสานมรดก มีลักษณะเคลื่อนไหวไปตามบริบทชุมชน ในอดีตมีบทบาทหน้าที่หลายอย่างเช่น ด้านการรักษาโรคและที่พึ่งทางใจ ปัจจุบันมีบทบาทหน้าที่เพิ่ม เช่น การเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไป

ณัฐวุฒิ สมยาโรน (2557) ศึกษา เรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พบว่า กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วม หรือเรียกว่า PLAY Model ได้แก่ 1) P (participatory communication) หมายถึง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ในกระบวนการวางแผนการสื่อสารทุกขั้นตอน 2) L (learning) หมายถึง การเรียนรู้วิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน เพื่อให้ได้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านที่มีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายที่สุด 3) A (activity) หมายถึง กิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน ที่มีความเหมาะสมและตรงกับความต้องการของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายที่สุด 4) Y (youngers) หมายถึง กลุ่มผู้รับสารเป้าหมายหลักที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านที่เป็นคนรุ่นหลัง และกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายในชุมชนที่จะเป็นผู้อนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

รัตติกาล เจนจัด (2548) ศึกษา เรื่อง ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พบว่า ของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น



และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนในตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และพบว่าในการเล่นของเด็กเล่นที่บ้านยังก่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายในตนเอง (intrapersonal communication) การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) และการสื่อสารเป็นกลุ่ม (group communication)

วิมลศรี ชาญจรูญจิตร (2550) ศึกษา เรื่อง กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พบว่าในการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ และเยาวชน และมีการรวมกลุ่มพูดคุย ร่วมคิด แลกเปลี่ยนกันในลักษณะระดมสมอง โดยมีนักพัฒนาเป็นผู้อำนวยความสะดวก และเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการสนับสนุน รวบรวมอาสาสมัครเยาวชน และคนหนุ่มสาว และผู้คนกลุ่มอื่นๆ ภายในตำบลป่าแดดให้มาร่วมกลุ่มกันดำเนินการดังกล่าว อีกทั้งยังพบว่ากลุ่มๆ มีความพยายามในการขยายกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้ก้าวจากระดับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ไปสู่ระดับกลุ่มชุมชน โดยพยายามผลักดันหลักสูตรเข้าไปสู่โรงเรียนต่างๆ ในพื้นที่อีกด้วย

พรทิพย์ ชนะคำ (2547) ศึกษา เรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า กลยุทธ์หลักๆ ที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาใช้แล้วเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น มีทั้งการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล การใช้ภาษาท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังใช้การสาธิต และการเปิดพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองให้ชาวบ้านและบุคคลภายนอกเข้ามาดูงาน เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาที่ปราชญ์ชาวบ้านใช้นั้น จะเป็นเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านในการทำเกษตรกรรมซึ่งมีความชัดเจน เข้าใจง่าย และชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตนเอง รวมทั้งมีแนวทางการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

รลิกา อังกูร (2560) ศึกษา เรื่อง การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า กระบวนการสื่อสารของชุมชนเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชียวนั้น มีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ ซึ่งใช้วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการสื่อสารชุมชน มีการสื่อสารชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน การสื่อสารทั้งแนวราบและแนวตั้ง รวมไปถึงการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่กัน ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใช้ในทุกระดับตอน ด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนทั้งสองแห่ง คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารชุมชน

สมโชค เณตระการ (2552) ศึกษา เรื่อง แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพทอผ้าไหมตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนกลาง ผลการวิจัย พบว่า 1) ชุมชนที่กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมตั้งอยู่ทั้งหมด มีประวัติความเป็นมา และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมสู่รุ่นลูกหลานทั้งสิ้น 2) แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพทอผ้าไหม เริ่มต้นจากการสืบทอดภูมิปัญญาด้าน การทอผ้าไหมสู่รุ่นลูกหลานในระดับครัวเรือน มีการรวมตัวเป็นกลุ่มอาชีพ โดยอาศัยแรงจูงใจจากภายในครัวเรือน กลุ่มอาชีพ และ โรงเรียนในชุมชน รวมกับแรงจูงใจจากภายนอก โดยเฉพาะจากนโยบายการจัดระบบและกลไกช่วยเหลือประชาชนของรัฐบาล ทำให้เกิดกระบวนการในการเรียนรู้ และมีการพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ โดยการเรียนรู้นั้นมีรูปแบบดำเนินการในระดับครัวเรือน ระดับกลุ่มอาชีพ และระดับ โรงเรียน มีภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทอผ้าไหมเป็นกำลังหลักในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยใช้วิธีการสอนภาคทฤษฎีด้วยการบอก อธิบายให้ท่องจำ ให้ดูตัวอย่างของจริง และเรียนรู้ภาคปฏิบัติด้วยการปฏิบัติจริงที่กลุ่มอาชีพในชุมชน ในลักษณะของ On the Job Training

อรวรรณ จุลลัษเฐียร (2551) ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษา กลุ่มสตรีจังหวัดขอนแก่น วัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ธุรกิจชุมชน ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ธุรกิจชุมชนตามแนวคิด การเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองในการบริหารจัดการ ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านแนวคิดการประกอบการ โดยรวม สรุปผลการวิเคราะห์ความรู้ทั้ง 4 ด้าน ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ที่ดีที่สุด โดยภาพรวมกลุ่มสตรีจังหวัดขอนแก่น มีระดับความพร้อมในการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

เสาวนีย์ ตะโพนทอง และคนอื่นๆ (2548) ศึกษาเรื่อง แผนการผลิต ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตผ้าไหมยกทอง บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่าจากการคำนวณต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนที่ได้รับจะต้องใช้เงินลงทุนสูงมาก การผลิตแต่ละครั้งต้องทำไม่น้อยกว่าสิบฝืนจึงจะคุ้มค่ากับการลงทุน ลูกค้าที่ต้องการซื้อต้องตกลงเงื่อนไขกับผู้ผลิตก่อนจึงจะผลิตเป็นฝืนผ้าออกมาได้ ในความคิดของผู้ทำการผลิตจะไม่ขยายกำลังการผลิตเพิ่มขึ้นอีก เพราะมองงานที่ผลิตเป็นเรื่องศิลปะและความงดงามอันเกิดจากความพึงพอใจเป็นหลัก เนื่องจากผ้าไหมยกทองตามแบบราชสำนักนั้นมีคุณค่าทางด้านภูมิปัญญาไทยชั้นสูง ไม่สามารถคิดเป็นมูลค่าทางตัวเงินได้

สุชาดา น้ำใจดี (2561) ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะผู้ประกอบการที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า คุณลักษณะของผู้ประกอบการที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านการดำรงชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน มีคุณลักษณะและบทบาทที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับคน หรือบุคคลที่มีศักยภาพสูงในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการสั่งสม ทักษะ ประสบการณ์ สามารถโน้มน้าวจิตใจ โดยได้รับการยอมรับและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่น นำมา

ปฏิบัติตาม ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารผ่านช่องทางการสื่อสาร โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยภาษาพูด เขียน การสาธิต และลงมือปฏิบัติตามความเชี่ยวชาญและความชำนาญที่สืบทอดต่อเนื่องมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ ยอมรับ ปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์สิ่งใหม่ และสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญา เปลี่ยนแปลงเป็นนวัตกรรม จากการเชื่อมโยงคน ความคิด กิจกรรม กลายเป็นกระบวนการพัฒนากลุ่มคนในชุมชนได้หลากหลายสาขาอาชีพ เป็นเครือข่ายด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นทางสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นเทคนิคในการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพ และความพร้อมในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางคุณลักษณะของสื่อบุคคลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ทุนทางปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมด้วยความมีคุณธรรม จริยธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์จริงอย่างต่อเนื่องต่อไปได้

สำหรับการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะพบว่าเป็นการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาตั้งแต่กระบวนการผลิต การดำรงรักษาให้คงอยู่ ไปจนถึงการประยุกต์และพัฒนาให้น่าสนใจ เข้าใจง่าย และขยายผลไปสู่วงกว้างขึ้น โดยในการสื่อสารภูมิปัญญาบุคคลที่มีบทบาทสำคัญคือปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน



### บทที่ 3

## วิธีดำเนินการวิจัย

คุณลักษณะเรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และการสังเกตในภาคสนาม (field observation) เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุปตามประเด็นที่ศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร และแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่มจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

#### 1. ผู้ให้ข้อมูล

##### 1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก (key Informant) ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ในบ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีส่วนร่วมในการทอผ้าและถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมยกทอง โดยปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ และเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง และทำงานในกลุ่มไม่ต่ำกว่า 10 ปี ได้แก่ ผู้ดูแลกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการ โรงทอ และช่างทอผ้าที่มีความเชี่ยวชาญและความชำนาญ ใช้การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยมีรายชื่อ ดังนี้

ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ได้แก่

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. นายวิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย	ประธานกลุ่ม
2. นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม	เลขานุการกลุ่ม
3. นางสุมาลี ติคใจดี	ผู้จัดการ โรงทอ

ช่างทอผ้า ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีจำนวนทั้งสิ้น 26 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง ซึ่งเป็นกลุ่มคนทอผ้าไหมยกทอง ที่มีความรู้ มีความชำนาญ มีประสบการณ์ทางด้านการทอผ้าไหมยกทอง และทำงานในกลุ่มไม่ต่ำกว่า 10 ปี ซึ่งมีทั้งหมด 7 คน ดังนี้

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. นางประทีป ผสมสี	ช่างทอ
2. นางสมุน ประกอบดี	ช่างทอ
3. นางสาววย แสงทับทิม	ช่างทอ
4. นางสาวน ผสมสี	ช่างทอ
5. นางทอน ปัญญาเอก	ช่างทอ
6. นางโสด ชูแก้ว	ช่างทอ
7. นางเรียบ โกยรัมย์	ช่างทอ

1.2 ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานสี่พื้นบ้าน จำนวน 3 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจงโดยมีรายชื่อ ดังนี้

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1) ผศ.ดร. อรณัฐ นาคชาติ	ผู้จัดการศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
2) อาจารย์ทัศนียา นิลฤทธิ	หัวหน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาไหม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
3) นายจักริน กุศิริเจริญพานิช	ผู้ประกอบการด้านผ้าไหม/ผู้ปฏิบัติงานสี่พื้นบ้าน

สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสี่พื้นบ้าน ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการทอผ้าไหมยกทอง และมีการดำเนินงานในพื้นที่มาเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 5 ปี โดยจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักขึ้นอยู่กับความอึดตัวของข้อมูลและความอึดตัวของบุคคลอ้างอิงเป็นเกณฑ์

## 2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

### 2.1 เครื่องมือที่ใช้ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ประกอบด้วย

**2.1.1 แบบสังเกต** สำหรับวิเคราะห์บริบทการสื่อสาร ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทรโสมา จังหวัดสุรินทร์ มีประเด็นหลัก ดังนี้ 1) ลักษณะชุมชน ศึกษาความเป็นมาของชุมชน ศึกษาและสังเกตบริบทชุมชนเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ ลักษณะประชากร อัตลักษณ์ชุมชน ประวัติการก่อตั้งและโครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทรโสมา 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน

**2.1.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก** ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษา จากนั้นผู้วิจัยทำการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ด้วยการขอคำปรึกษาจากอาจารย์จากที่ปรึกษา และให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (content validity) สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น นั้น ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ ผู้ดูแลกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมา เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการโรงทอ และการสนทนากลุ่มสำหรับกลุ่มช่างทอผ้าไหมยกทองโบราณที่มีความชำนาญ เกี่ยวกับเรื่องบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมา จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยประเด็น 1) ลักษณะชุมชน 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน

**2.1.3 สมุดบันทึกสนาม (field note)** ใช้สำหรับบันทึกข้อมูล จากการสังเกตตามบริบทที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 3.1 แสดงข้อมูลโครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและวิเคราะห์เนื้อหาในประเด็นบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดคำถาม	หมายเหตุ
บริบทการสื่อสาร	<p><b>1. ลักษณะชุมชน</b></p> <p>1) ความเป็นมา</p> <p>2) สภาพทางกายภาพ</p> <p>3) ลักษณะประชากร</p> <p>4) อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>5) ประวัติการก่อตั้งและโครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทร์โสมา</p> <p><b>2. สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม</b></p> <p>1) สภาพเศรษฐกิจ</p> <p>- การประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากร</p> <p>- การส่งเสริมธุรกิจชุมชน/การตลาด</p> <p>2) สภาพสังคม</p> <p>- ทุนและภูมิปัญญาของชุมชน</p> <p>- การรวมกลุ่มและการจัดการของชุมชน</p> <p>3) สภาพวัฒนธรรม</p> <p>- การเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีด้านการทอผ้าไหม</p> <p>- การสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหม</p> <p><b>3. เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน</b></p> <p>- การสื่อสารภายในชุมชน</p> <p>- การสื่อสารภายนอกชุมชน</p>	<p>- ใช้การสังเกต ร่วมกับการสืบค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต</p> <p>- การทบทวนเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ร่วมกับการสังเกต</p>

## 2.2 เครื่องมือที่ใช้ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ประกอบด้วย

2.2.1 **แบบสังเกต** สำหรับศึกษากระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

2.2.2 **แบบสัมภาษณ์เชิงลึก** ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษา ทำการตรวจสอบคุณภาพ และทำการขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา และให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ ผู้ดูแลกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการ โรงทอ และการสนทนากลุ่ม สำหรับกลุ่มช่างทอผ้าไหมยกทองโบราณที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่ไม่ต่ำกว่า 10 ปี โดยมีประเด็นคำถามหลักเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ 1) ผู้ส่งสาร ได้แก่ ครอบครัว ผู้นำกลุ่ม นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน 2) สาร คือ กระบวนการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ ในการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา 3) ช่องทาง ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ 4) ผู้รับสาร ได้แก่ ครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป

2.2.3 **สมุดบันทึกสนาม (field note)** สำหรับบันทึกข้อมูลจากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ ตามบริบทที่เกี่ยวข้อง



ตารางที่ 3.2 แสดงข้อมูลโครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม  
ในด้านกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหม  
ยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดคำถาม	หมายเหตุ
กระบวนการสื่อสารใน การถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้า ไหมยกทองจันทร์โสม มา จังหวัดสุรินทร์	<p><b>1. ผู้ส่งสาร (sender or source)</b></p> <p>1) ครอบครัว</p> <p>2) ผู้นำกลุ่ม</p> <p>3) นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน</p> <p><b>2. สาร (message)</b></p> <p>กระบวนการผลิต การสืบทอด การ ประยุกต์ ในการทอผ้าไหมยกทองของ กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา</p> <p><b>3. ช่องทาง (channel)</b></p> <p>1) สื่อบุคคล</p> <p>2) สื่อวัตถุ (ผลิตภัณฑ์)</p> <p>3) สื่อเฉพาะกิจ</p> <p>4) สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ</p> <p><b>4. ผู้รับสาร (receiver)</b></p> <p>1) ครอบครัว</p> <p>2) สมาชิกในกลุ่ม</p> <p>3) นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน</p> <p>4) ประชาชนทั่วไป</p>	<p>- ใช้การสัมภาษณ์เชิง ลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต</p>

## 2.3 เครื่องมือที่ใช้ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ประกอบด้วย

**2.3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก** ผู้วิจัยทำการตรวจสอบ คุณภาพของเครื่องมือวิจัยที่  
สร้างขึ้น ในเบื้องต้นก่อน เพื่อตรวจสอบว่าครอบคลุม และสอดคล้องกับตัวแปรที่ทำการศึกษา  
หรือไม่ และได้ทำการตรวจสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์ โดยการขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา  
และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่  
ผู้วิจัยสร้างขึ้นประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีโครงสร้างคำถาม ดังนี้

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง ประกอบไปด้วย 1) การสื่อสารขั้นการผลิต 2) การสื่อสารขั้นการสืบทอด และ 3) การสื่อสารขั้นการประยุกต์

ตารางที่ 3.3 แสดงข้อมูลโครงสร้างประเด็นสำหรับ การสัมภาษณ์ ศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบ การสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหม

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดคำถาม	หมายเหตุ
แนวทางการพัฒนา รูปแบบการสื่อสาร ในการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาท้องถิ่น	1) การสื่อสารขั้นการผลิต 2) การสื่อสารขั้นการสืบทอด 3) การสื่อสารขั้นการประยุกต์	- ใช้การสัมภาษณ์เชิง ลึก

### 3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ ข้อที่ 2 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตาม กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ระหว่างการสัมภาษณ์ได้มีการขออนุญาตบันทึก รวมถึงการบันทึกเสียง ถ่ายภาพประกอบในการจัดสนทนากลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้เกี่ยวข้อง และการสังเกตภาคสนาม โดยผู้วิจัยใช้การสังเกตร่วมกับการวิเคราะห์ บริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรี โสมมา จังหวัดสุรินทร์

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตาม กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งระหว่างการสัมภาษณ์ได้มีการขออนุญาตเพื่อจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบ ร่วมกับการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม

#### 4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุปและวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบตามประเด็นเนื้อหาที่ศึกษา คือ บริบทการสื่อสาร ได้แก่ 1) ลักษณะชุมชน 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชน ในชุมชน การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และข้อที่ 3 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ใช้การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (analytic induction) และการตีความเชิงพรรณนา เพื่อหาข้อสรุปทั้งในเรื่อง กระบวนการสื่อสาร แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง โดยนำกระบวนการวิเคราะห์แบบขั้นบันไดของ (Garney, 1990 อ้างถึงใน Miles & Huberman (1994)) มาใช้เป็นแนวทาง โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) เริ่มจากกำหนดประเด็นหรือแก่นในการศึกษา และทำการจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา และทำการวิเคราะห์ ตีความตามกรอบตัวแปร 2) จากนั้นนำเสนอแก่นสาระ และแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อค้นหาความสัมพันธ์และความแตกต่างของแก่นสาระที่พบ และ 3) ทำการตรวจสอบ วิเคราะห์และลดทอนข้อมูล แล้วจึงทำการสังเคราะห์และบูรณาการข้อมูลตามกรอบการวิจัย เพื่อสร้างข้อสรุปต่อไป

สำหรับการวิเคราะห์แบบอุปนัย ใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจังหวัดสุรินทร์มีกระบวนการสื่อสารอย่างไร เป็นต้น โดยจะมุ่งพิจารณาที่รูปแบบการสื่อสาร (pattern) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา (process) และวิธีการสื่อสาร (method) รวมถึงกิจกรรมของชุมชน (activities) เพื่อวิเคราะห์ว่าประเด็นต่างๆ เหล่านี้มีลักษณะ รูปแบบอย่างไร มีผลกระทบอย่างไรบ้าง เมื่อได้ข้อมูลจากปรากฏการณ์ต่างๆ แล้วจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาตรวจสอบเพื่อยืนยันอีกครั้ง ก่อนสรุปเป็นรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจังหวัดสุรินทร์ต่อไป

## 5. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ด้วยวิธีการตรวจสอบวิธีต่างๆ ในด้านข้อมูล (data triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้อง และชัดเจนมากที่สุด รวมทั้งทำการยืนยันข้อมูล ดังนี้

5.1 การตรวจสอบสามเส้า ด้านข้อมูล ซึ่งเป็นการตรวจสอบในด้านของข้อมูล ที่ได้มาว่ามีความเหมือนกันหรือตรงกันหรือไม่ จากผู้ให้ข้อมูลที่ต่างกัน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่อง บริบทการสื่อสาร กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง ซึ่งหากข้อมูลที่ได้มาถูกต้องตรงกัน จะสรุปได้ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นเป็นข้อมูลที่มีความถูกต้อง และเชื่อถือได้

5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ด้วยการใช้วิธีการสังเกต ควบคุมกับการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เนื้อหา และประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

5.3 การยืนยันข้อมูล ใช้การยืนยันข้อมูลแบบ member check โดยการนำข้อมูลที่วิเคราะห์เรียบร้อยแล้ว คืนให้กับผู้ให้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ก่อนนำไปสู่การสร้างข้อสรุปต่อไป

## 6. การนำเสนอผลการวิจัย

สำหรับการนำเสนอผลการวิจัย ซึ่งมาจากการวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการสร้างข้อสรุป ดังนี้

6.1 ส่วนที่หนึ่ง เป็นการนำเสนอบริบทการสื่อสารมีประเด็นหลัก ดังนี้ ด้าน 1) ลักษณะชุมชน ได้แก่ ความเป็นมา สภาพทางกายภาพ ลักษณะประชากร อัตลักษณ์ชุมชน ประวัติการก่อตั้ง และโครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทร์ โสมมา 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ คือ การประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากร การส่งเสริมธุรกิจชุมชน/การตลาด ด้านสังคม คือ ทุนและภูมิปัญญาของชุมชน การรวมกลุ่มและการจัดการของชุมชน และด้านวัฒนธรรม คือ การเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีด้านการทอผ้าไหม การสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหม 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน ได้แก่ การสื่อสารภายในชุมชน และการสื่อสารภายนอกชุมชน

6.2 ส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอกระบวนการสื่อสาร ตามกรอบทฤษฎีของการสื่อสาร และนำเสนอโครงสร้างที่เป็นแก่นของรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ 1) ผู้ส่งสาร ได้แก่ ครอบครัว ผู้นำกลุ่ม นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน 2) สาร คือ กระบวนการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ 3) ช่องทาง ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ 4) ผู้รับสาร ได้แก่ ครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป

6.3 ส่วนที่สาม เป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง ได้แก่ 1) การสื่อสารขั้นการผลิต 2) การสื่อสารขั้นการ สืบทอด 3) การสื่อสารขั้นการประยุกต์



## บทที่ 4

### ผลการวิจัย

คุณูปนิพนธ์เรื่องรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับ (1) บริบทการสื่อสาร (2) กระบวนการสื่อสาร (3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในบทที่ 4 นี้เป็นการนำเสนอผลการวิจัยที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

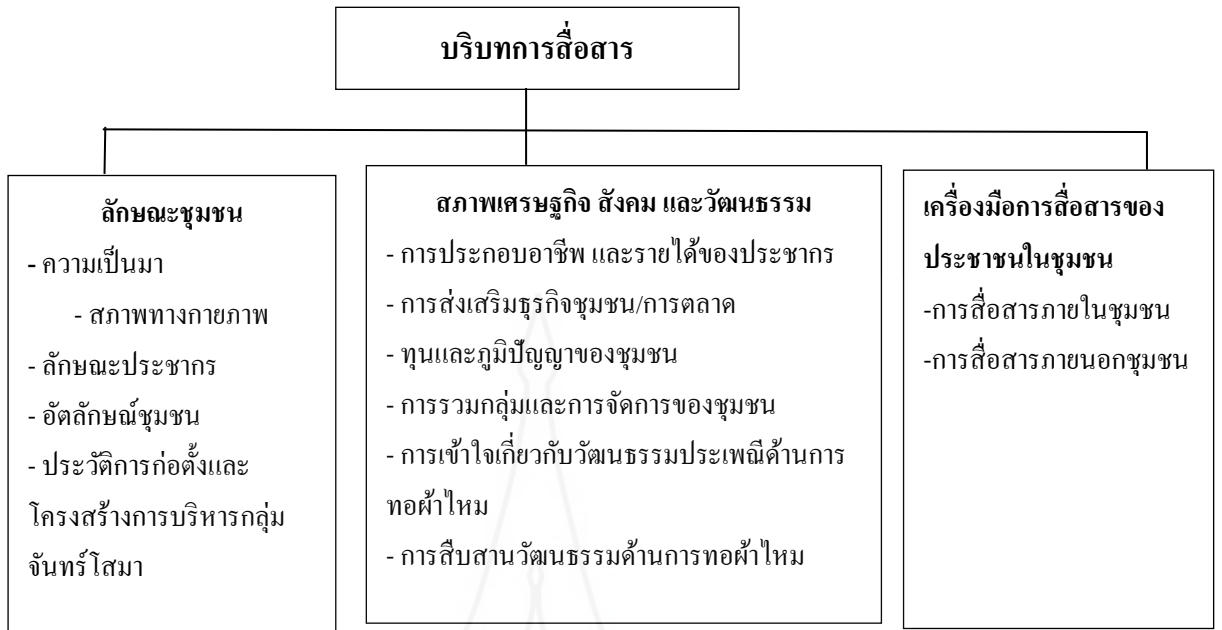
ตอนที่ 1 บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ 2 กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

#### ตอนที่ 1 ผลการศึกษาบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

ในการศึกษาเกี่ยวกับบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ในประเด็นที่เกี่ยวกับบริบทการสื่อสาร มีผลการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วย 1) ลักษณะชุมชน 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชนซึ่งจากการศึกษาแล้วพบว่าลำดับขั้นตอนของบริบทการสื่อสาร สามารถสรุปเป็นภาพที่ 4.1 ได้ดังนี้

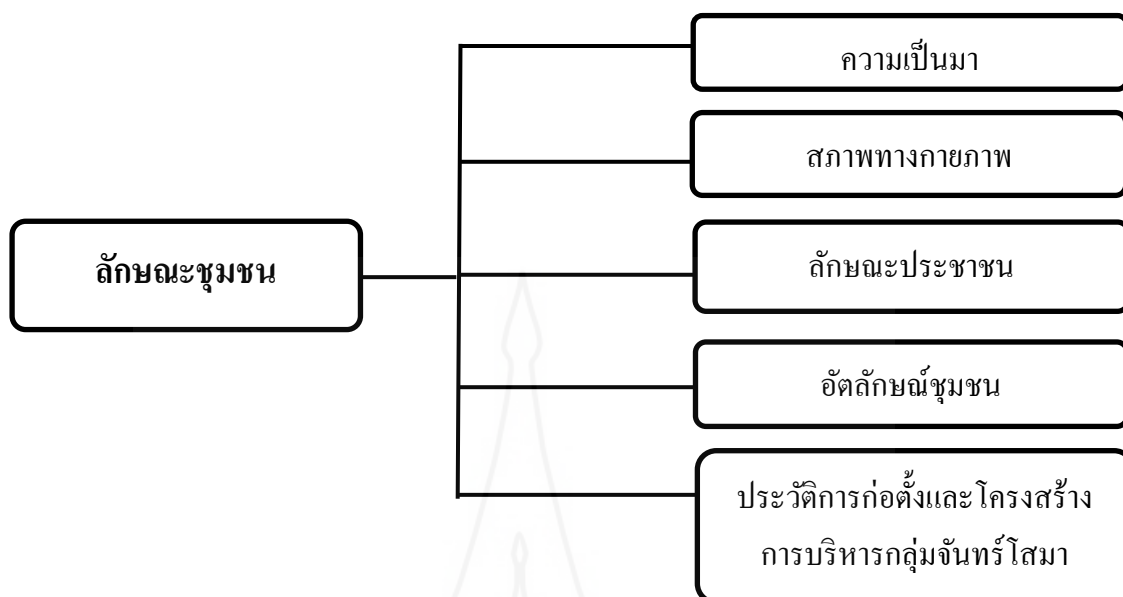


ภาพที่ 4.1 ประเด็นศึกษาบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา

จากการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน รวมไปถึงการสืบค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ศึกษาจากเอกสาร และจากการสังเกตสภาพแวดล้อมในชุมชน เพื่อนำมายืนยันความถูกต้อง ประมวลผล และเขียนพรรณนาความออกมา และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุป จากข้อมูลทั้งหมดเมื่อประมวลผลออกมาได้ข้อค้นพบ ดังนี้

#### ตอนที่ 1.1 ลักษณะชุมชน

ในการศึกษาบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมาจังหวัดสุรินทร์ ประเด็นที่เกี่ยวกับลักษณะชุมชนบ้านท่าสว่าง มีผลการศึกษาข้อมูลจากการศึกษาและตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการโรงทอทอผ้า และสมาชิกในกลุ่มจันทร์โสมา ได้ให้ข้อมูลในด้านลักษณะชุมชนซึ่งประกอบด้วย 1) ความเป็นมา 2) สภาพทางกายภาพ 3) ลักษณะชุมชน 4) อัตลักษณ์ชุมชน 5) ประวัติการก่อตั้งและโครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทร์โสมา



ภาพที่ 4.2 ประเด็นศึกษาลักษณะชุมชน

### 1.1.1 ความเป็นมา

ชุมชนบ้านท่าสว่างมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน โดยเริ่มตั้งแต่ชื่อหมู่บ้านนั้น เดิมที่บ้านท่าสว่าง ชื่อเดิมคือ “บ้านเต็ยยะ” เรียกตามชื่อหนองน้ำใหญ่กลางหมู่บ้านว่า “ตระพังเต็ยยะ” ซึ่งคำว่า “เต็ยยะ” นั้นเป็นภาษาเขมร หมายถึง พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง ภาษาไทยเรียกว่า “ต้นชาด” เพราะมีต้นเต็ยยะหรือต้นชาดขนาดใหญ่ขึ้นอยู่มากอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านตระพังเหล่านี้คนเฒ่าคนแก่เล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วคนว่าเป็นตระพังที่เกิดจากช้างป่าโขลงใหญ่มากินและนอนเล่นเป็นประจำ จนเกิดเป็นแอ่งน้ำขึ้นและเพ็งมาขุดเพิ่มเติมให้ลึกมากขึ้นในสมัยหลังบรรพบุรุษของชาวบ้านเต็ยยะ





ภาพที่ 4.3 ภาพทางเข้าหมู่บ้านทอผ้าไหมยกทอง บ้านท่าสว่าง

จากบันทึกข้อมูลของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ระบุว่าเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2405 บรรพบุรุษของชาวบ้านเต็ระยะ ได้อพยพมาจากบ้าน “ระเกาว์” ซึ่ง อยู่ห่างไปทางทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 5 กิโลเมตร ได้อพยพมานูกเบิกถางป่าและปลูกกระท่อมซึ่งมีผู้นูกเบิกด้วยกัน 2 ครอบครัว คือ ครอบครัวของตาปริง ยายศรี เสนาะวาที และครอบครัวของตาเมายายยุ กกรรมย์ หลังจากนั้นอีกราว 1 ปี ก็ได้มีชาวบ้าน โคนยางอพยพมาอีก 4 ครอบครัว จนกระทั่งปี 2407 ก็ได้มีชาวบ้านอพยพเข้ามาเพิ่มเติม ต่อมาในปี พ.ศ. 2437 มีบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นจนเป็น ชุมชนบ้านเต็ระยะ โดยได้แบ่งเป็นบ้านเต็ระยะเหนือ และบ้านเต็ระยะใต้ จนกระทั่งทางราชการได้สั่งให้ยุบรวมกันในปี พ.ศ. 2479 และเริ่มมีการสร้างโรงเรียนบ้านท่าสว่างขึ้นในวัดสามัคคีขึ้นมา และได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากบ้านเต็ระยะมาเป็นบ้านท่าสว่าง (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2561)

ด้วยความที่หมู่บ้านท่าสว่างเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ทำให้ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงจึงมีการแยกหมู่บ้านท่าสว่างออกเป็น 2 หมู่ คือ หมู่ 1 และหมู่ 14 ใน พ.ศ. 2485 ได้มีการรวมท่าสว่างกับหมู่บ้านอื่นๆ ใช้ชื่อว่าตำบลท่าสว่าง คนในชุมชนได้ร่วมกันจัดบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมฝีมือการทอผ้าไหมที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และชาวบ้านในชุมชนก็มีความภาคภูมิใจที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ทอผ้าไหมยกทองโบราณเพื่อมอบให้แก่ผู้นำเอเปค เมื่อปี พ.ศ. 2546 ตามรายละเอียดภาพที่ 4.4



ภาพที่ 4.4 ป้ายประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท่าสว่าง

### 1.1.2 สภาพทางกายภาพ

ปัจจุบันบ้านท่าสว่าง หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวจังหวัดสุรินทร์ ห่างจากตัวเมืองตามเส้นทางสายสุรินทร์-เมืองสิงห์ประมาณ 10 กิโลเมตร ซึ่งตำบลท่าสว่างมีอาณาเขตประกอบด้วย ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลคอโค ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

ปัจจุบันมีนายสุคนธ์ แสงทับทิม เป็นผู้ใหญ่บ้านและแบ่งการปกครองออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่ 1 ร่วมแรงใจพัฒนา กลุ่มที่ 2 พัฒนาคนพัฒนางานกลุ่มที่ 3 สามัคคีมีวินัย และกลุ่มที่ 4 ผ้าไหมสวยส่วนในด้านของข้อมูลบริการขั้นพื้นฐานของชุมชนประกอบด้วย โรงเรียนประถม จำนวน 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านท่าสว่างมีวัด จำนวน 1 แห่ง คือ วัดสามัคคี และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง

ในส่วนของเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่สำคัญ เช่น จากท่าสว่าง ถึงอำเภอเขวาสินรินทร์ มีระยะทาง 27 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 35 นาที จากท่าสว่าง ถึงปราสาทศีขรภูมิ

มีระยะทาง 46 กิโลเมตร ใช้เวลา 50 นาที จากท่าสว่าง ถึงหมู่บ้านช้าง มีระยะทาง 41 กิโลเมตร ใช้เวลา 45 นาที และจากท่าสว่างถึงช่องจอม มีระยะทาง 80 กิโลเมตร

ใช้เวลา 1 ชั่วโมง 20 นาทีด้านเส้นทางหลักในการสัญจรนั้นจะเป็นถนนลาดยาง การเดินทางของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่จะเดินทางด้วยรถจักรยานยนต์ รถยนต์ และยังมีรถโดยสารประจำทางบริการ ส่วนเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่สำคัญเช่น จากบ้านท่าสว่างถึงอำเภอเขวาสินรินทร์ มีระยะทาง 27 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 35 นาที จากบ้านท่าสว่างถึงปราสาทศีขรภูมิ ระยะทาง 46 กิโลเมตร ใช้เวลา 50 นาที จากบ้านท่าสว่างถึงหมู่บ้านช้าง ระยะทาง 41 กิโลเมตร ใช้เวลา 45 นาที และจากบ้านท่าสว่าง ถึงช่องจอมระยะทาง 80 กิโลเมตร ใช้เวลา 1 ชั่วโมง 20 นาที เป็นต้น

### 1.1.3 ลักษณะประชาชน

จำนวนประชากรของตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จากข้อมูลระบบสถิติการลงทะเบียน ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 แบ่งเป็นเพศชายจำนวน 8,578 คน เพศหญิงจำนวน 8,869 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 17,447 คน (กระทรวงมหาดไทย .2561)

ส่วนลักษณะประชากรของคนในชุมชนนั้นส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลัก ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาส่วนอาชีพเสริม คือ การปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ปลูกหม่อน-เลี้ยงไหม ทำปุ๋ยอินทรีย์ รับจ้างก่อสร้างในตัวจังหวัดและกรุงเทพมหานคร ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านทั้งหญิงและชาย เมื่อว่างเว้นจากการทำนา ก็จะทำกรทอผ้า หรือรับจ้างทอผ้า ซึ่งเป็นงานที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้ส่วนตัวและจำหน่ายซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งการทอผ้าใหม่บ้านท่าสว่าง มีการสืบทอดกันมานาน และสะท้อนถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่ทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นมรดกของชุมชน ที่บ่งบอกถึงสติปัญญาของชุมชน

คนในชุมชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทยและภาษาเขมรนับถือศาสนาพุทธมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือการแต่งกาย การกิน ภาษาในการติดต่อสื่อสาร ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ประเพณีแซน โทนต์

### 1.1.4 อัตลักษณ์ของชุมชน

ชุมชนบ้านท่าสว่างเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนชัดเจนได้แก่

ด้านผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนโดยจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นสินค้าโอท็อปของชุมชนบ้านท่าสว่างก็คือ “ผ้าไหม” และมีการทอผ้าไหมที่เป็นผ้ายกทองชั้นสูง ของกลุ่มจันทร์โสมมา ซึ่งเป็นลายแบบราชสำนักไทยโบราณ โดยมีความโดดเด่นที่เป็นผ้าทอมือที่สร้างลวดลายต่างๆ อย่างความงดงาม เนื่องจากมีตะกอตั้งแต่ 350 ตะกอ จนถึง 1,418 ตะกอ และที่สำคัญนั้นแต่ละผืนจะต้องใช้เวลาในการออกแบบลวดลาย เขียนแบบ เก็บตะกอ

โดยใช้เวลานาน 2-3 เดือน และใช้เวลาในการทอประมาณ 1-3 เดือน มีการใช้ช่างทอประจำที่แต่ละที่จำนวน 4 คนขึ้นไป ในการทอนั้นจะมีการค่อยๆ ทอในแต่ละวันจะได้ 5-7 เซนติเมตรเท่านั้น ผ้าไหมแต่ละผืนทอจากเส้นไหมที่ย้อมจากสีธรรมชาติยกเป็นลวดลายต่างๆ แบบราชสำนักประยุกต์มาเป็นลายที่สวยงาม อาทิเช่น ลายเทพพนม ลายหิ้งห้อยชมสวน ลายก้านขดเต็นรำ ลายครุฑยุคนาค ผสานกับลายผ้าพื้นเมืองสุรินทร์ คือ ลายอัมปรม ลายสาคร ลายสมอ ลายละเบือก ลายลูกแก้วซึ่งเป็นลายที่ไม่มีจำหน่ายในท้องตลาด

นอกนี้บ้านท่าสว่างยังผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ที่ถือว่าเป็นลายเอกลักษณ์ชาว จังหวัดสุรินทร์ รวมถึงลายประยุกต์ใหม่ๆ ตั้งแต่ 2-34 ตะกอก เช่น ผ้าลายอัมปรม ลายโสด ผ้าพื้นบ้าน เป็นต้น และได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับสี่ดาวและห้าดาว



ภาพที่ 4.5 ผ้าไหมหมู้บ้านท่าสว่าง

ด้านทรัพยากรบุคคล ที่มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนพบว่าชุมชนบ้านท่าสว่างนั้นจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าเพราะมีปราชญ์ชาวบ้านมากมาย และหลากหลายสาขาอาชีพ เช่น ปราชญ์ชาวบ้านด้านหัตถศิลป์ คือ อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์โสมมา เป็นผู้รวบรวมชาวบ้านท่าสว่างมารวมกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณ จนมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก

ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญอีกท่าน ก็คือ พระครูพิพิธประชานาถ หรือหลวงพ่อนาน แห่งวัดสามัคคี ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ชื่อเดิมคือ นาน สีชมพู เป็นพระที่พึ่งของประชาชน เป็นปราชญ์ของคณาธิการด้านเกษตรอินทรีย์ หลวงพ่อนานเป็นผู้จุดประกายความคิด ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ ส่งเสริม และเผยแพร่ความรู้เรื่องข้าวปลอดสารพิษ มีการสร้างโรงสีข้าวปลอดสารพิษ มีที่นาของวัด และได้มีการระดมแรงงาน พระ เณรและญาติโยมในการทำนาผลิตข้าวหอมมะลิ ซึ่งเป็นข้าวที่มีคุณภาพของจังหวัดสุรินทร์ ส่งออกจำหน่ายไปยังกลุ่มยุโรปตอนเหนือ เช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์ มีการเปิดให้เข้าชมศึกษาดูงาน ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชนจากประเทศญี่ปุ่น ได้มีการเข้ามาเรียนรู้การทำนา ซึ่งในระหว่างนั้นก็ได้ซึมซับวัฒนธรรมต่างๆ ในชุมชน ด้วยการอาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวของชาวบ้านท่าสว่าง นำไปสู่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคม และจิตใจร่วมกัน โดยมีธรรมชาติเป็นเครื่องนำทาง นอกจากนั้นยังมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และสถานที่ตัดสินคิดความให้กับชาวบ้าน ซึ่งมีการเรียกว่า สภาผู้เฒ่า คือผู้ที่มีอายุมากๆ หรือผู้อาวุโสที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน มาเป็นผู้ตัดสินหรือไกล่เกลี่ยคดีความ เพื่อให้เกิดความเคารพยำเกรง ทั้งผู้ตัดสินและผู้ถูกตัดสิน นำไปสู่ความสงบสุขในชุมชน

นอกจากการมีปราชญ์ชาวบ้านที่หลากหลายแล้ว ชุมชนท่าสว่างยังมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เสียสละ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ที่พร้อมจะนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

### 1.1.5 ประวัติการก่อตั้งและโครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทร์โสมา

กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 255 หมู่ 1 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ก่อตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ. 2541 มีประธานกลุ่ม คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทยซึ่งได้รวบรวมสมาชิกที่เป็นคนสูงอายุในหมู่บ้านท่าสว่าง เนื่องจากมีความชำนาญในการทอผ้าไหมแบบดั้งเดิมประมาณ 5-6 คน มาทำงานก่อน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติม ถือเป็นกรรือฟื้นภูมิปัญญาของหมู่บ้านในการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะการทอผ้า และภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานอีกด้วย



ภาพที่ 4.6 กลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง

จุดเริ่มต้นที่สำคัญในการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา และร่วมกันทำงานในครั้งนี้ คือ เมื่อสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ ผ่านอาจารย์ สมिति ศิริภัทร มายังอาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทยให้คิดหาวิธีผลิตผ้าไหมที่มีเนื้อฝ้านุ่มและ เหนียวแน่น เพื่อให้มีคุณภาพเทียบเท่ากับผ้าไหมโบราณ กลุ่มทอผ้ายกทอง “จันทร์โสมา” จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองราชเลขา ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการเริ่มโครงการทอผ้าไหมยกทองในครั้งนี้

ซึ่งผลงานที่สร้างชื่อเสียงในกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมา มากที่สุดคือ การทอผ้ายกทอง ทูลเกล้าถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ รวมถึงการได้รับการ คัดเลือกจากรัฐบาลในการทอผ้าไหมยกทอง สำหรับตัดเสื้อแบบพระราชทานเพื่อเป็นของขวัญ มอบแก่ผู้นำประเทศกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก 21 ประเทศ และผ้าคลุมไหล่ สำหรับคู่สมรสในการประชุมเอเปค 2003 ณ กรุงเทพฯ และการทอผ้าคลุมพระอังสา (ผ้าคลุมไหล่) เพื่อทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับเป็นของพระราชทานแก่สมเด็จพระราชินี และพระชายาของพระราชอาคันตุกะ ที่ได้เสด็จมาร่วมงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

รัฐบาลได้เลือกผ้าไหมยกทองโบราณจากหมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นของขวัญมอบแก่ผู้นำประเทศกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก 21 ประเทศ และคู่สมรสในการประชุมเอเปค 2003 ณ กรุงเทพฯ ใช้สำหรับเป็นผ้าตัดเสื้อ 21 ชิ้น ความยาวชิ้นละ 3 เมตร ซึ่งทอแบบไม่มีกรอบ ไม่มีเชิง โดยออกแบบเป็นลายสัตว์หิมพานต์ 6 ชนิด ได้แก่ ราชสีห์ คชศรีห์ ช้าง นกยูง หงส์ นกทันทิมา จกไหมทองบนฝ้ายกลายดอกพุดดวงกลมที่ใช้ลาย “อตัลัด” ซึ่งเป็นลายผ้าโบราณ ที่ใช้ในราชสำนักมาเป็นต้นแบบ ส่วนไหมทองที่ใช้ต้องสั่งมาจากประเทศอินเดีย ส่วนผ้าคลุมไหล่ 13 ผืน เป็นผ้าที่มีองค์ประกอบแบบมีกรอบ มีเชิง ใช้กรรมวิธีการทอผ้าแบบเดียวกับผ้าตัดเสื้อ แต่เปลี่ยนลายเป็นลายดอกกลอยฝ้ายบาตรและลายหน้ากระดาน โดยยกทองตรงสังเวียนและลายกรวยเชิง

สำหรับงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ของที่ระลึกที่รัฐบาลในความรับผิดชอบของกระทรวงการต่างประเทศ สำหรับทูตเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นของขวัญแด่สมเด็จพระราชินีและพระชายาของพระราชอาคันตุกะที่เสด็จมาร่วมงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี คือ ผ้าคลุมพระอังสา หรือผ้าคลุมไหล่ เป็นผ้าไหมยกทอง ที่มีแนวคิดจากผ้าทรงสะพักของเจ้านายชั้นสูงในราชสำนักสยามโบราณ โดยใช้ชื่อลายนว่า “ลายครุฑ หรือลายครองราชย์” มีขนาดความกว้าง 75 เซนติเมตร ยาว 2 เมตร 20 เซนติเมตร จำนวน 24 ผืน



ภาพที่ 4.7 โรงทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์โสมมา บ้านท่าสว่าง

นอกจากนี้อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ยังได้เปิดบ้านพักส่วนตัวซึ่งอยู่บริเวณเดียวกับโรงทอผ้ากลุ่มจันทร์โสมา ซึ่งเป็นเรือนไทยที่มีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องเรือนและของใช้โบราณที่สวยงาม ให้เป็นสถานที่เรียนรู้วิถีชีวิตของคนไทยสมัยก่อน และเพื่อให้ผู้ที่สนใจภายนอกได้เข้ามาชื่นชมงานช่างชั้นเยี่ยมที่นำมาประดับตกแต่งเพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ผู้ที่ศึกษาและสนใจโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และยังได้เป็นวิทยากรบรรยายตามสถานที่สำคัญต่างๆ เปิดอบรมการซ่อมสีแบบโบราณที่ได้รวบรวมและคิดค้นเทคนิคขึ้นมาใหม่ เช่น การซ่อมครั่ง เขประ โหด คราม ซึ่งถือว่าเป็นสิริธรรมชาติที่สวยงามมากแก่ผู้ที่สนใจ สำหรับกลุ่มแม่บ้าน องค์กร ชุมชน และหน่วยงานราชการต่างๆ



ภาพที่ 4.8 โรงซ่อมผ้าไหมยกทอของโบราณจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง





ภาพที่ 4.9 การทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทรโสมมา บ้านท่าสว่าง

### โครงสร้างบริหารกลุ่มจันทรโสมมา

ในด้านการจัดการองค์กรของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมมา ได้มีการแบ่งหน้าที่กัน ซึ่งแต่ละตำแหน่งทำหน้าที่ดังต่อไปนี้

**ประธานกลุ่ม** คือ อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ทำหน้าที่ทุกอย่างภายในกลุ่ม ทั้งด้านการบริหาร การจัดการองค์กร โดยทำหน้าที่บริหารจัดการงานกลุ่มทุกด้าน ดูแลความเรียบร้อยภายในกลุ่ม การประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งเป็นตัวแทนในการอบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน การเข้าร่วมประชุม และชี้แจงให้สมาชิกกลุ่มทราบ ฝึกอบรมวิธีการผลิต ควบคุมการผลิต ตรวจสอบคุณภาพสินค้า การตลาดและการเงิน รวมไปถึงการเป็นวิทยากรให้ความรู้ทั้งในกลุ่มอาชีพและหน่วยงานอื่นๆ ที่ให้ความสนใจ

**เลขานุการกลุ่ม** คือ นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นวิทยากรให้ความรู้ คอยดูแลต้อนรับผู้ที่สนใจและเข้ามาเยี่ยมชม ฝึกอบรม ควบคุมการผลิต การตลาด ติดต่อประสานงาน และหน้าที่อื่นๆ ในกรณีที่ประธานกลุ่มติดภารกิจ

**ผู้จัดการโรงทอ** คือ นางสาวมาลี ดิดใจดี มีหน้าที่ดูแลโรงทอ ตั้งแต่เริ่มเปิดและปิดโรงทอ ควบคุมการผลิต ดูแลและอำนวยความสะดวกให้กับช่างทอในเบื้องต้น ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมเวลาทำงาน จัดเตรียมและจัดหาวัสดุในการผลิต เป็นต้น

**ช่างทอผ้า** มีจำนวนทั้งสิ้น 26 คน อาจมีจำนวนมากขึ้นตามปริมาณงานหรือช่วงที่มีงานสำคัญเข้ามาซึ่งแต่ละก๊อแบ่งออกเป็นคนทอ 1 คน คนยกตะกอลาย 1 คน คนตัดลายด้านข้าง 2 คน รวมทั้งสิ้นก็ละ 4 คน ประกอบด้วยสมาชิก ดังนี้ (ข้อมูล ณ วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562)

**คนทอ**

- |                 |           |
|-----------------|-----------|
| 1) นางประทีป    | ผสมสี     |
| 2) นางสมุน      | ประกอบดี  |
| 3) นางสาว       | แสงทับทิม |
| 4) นางสาวน      | ผสมสี     |
| 5) นางทอน       | ปัญญาเอก  |
| 6) นางโสด       | ชูแก้ว    |
| 7) นางเรียบ     | โกยรัมย์  |
| 8) นางวิรัตน์   | แสงทับทิม |
| 9) นางจิตินันท์ | แก้วสุข   |

**คนยกตะกอลาย / คนตัดลายด้านข้าง**

- |                  |            |
|------------------|------------|
| 10) นางบท        | ทองสุข     |
| 11) นางเตรียม    | บังทอง     |
| 12) นางจิตติมา   | ปัญญาเอก   |
| 13) นางลวด       | สีบสาม     |
| 14) นางเทียน     | สูงเนิน    |
| 15) นางพอง       | วิจิมาเภท  |
| 16) นางพล        | แซ่จิ้ง    |
| 17) นางสุพจน์    | สีบสาม     |
| 18) นางเรย       | พินิรัมย์  |
| 19) นางประหยัด   | มิโชค      |
| 20) นางปัญญา     | แสงทับทิม  |
| 21) นางละนิน     | แก้วสุข    |
| 22) นางศรีสุตา   | สมานนิตย์  |
| 23) นางเบญจวรรณ  | ชูแก้ว     |
| 24) นางนันทิยา   | พิเลศรัมย์ |
| 25) นางสมเรื่อง  | โสทรกนิษฐ์ |
| 26) นางเบญจรัตน์ | กำจร       |

โดยนางสุมาลี ตัดใจดี ผู้จัดการโรงทอ ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม มา ได้ให้ข้อมูลในด้านของกำลังคนในการผลิตของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม โดยกล่าวว่า จำนวนสมาชิกในกลุ่มจะมากขึ้นขึ้นอยู่ตามช่วงของปริมาณงานด้วย ซึ่งหากมีช่วงงานเร่งด่วน หรืองานที่ต้องผลิตจำนวนมากๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากทางสำนักพระราชวัง หน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน ก็จะมีการรับสมัครเพิ่มขึ้นและมีค่าจ้างพิเศษ โดยปัจจุบันข้อมูลในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2562 มีจำนวนสมาชิกช่างทอประมาณ 26 คน และเป็นเพศหญิงทั้งหมดเนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ความประณีต ความอดทนสูง แต่หากเป็นช่วงของการรับงานทั่วไป ปรธาณกลุ่มก็ไม่ต้องเร่งกำลังการผลิตจากช่างทอที่มีอยู่เนื่องจากไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน

“...สำหรับการดูแลกันภายในกลุ่มทอผ้าจันทร์โสม จะมีการดูแลกันแบบ ครอบครัว หากมีช่างทอหรือสมาชิกคนใดมีปัญหา ก็จะเข้าไปให้ความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นเวลาเจ็บป่วย หรือเวลาที่สมาชิกเดือดร้อน อาจารย์วีระธรรมซึ่งเปรียบเสมือนพ่อและหัวหน้าครอบครัว ก็จะยื่นมือเข้าช่วยเหลือ ห่วงใย ดูแลทุกๆ คนเหมือนคนในครอบครัวของตนเอง เป็นการให้ใจ ซื่อ ใจกัน...”

(นางสุมาลี ตัดใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“...ส่วนการแบ่งหน้าที่ในการทำงานนั้น อาจารย์วีระธรรม ซึ่งเป็นประธาน กลุ่มจะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดูแลกลุ่มอาชีพให้กับตัวคุณสุมาลี ซึ่งเป็นผู้จัดการ โรงทอ และให้ผมซึ่งเป็นเลขานุการ ให้ช่วยกันดูแลโรงทอ เนื่องจากอาจารย์มีภารกิจดูแลกิจกรรมร้านเช่าชุด วิวาท์ และการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มอาชีพและหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและ เอกชน...”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“...คุณสุมาลีนี่จะเปรียบเสมือนเป็นแม่บ้านในกลุ่ม มีหน้าที่คอยดูแลกลุ่ม อาชีพอยู่เป็นหลัก ตั้งแต่การเปิด ปิด โรงทอ ดูแลควบคุมการผลิต ดูแลความเรียบร้อยของโรงทอ วัสดุ อุปกรณ์ในการผลิต และให้คำแนะนำชี้แจงข้อมูลรายละเอียดให้กับสมาชิกในกลุ่ม ได้ทำงาน ไปในทิศทางเดียวกัน หรือแม้กระทั่งคอยต้อนรับผู้มาเยือน ช่วยเป็นวิทยากรคอยให้ความรู้...”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“...ภายในกลุ่มนั้นจะมีคุณนิรันดร์ ไทรเล็กทิม ซึ่งเป็นเลขานุการของกลุ่มที่เปรียบเสมือนลูกชายคนโตของบ้าน คอยดูแลเช็คการทำงานต่างๆ และจัดการดูแลเรื่องการรับงานของกลุ่มและของอาจารย์ คอยทำหน้าที่แทนอาจารย์ในเบื้องต้นเหมือนการดูแลบ้านช่วยพ่อแม่ดูแลกิจการของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ติดต่อลูกค้าหรือเป็นวิทยากรให้ความรู้”

(นางสาวราย แสงทับทิม ,สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2562)

“...ในด้านของการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับสมาชิกทั้งกลุ่ม ได้มีการให้โบนัสปลายปีแก่ช่างทอและสมาชิก หรือเบิ่ขยันมอบให้ช่างทอที่ทำงานดี และมาทำงานอย่างสม่ำเสมอ...”

(นางสุมาลี ดิดใจดี, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)



ภาพที่ 4.10 นางสุมาลี ดิดใจดี ผู้จัดการโรงทอ กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา

ด้านนายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม เลขานุการกลุ่ม ก็ได้กล่าวถึงความโดดเด่นของผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่สวยงาม โดดเด่น เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว

ทำให้ในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเพื่อเยี่ยมชมกลุ่มจันทร์โสมมา และซื้อผ้าไหมของหมู่บ้าน  
ทำสว่างอย่างต่อเนื่อง



ภาพที่ 4.11 นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม เลขานุการกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา

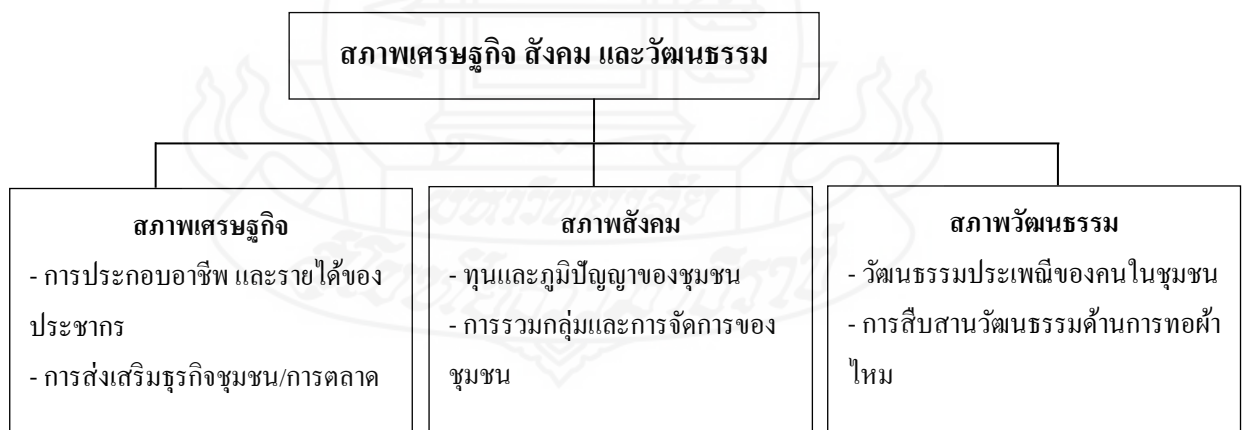
“...ตอนนี้บ้านทำสว่าง ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนของจังหวัดไป  
แล้ว และก็เป็นแหล่งระบายสินค้าหัตถกรรม โดยเฉพาะพวกผ้าไหมที่แม่กระทั่งคนสุรินทร์เองจาก  
ในเมืองก็ยังต้องมาซื้อที่นี่เพราะมีความรู้สึกว่าเป็นของแท้ของดีนะครับ แล้วก็มาจากอำเภอ  
อื่นๆ เขาก็มาฝากขายกันเยอะแยะไปหมด”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม ,สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)



ภาพที่ 4.12 นักท่องเที่ยวที่มาชมและซื้อผ้าไหมบ้านท่าสว่าง

ตอนที่ 1.2 สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม



ภาพที่ 4.13 ประเด็นศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

### 1.2.1 สภาพเศรษฐกิจ

1) การประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากรในชุมชนท่าสว่าง จากรายงานประมาณการเศรษฐกิจจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานคลังจังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2561 รายงานประมาณการเศรษฐกิจจังหวัดสุรินทร์ปี 2561 และแนวโน้มปี 2562 ว่า “เศรษฐกิจจังหวัดสุรินทร์ ปี 2561 คาดว่าจะขยายตัวร้อยละ 8.5 และในปี 2562 คาดว่าจะขยายตัวในอัตราที่ชะลอตัวลงร้อยละ 3.9” (สำนักงานคลังจังหวัดสุรินทร์.2561)

ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม และรับจ้าง ส่วนอาชีพเสริม คือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกผักจำหน่าย เลี้ยงสัตว์ ปลูกหม่อน-เลี้ยงไหม และทอผ้าไหม ทำปุ๋ยอินทรีย์ ชุมชนนับถือศาสนาพุทธและปัจจุบันนี้ชาวบ้านทั้งหญิงและชาย เมื่อว่างเว้นจากการทำนาก็จะทำการทอผ้า หรือรับจ้างทอผ้า ซึ่งเป็นงานที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้ส่วนตัวและจำหน่ายซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย

2) การส่งเสริมธุรกิจชุมชน/การตลาดซึ่งบ้านท่าสว่างนี้ ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์อีกแห่งหนึ่ง โดยการทอผ้าไหมบ้านท่าสว่างนั้นมีการสืบทอดกันมานาน และสะท้อนถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่ทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นมรดกของชุมชนที่บ่งบอกถึงสติปัญญาและความจรโลงใจของชุมชน โดยบ้านท่าสว่าง มีความโดดเด่น 4 ด้าน ที่ทำให้เกิดการส่งเสริมธุรกิจชุมชน/การตลาดดังนี้

(1) ด้านผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ คือ ผ้ายกทองชั้นสูง เป็นลายแบบราชสำนักไทยโบราณ ความโดดเด่นเป็นผ้าทอมือสร้างลายต่างๆ ที่มีความงดงาม มีตะกอตั้งแต่ 350 ตะกอ ถึง 1,418 ตะกอ แต่ละผืนต้องใช้เวลาในการออกแบบลวดลาย เขียนแบบ เก็บตะกอนาน 2 – 3 เดือน ใช้เวลาทอนาน 1 – 3 เดือน และต้องใช้ช่างทอประจำที่แต่ละกี่ 4 คนขึ้นไป ค่อยๆ ทอได้ 5 – 7 เซนติเมตรต่อวัน ผ้าไหมแต่ละผืนทอจากเส้นไหมที่ข้อมจากสิขรรมชาติยกเป็นลวดลายต่างๆ ตามจินตนาการ ไม่มีจำหน่ายในท้องถิ่น

นอกจากนี้บ้านท่าสว่างยังผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ลายเอกลักษณ์ชาวสุรินทร์ รวมถึงลายประยุกต์ใหม่ๆ ตั้งแต่ 2 – 34 ตะกอ เช่น ผ้าลายอัมปรม ลายโฮล ผ้าพื้นบ้าน เป็นต้น และได้รับการคัดสรรผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับสี่ดาวและห้าดาว

(2) ด้านการอนุรักษ์และการฟื้นฟู อนุรักษ์กรรมวิธีและเทคนิคโบราณของการทอผ้าแบบไทย เป็นการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านของปู่ ย่า ตา ยาย จากการทอผ้าด้วยกรรมวิธีแบบโบราณ ประยุกต์ความรู้ทางด้านจิตรกรรมไทย มาเป็นการทอผ้ายกทองชั้นสูงก่อให้เกิด

เป็นผลงานที่จิตรพิสดาร หาที่มีที่ไหนทำได้แบบนี้ ซึ่งเป็นการนำเอาผลิตผลจากภูมิปัญญาพื้นบ้านสู่ตลาดโลกโดยแท้

(3) ด้านประเพณี โดยมีด้านการอนุรักษ์วิถีชีวิตพอเพียง ซึ่งบ้านท่าสว่างเป็นชุมชนที่มีภาษาถิ่นคือ เขมร นับถือศาสนาพุทธ วัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ การแต่งกาย, การกิน, มีการอนุรักษ์ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ประเพณีแซน โฉนตา จัดทำก่อนออกพรรษา 2 อาทิตย์เดือนมกราคมทำบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ เดือนเมษายนทำบุญประเพณีก่อเจดีย์ทรายและขอพรผู้สูงอายุ เดือนกรกฎาคมทำบุญประเพณีแห่เทียนพรรษา เดือนตุลาคมทำบุญประเพณีกวนข้าวทิพย์ และประเพณีแซน โฉนตา เดือนพฤศจิกายนทำบุญประเพณีลอยกระทง

(4) ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่โดดเด่น ในส่วนของสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญและมีความโดดเด่นของชุมชนบ้านท่าสว่าง มีดังนี้

โรงทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์โสมมาและเรือนไทย ซึ่งเป็นสถานที่ที่รวบรวมผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณค่า กระบวนการผลิต ขั้นตอนการผลิตทุกขั้นตอน โดยการใช้วัสดุ อุปกรณ์ท้องถิ่นดั้งเดิม ตลอดจนการนำเอาความเป็นธรรมชาติ มาผสมกับความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจ เข้ามาเยี่ยมชมทุกวันเฉลี่ยเดือนละ 800-100 คน ซึ่งเป็นการสร้างรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหมแก่ชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

ศูนย์จำหน่ายและแสดงผลภัณฑ์ผ้าไหมของกลุ่มสตรี ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับโรงทอผ้าไหมยกทอง เป็นพื้นที่สำหรับดำเนินกิจกรรม และการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรี และกลุ่มเครือข่าย รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้สนใจและเยี่ยมชม เปิดเวลา 08.00-17.00 น. เป็นประจำทุกวัน

วัดสามัคคี เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน และชุมชนใกล้เคียง และเป็นศูนย์พัฒนาจิตใจของชุมชน และหลวงพ่อนาน (พระครูพิพิธประชานาถ) ซึ่งเป็นพระนักพัฒนาได้ริเริ่มตั้งกลุ่มออมทรัพย์และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตรอินทรีย์แก่ผู้สนใจทั่วไป

ที่พักโฮมสเตย์ สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจที่จะศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งชุมชนได้มีการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ สำหรับผู้ใส่ใจไว้อีกด้วย

### 1.2.2 สภาพสังคม

1) ทุนและภูมิปัญญาของชุมชนจากวิถีชีวิตในอดีตของชาวบ้านท่าสว่างส่วนใหญ่ เมื่อว่างจากฤดูกาลทำนา จะปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อนำเส้นไหมที่ได้มาทอเป็นผ้าเพื่อใช้ในครอบครัว และใช้ในงานมงคลต่างๆ เป็นการแสดงถึงฐานะความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต ด้วยการทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง มีการสืบทอดกันมานาน และสะท้อนถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม



สิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่ทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นมรดกของชุมชนที่บ่งบอกถึง สติปัญญาและความจริงใจของชุมชน

ผ้าไหมยกทองโบราณถือว่าเป็นงานหัตถศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เกิด จากทุนและภูมิปัญญาของชุมชน และได้รับการอนุรักษ์รักษาไว้โดยอาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมมา หมู่บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์มาแล้วกว่า 20 ปี ซึ่งมีแรงบันดาลใจที่ต้องการที่จะสืบทอดและอยากจะสืบสานการทอผ้าไหม ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของ ชุมชนท่าสว่างต่อไป ณ โรงทอผ้าไหมยกทอง ที่จังหวัดสุรินทร์

“ผมเกิด และเติบโตมาท่ามกลางที่ทอผ้าในหมู่บ้าน ยามเมื่ออยู่บ้านตัวเองก็ สาละวนเล่นอยู่ใต้ที่แม่ เพราะในสมัยก่อนไม่มีอะไรจะเล่นนะ เราอยู่บ้านนอก และในจังหวัด สุรินทร์สมัยก่อนแทบทุกที่ที่ต้องทอผ้าใช้เอง เพราะสังคมยุคเก่าเราไม่นิยมซื้อเครื่องนุ่งห่มต้องทำใช้ เอง ปีจ้าย 4 ของแถบนี้ก็จะผลิตเองหมด ไม่ว่าจะเป็นข้าวปลาอาหาร การปลูกบ้านปลูกเรือน ยา รักษาโรคขั้นพื้นฐานจำพวกสมุนไพร จนถึงเครื่องนุ่งห่มเราทำกันได้เอง ทุกคนอยู่กันแบบพอเพียง มาก เหมือนทฤษฎีของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือทุกบ้านแทบไม่ต้องใช้เงิน นั่นคือวัยเด็กของผม”

(นายวิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย , สัมภาษณ์ , 25 กุมภาพันธ์ 2562)

อาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย ยังกล่าวถึงลวดลายผ้าของกลุ่ม “จันทร์โสมมา” ว่าเป็นกระบวนการที่ออกแบบตามระบบระเบียบและประเพณีของลายในราชสำนัก ซึ่งมีความสัมพันธ์กับงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ ยกตัวอย่าง เช่น ลายจิตรกรรม ลายประติมากรรม ทั้งนี้ กระบวนการต่างๆ ที่นำมาจัดวางในองค์ประกอบแต่ละส่วนให้ปรากฏบนผืนผ้า นั้น มีความยากง่าย อยู่ตรงที่จะต้องออกแบบให้สอดคล้องกับเทคนิคการทอ เช่น งานทอบางผืนมีลวดลายตามรูปแบบ งานจิตรกรรม ดังนั้นเมื่อการทอผ้าไหมยกทองแปลงลายมาจากงานจิตรกรรม การทำงานของกลุ่ม จึงต้องคิดค้นเทคนิคต่างๆ เพื่อให้ผลงานบรรลุถึงความงามให้เหมือนกับงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ

2) การรวมกลุ่มและการจัดการของชุมชนชาวบ้านท่าสว่างมีการสืบสานการ ทอผ้าไหมในครอบครัวกลุ่มตระกูลที่มีชื่อเสียงในด้านนี้มีหลายกลุ่ม เช่น ตระกูลเงินไทย ตระกูล โสภณนิษฐ์ และตระกูลเสียงเสนาะ เป็นต้น ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งจนกระทั่งประกอบเป็น กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมีอยู่ด้วยกัน 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง เป็นกลุ่มอาชีพของหมู่บ้าน ท่าสว่าง โดยการรวมตัวของสตรีในหมู่บ้านเพื่อผลิตผ้าไหมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ของหมู่บ้านท่าสว่าง และจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มที่ 2 กลุ่มจันทร์โสมมา เป็นการรวมกลุ่มโดยการนำของอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งได้รวบรวมช่างทอผ้าที่มีฝีมือในหมู่บ้านท่าสว่างเพื่อผลิตผ้าไหมยกทองโบราณ ให้กับพระราชสำนัก สร้างชื่อเสียงให้จังหวัดสุรินทร์ และประเทศไทย

“...ชาวบ้านท่าสว่างมีการสืบสานการทอผ้าไหมในครอบครัวกลุ่มตระกูลที่มีชื่อเสียงในด้านนี้มีหลายกลุ่ม เช่น ตระกูลเงินไทย ตระกูลโสทรกนิษฐ์ และตระกูลเสียงเสนาะ เป็นต้น ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งจนกระทั่งประกอบเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมีอยู่ด้วยกัน 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา....”

(นาง โสศ ชูแก้ว, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2562)

### 1.2.3 สภาพวัฒนธรรม

1) วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนชุมชนบ้านท่าสว่างจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดการแบบครบวงจร มีวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องการทอผ้าไหม และมีแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย การก่อตั้งชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันจากกลุ่มเล็กๆ ผลักดันและสร้างสรรค์กิจกรรมด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีการทำบุญหรืองานประเพณีที่สำคัญ ดังนี้

เดือนมกราคม ทำบุญประเพณี เทศน์มหาชาติ

เดือนเมษายน ทำบุญประเพณีก่อเจดีย์ทราย ขอพรผู้สูงอายุ

เดือนกรกฎาคม ทำบุญประเพณีแห่เทียนพรรษา

เดือนตุลาคม ทำบุญประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีแซนโถงตา

เดือนพฤศจิกายน ทำบุญประเพณีลอยกระทง

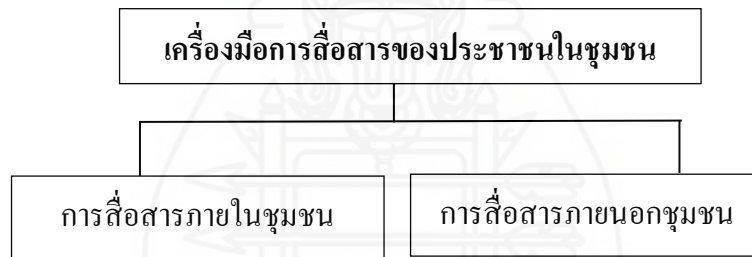
ส่วนประเพณี วัฒนธรรมและภาษาในการติดต่อสื่อสารนั้น คนในชุมชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทย เขมร นับถือศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ การแต่งกาย และอาหารการกิน

2) การสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหมการสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหมนั้นจะเป็นการสื่อสารและการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มี “คน” เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมที่สืบทอดกันมาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และบรรพบุรุษ ผู้ที่รับการถ่ายทอดความรู้คือคน เพราะคนทำให้เกิดผลผลิตต่างๆ คนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางสร้างสรรค์ และทางทำลาย การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นทุกพื้นที่

ทั้งในครอบครัว กลุ่มอาชีพต่างๆ หมู่บ้าน ชุมชน จังหวัดประเทศ ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพ และมีความรับผิดชอบต่อองค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ

ในส่วนของ การสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหม หรือการเรียนรู้ของชุมชนทำส่วางนั้น มีการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้ามาก่อนตั้งแต่ยังเด็ก เนื่องจากสภาพครอบครัวของหมู่บ้านในเขตตำบลท่าสว่าง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ที่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน เหลน มีความรักความอบอุ่นเอื้ออาทร ตลอดจนมีความเข้าใจ เป็นวิถีชีวิตพื้นฐานของครอบครัว และมีการเรียนรู้กิจกรรมงานอาชีพของครอบครัว ทุกคนต่างช่วยเหลือกิจกรรมหลัก ที่สามารถช่วยเหลือกันได้ เป็นการเรียนรู้แบบง่ายๆ ที่มีการเรียนตลอดเวลา เหมือนไม่ได้เรียน เพราะสิ่งที่ได้พบเห็น ได้สัมผัสได้ปฏิบัติจะค่อยๆ ซึมซับไปเรื่อยๆ จากที่แม่พาลูกทำ บางครั้งพ่อก็รับการถ่ายทอดไปด้วย เป็นการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมในครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการสร้างความรักความผูกพันต่อกันในครอบครัว

### ตอนที่ 1.3 เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน



ภาพที่ 4.14 ประเด็นศึกษาเครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน

การติดต่อสื่อสารของคนในชุมชนบ้านท่าสว่าง จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดการแบบครบวงจร มีวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องการทอผ้าไหม และมีแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย การก่อตั้งชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันจากกลุ่มเล็กๆ ผลักดันและสร้างสรรค์กิจกรรมด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้นำที่เข้มแข็งเป็นต้นแบบของนักพัฒนา และเปรียบเป็นแม่ทัพใหญ่ในการนำพาสมาชิกในชุมชนต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ จนประสบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับอย่างดียิ่ง จนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศในศาสตร์ด้านภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ โดยลักษณะการสื่อสารภายในชุมชนบ้านท่าสว่าง มีการสื่อสารชุมชนทั้งในระดับภายในชุมชน และการสื่อสารระดับภายนอกชุมชน ดังนี้

**1.3.1 การสื่อสารภายในชุมชน** การสื่อสารภายในชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารระหว่างกลุ่ม

1) การสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา (อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย) กับผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและสมาชิกในกลุ่ม โดยพบว่าเป็นการสื่อสารในรูปแบบการพูดคุย ปรึกษาหารือ การวางแผนเกี่ยวกับการทำกิจกรรมและพัฒนาการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่ม รวมถึงการนำภูมิปัญญาแบบโบราณด้านการทอผ้าไหมยกทองมาประยุกต์หรือปรับปรุงเพื่อให้น่าสนใจ ตลอดจนมีการพูดคุย ร่วมปรึกษาหารือในเรื่องอื่นๆ ซึ่งรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวมักเป็นแบบไม่เป็นทางการ และใช้การสื่อสารในแนวนอนเป็นหลัก เนื่องจากมักเป็นเรื่องของการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูล หรือการประสานงานเกี่ยวกับการทอผ้าไหม ตลอดจนการพูดคุยทั่วไปเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การที่มีบุคคลในชุมชนมาพบปะ พูดคุย และปรึกษาหารือกับผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาอยู่เสมอ แสดงให้เห็นว่าผู้นำของกลุ่มนั้นเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจเป็นอย่างยิ่ง และแสดงให้เห็นว่าผู้นำกลุ่มนั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง พร้อมให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่สมาชิกในชุมชน เป็นที่เคารพนับถือและเป็นที่ยอมรับของชุมชนเป็นอย่างดี

2) การสื่อสารระหว่างกลุ่ม เป็นการสื่อสารในรูปแบบของการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนท่าสว่าง โดยเป็นการสนทนากลุ่ม และการประชุมในระดับผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน และการประชุมสมาชิกภายในกลุ่ม ดังนั้นรูปแบบการสื่อสารจึงมีทั้งที่ไม่เป็นทางการ และแบบเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง โดยส่วนใหญ่เป็นการสนทนาและการประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งในกรณีนี้อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย จะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสาร นอกจากนั้นก็ยังเป็นการประชุมเพื่อต้องการการตัดสินใจร่วมกัน การอธิบายการทำงาน การปรับปรุงและพัฒนาสิ่งต่างๆ ในพื้นที่ มีการรับฟังปัญหาและการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน รวมถึงการประชุมเพื่อร่วมวางแผน กำหนดกฎ กติกาต่างๆ ของกลุ่มร่วมกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพูดคุยสนทนาในชุมชน หรือการประชุม มีการเกิดขึ้นในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ซึ่งมีทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสารที่ผู้ส่งสารต้องการนำมาพูดคุย ปรึกษาหารือกัน หรือจุดมุ่งหมายในการสนทนาว่าเพื่ออะไร เช่น เพื่อต้องการการตัดสินใจเพื่อการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน เป็นต้น

### **1.3.2 การสื่อสารภายนอกชุมชน**

การสื่อสารภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นสื่อสารระหว่างหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชน รวมถึงประชาชนทั่วไปที่สนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม หรือนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในหมู่บ้านท่าสว่างที่ขึ้นชื่อเรื่องการทอผ้าไหมด้วย การสื่อสารภายนอก

ชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระดับบุคคล และการสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การสื่อสารระดับบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำ เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการ โรงทอ หรือสมาชิกในกลุ่มจันทรโศมา กับประชาชนทั่วไปหรือนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยซึ่งมีทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ และมีลักษณะของการสื่อสารเป็นการสื่อสารแบบแนวนอน โดยประเด็นของการสื่อสารมักเป็นเรื่องการสอบถาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสอนหรือถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหม การสาธิต ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโศมา เพื่อให้ประชาชนที่สนใจหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ โดยกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโศมา ไม่มีการหวังพื้นที่และเปิดให้เข้ามาเรียนรู้ ศึกษาดูงาน หรือแม้กระทั่งให้เด็ก เยาวชน หรือนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาได้เข้ามาฝึกปฏิบัติรวมถึงการฝึกงาน เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าทางกลุ่มจันทรโศมานั้นมุ่งหวังว่าผู้เข้ามานั้นจะต้องได้รับความรู้ ได้แลกเปลี่ยน และซึมซับวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ รวมถึงวัฒนธรรมที่งดงามของชุมชนด้วย ประสบการณ์ท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ได้เรียนรู้ประโยชน์ของผ้าไหมที่สามารถนำไปสร้างอาชีพ และนำไปประกอบเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ ได้ตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านโบราณ และอีกหลากหลายกิจกรรมที่ชุมชนหมู่บ้านท่าสว่าง จัดเตรียมไว้รองรับผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว ซึ่งทุกกิจกรรมคือเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน หรืออาจเรียกได้ว่า เป็น “สื่อกิจกรรม” ที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารภูมิปัญญาด้วย ดังนั้นการสื่อสารในระดับบุคคลนี้ ไม่ได้จำกัดการทำหน้าที่เพียงแค่ผู้นำชุมชนเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มทุกคน

2) การสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน การสื่อสารในระดับนี้ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ และผู้นำชุมชนจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ เป็นผู้ส่งสารในกรณีการให้ข้อมูลแก่กลุ่ม องค์กร หน่วยงานภายนอก และเป็นผู้นำนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานต่างๆ มาและถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในกลุ่มจันทรโศมาได้รับทราบ บทบาทของผู้นำในกรณีนี้จึงเป็นเสมือนศูนย์ข้อมูลของชุมชนด้วย ส่วนการเป็นผู้รับสาร หมายถึง การเป็นผู้รับนโยบายจากหน่วยงานภายนอกมาสู่การปฏิบัติโดยกลุ่ม สำหรับรูปแบบการสื่อสารในระดับนี้มักเป็นการประชุมอย่างเป็นทางการ และใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้งเช่นเดียวกัน

การสื่อสารกับกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอก มีทั้งการสื่อสารในเชิงนโยบาย การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมชุมชน การสื่อสารการตลาด โดยดำเนินการในหลายรูปแบบ ผ่านสื่อต่างๆ เช่น ในกรณีการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ มักจะใช้สื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลัก ได้แก่ การออกร้านจัดแสดงผลิตภัณฑ์ชุมชนในโอกาสต่างๆ เช่น มหัศจรรย์งานช้างสุรินทร์

งานแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์โอท็อป งานท่องเที่ยววิถีไทย งานอุ่นไอรัก งานประเพณี และรับเชิญ จากส่วนราชการ และภาคเอกชนใน โอกาสต่างๆ นอกจากนี้ยังใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน และสื่อสิ่งพิมพ์เช่น แผ่นพับ ใบปลิว เป็นต้น

สรุปได้ว่าการสื่อสารของชุมชนนั้นในแต่ละเรื่องหรือกิจกรรมนั้นจำเป็นต้องปรับ วิธีการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องตามประเด็นของศึกษาบริบทการสื่อสาร รวมทั้งเงื่อนไขบางประการที่เป็นข้อจำกัด เช่น บางโอกาสจำเป็นต้องใช้วิธีการสื่อสารด้วยการ ประชุมอย่างเป็นทางการ บางโอกาสอาจใช้เวทีสนทนากลุ่มย่อย หรือบางครั้งอาจเป็นเพียงวง สนทนาเล็กๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารกันเท่านั้น เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วน ร่วมในการรับรู้ รับทราบข้อมูลข่าวสาร รับทราบปัญหา พร้อมทั้งร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไข ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งจะทำการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนดำเนิน ไปอย่างประสบผลสำเร็จ ซึ่งสรุป ได้ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ลักษณะการสื่อสารของชุมชน

ประเภทการสื่อสาร	ระดับการสื่อสาร	วิธีการสื่อสาร	รูปแบบการสื่อสาร
การสื่อสาร ภายในชุมชน	บุคคล	- พุศุข ปรึกษา หรือ	- ไม่เป็นทางการ
		- สนทนากลุ่มเล็กๆ	- การสื่อสารแนวนอน
	กลุ่ม	- สนทนากลุ่ม	- ไม่เป็นทางการ
		- การประชุม	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง
การสื่อสาร ภายนอกชุมชน	บุคคล	- พุศุข แลกเปลี่ยน	- ไม่เป็นทางการ
		- การสอน/การถ่ายทอด	- เป็นทางการ
		- ร่วมกิจกรรม/ทดลอง	- การสื่อสารแนวนอน
		- การสาธิต	
	กลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน	- การประชุม	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง

(ที่มา : รัตติก อังกูร.2562)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ลักษณะการสื่อสารของกลุ่มจันทร์โสมมาและชุมชนท่าสว่างมีการสื่อสารทั้งการสื่อสารภายในชุมชนและการสื่อสารภายนอกชุมชน โดยมีการใช้ทั้งการ

สนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคล เวทีสนทนากลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ รวมถึงการประชุมแบบเป็นทางการ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเด็นเนื้อหาสาระ เป้าหมายในการสื่อสาร และวาระความจำเป็นเร่งด่วน เป็นสำคัญ

### สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1

ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลด้านบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาจังหวัดสุรินทร์ สามารถสรุปได้ว่า บริบทชุมชนของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมานั้น ตั้งอยู่ในหมู่บ้านท่าสว่างตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 100 ปี โดยวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมและการทอผ้าเป็นหลัก จนกระทั่งได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านตัดเย็บเสื้อผ้าให้ผู้นำประเทศต่างๆ ที่เข้าประชุมเขตการค้าเอเชียแปซิฟิก ซึ่งตัวแทนในการทอผ้าในครั้งนี้ ก็คือ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา”

โดยกลุ่มจันทร์โสมมาได้ก่อตั้งมาแล้วเป็นเวลากว่า 20 ปีจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้า กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมจันทร์โสมมาเป็นกลุ่มที่มาจากชุมชนบ้านท่าสว่างซึ่งมีวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นหลักเพื่อนุ่งห่มและเป็นอาชีพเสริมรองจากอาชีพเกษตรกรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญา ความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลานทั้งสิ้น ซึ่งชุมชนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้เริ่มตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว และมีการพัฒนาต่อไปด้วยการทำอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน ความคิดสร้างสรรค์ การเพิ่มเติมศึกษาหาความรู้ของอาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นประธานกลุ่มของจันทร์โสมมา จนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพขนาดเล็กในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการถ่ายทอดประสบการณ์เพิ่มเติมและแนวคิดที่แปลกใหม่ให้กับสมาชิกในกลุ่มโดยตรง ซึ่งมีลักษณะผสมกันระหว่างการบอก อธิบายให้จดจำ และการปฏิบัติให้ดูเกี่ยวกับเทคนิคใหม่ต่างๆ มีการสอนงานไปด้วยเพื่อให้ซึมซับความรู้เป็นการติดตามดูแลการทำงานอย่างไรก็ดีจึงเกิดเป็นความชำนาญ และมีผ้าไหมยกทองที่เป็นงานหัตถศิลป์ที่ทรงคุณค่าจนมีชื่อเสียงในระดับจังหวัดและระดับประเทศในด้านการจัดการองค์กรของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ได้มีการแบ่งหน้าที่กันที่ชัดเจน

ในด้านของกำลังคนในการผลิต ทั้งนี้จำนวนสมาชิกในกลุ่มจะมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับช่วงของปริมาณงาน ซึ่งหากมีช่วงงานเร่งด่วนหรืองานที่ต้องผลิตจำนวนมากๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากทางสำนักพระราชวัง หน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ก็จะมีการรับสมัครเพิ่มขึ้นและมีค่าจ้างพิเศษ แต่ในปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกประมาณ 26 คน และเป็นเพศหญิงทั้งหมดเนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ความประณีต ความอดทนสูง แต่หากเป็นช่วงของการรับงานทั่วไปประธานกลุ่มก็ไม่ต้องเร่งกำลังการผลิตจากช่างทอที่มีอยู่เนื่องจากไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านในด้านของการ

สร้างขวัญและกำลังใจให้กับสมาชิกทั้งกลุ่ม ได้มีการให้โบนัสปลายปีแก่ช่างทอและสมาชิก หรือเบี้ยขยันมอบให้ช่างทอที่ทำงานดี และมาทำงานอย่างสม่ำเสมอ

จากการศึกษา พบว่าชุมชนบ้านท่าสว่าง มีลักษณะการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนที่น่าสนใจ กล่าวคือ ใช้การสื่อสารภายในชุมชน และใช้การสื่อสารภายนอกชุมชนที่เน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญาสำหรับชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านท่าสว่างนี้มีความโดดเด่นอยู่แล้ว ก็คือ เป็นชุมชนที่มีการทอผ้าเป็นหลัก และผู้คนในชุมชนก็มีพื้นฐานความรู้ความสามารถในการทอผ้า เมื่อมีการพัฒนาอาชีพจึงง่ายต่อการต่อยอดความรู้ ส่งผลให้ชุมชนได้รับการยอมรับจากภายนอก และเป็นที่ยู่อัจฉริยะรวดเร็ว คนในชุมชนจึงมีคุณภาพชีวิตและรายได้ที่ดีขึ้น แต่จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์จะพบว่า เยาวชนรุ่นหลังเริ่มให้ความสนใจในการทอผ้าลดลง เนื่องจากงานทอผ้าจะต้องใช้ความอดทนและความประณีตสูง ส่วนใหญ่จึงนิยมออกไปทำงานรับจ้างหรือไปทำงานในต่างจังหวัดมากกว่า

## ตอนที่ 2 ผลการศึกษากระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์



ภาพที่ 4.15 ประเด็นศึกษากระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น



## 2.1 ผู้ส่งสาร

ในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาจากการศึกษาข้อมูลและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่าผู้ส่งสาร คือ ครอบครัว ผู้นำกลุ่ม นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานสี่พื้นบ้าน ซึ่งได้มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน เป็นการมีส่วนร่วม ในฐานะเป็น “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” สามารถแยกการวิเคราะห์ผู้ส่งสารตามละเอียด ดังนี้

### 2.1.1 ครอบครัว

ในส่วนของการสื่อสาร หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทอง พบว่า ครอบครัวเป็นผู้ส่งสารกลุ่มแรกในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง โดยมีการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้ามาก่อนตั้งแต่ยังเด็ก เนื่องจากสภาพครอบครัวของหมู่บ้านในเขตตำบลท่าสว่าง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน เหลน มีความรักความอบอุ่นเอื้ออาทร ตลอดจนมีความเข้าใจเป็นวิถีชีวิตพื้นฐานของครอบครัว และมีการเรียนรู้กิจกรรมงานอาชีพของครอบครัว ทุกคนต่างช่วยเหลือกิจกรรมหลักที่สามารถช่วยเหลือกันได้ เป็นการเรียนรู้แบบง่ายๆ ที่มีการเรียนตลอดเวลาเหมือนไม่ได้เรียน เพราะสิ่งที่ได้พบเห็นได้สัมผัสได้ปฏิบัติจะค่อยๆ ซึมซับไปเรื่อยๆ จากที่แม่พาลูกทำ บางครั้งพ่อก็รับการถ่ายทอดไปด้วย เป็นการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมในครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการสร้างความรักความผูกพันต่อกันในครอบครัว เมื่อเข้ามาอยู่ในกลุ่มอาชีพก็ได้มีการเรียนรู้เพิ่มเติมจากประธานกลุ่ม

“ผมเกิด และเติบโตมาท่ามกลางที่ทอผ้าในหมู่บ้าน ยามเมื่ออยู่บ้านตัวเองก็สาละวนเล่นอยู่ใต้ที่แม่ เพราะในสมัยก่อนไม่มีอะไรจะเล่นนะ เราอยู่บ้านนอก และในจังหวัดสุรินทร์สมัยก่อนแทบทุกที่ที่ต้องทอผ้าใช้เอง เพราะสังคมยุคเก่าเราไม่นิยมซื้อเครื่องนุ่งห่มต้องทำใช้เอง จึงซึมซับกระบวนการทอผ้าไหมมาตั้งแต่เด็ก”

(นายวิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“อาจารย์วิรัชธรรมท่านเกิดและโตในชุมชนที่นี้มีการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลัก จึงได้ซึมซับกระบวนการทอผ้าไหมมาตั้งแต่เด็ก จนเกิดเป็นความชอบส่วนตัว และได้นำความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาและความสามารถเฉพาะตัวมาคิดค้นปรับปรุงเครื่องมือในการทอผ้า และคิดค้นเทคนิคใหม่ๆ ให้มีความเป็นเอกลักษณ์ โดดเด่น โดยการผสมผสานเทคนิคและลวดลายในพระราชสำนักโบราณ เข้ากับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ได้ซึมซับมา”

(นางสุมาลี คิติใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“ทำงานเป็นช่างทอที่นี่เกือบ 20 ปีแล้วค่ะ ด้วยความที่ตอนสมัยเรายังเป็นเด็กเราจะคุ้นเคย และเห็นภาพที่แม่ทอผ้าอยู่แล้ว นอกจากช่วยงานแม่เล็กๆ น้อยๆ แล้ว ยังได้ช่วยเป็นลูกมือในการฝีกทอผ้าด้วย ที่สำคัญในบ้านยังมียายอีกคนที่ทอผ้า เลยเป็นความชินตาที่เห็นทุกวัน เพราะสิ่งที่ได้พบเห็น ได้สัมผัสได้ปฏิบัติจะค่อยๆ ซึมซับ ไปเรื่อยๆ จากที่ยายพาแม่ทำ ต่อมาก็แม่พาเราทำ”

(นางประทีป พสมลี, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“ส่วนมากในกลุ่มก็จะอยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย อยู่กันแบบครอบครัว ซึ่งในส่วนของกฎระเบียบภายในกลุ่มก็ไม่ได้มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดมากนัก เนื่องจากอยู่ด้วยกันแบบครอบครัวแต่สิ่งที่จะต้องปฏิบัติตรงกันคือเริ่มงาน 8.00 น และเลิกงานเวลา 17.00 น. มีเวลาพักเที่ยง 1 ชั่วโมงคือตั้งแต่ 12.00 - 13.00 น.”

(นางสวน พสมลี, สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2562)

“เนื่องจากการทอผ้าแต่ละกี่ต้องใช้คนทอถึง 4 คน ดังนั้นเมื่อมีคนใดคนไหนติดธุระจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการลาล่วงหน้า เพราะถ้าหากขาดสมาชิกไป 1 คนก็จะไม่สามารถทอผ้าต่อไปได้ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อ 3 คนที่เหลือ ทั้งเสียเวลาและค่าแรงในวันนั้นๆ ”

(นางสำรวย แสงทับทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

### 2.1.2 ผู้นำกลุ่ม

ผู้ส่งสารที่สำคัญที่เป็นผู้นำกลุ่มก็คือ อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มจันทร์โสมมา มีพื้นเพเดิมเป็นคนบ้านท่าสว่าง เกิดและเติบโตที่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ท่วมกลางญาติพี่น้องที่เป็นช่างทอผ้าท้องถิ่นกันทั้งหมด ทำให้ได้เห็นและซึมซับกระบวนการทอผ้าไหมอย่างลึกซึ้งทุกขั้นตอน จนเกิดเป็นความชื่นชอบในความงามวิจิตรของผ้าไทย ประกอบกับความชอบวาดรูปมาตั้งแต่เด็ก หลังจากการสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสุรวิทยาคาร จังหวัดสุรินทร์ จึงเลือกศึกษาต่อที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง กรุงเทพฯ คณะศิลปปะประจำชาติ วิชาเอกจิตรกรรมไทย หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว ได้เริ่มทำงานเป็นอาจารย์สาขาจิตรกรรม โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย) นอกจากนี้ยังได้รับเกียรติให้ถ่ายทอดความรู้ แก่นักเรียนในโครงการศิลปอาชีพ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ตลอดจนเป็นอาจารย์พิเศษสอนการทอผ้ายกทองโบราณ ให้นักเรียนในโครงการศิลปอาชีพ สวนจิตรลดาก็ด้วย

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้วิจัยพบว่า เป็นบุคคลที่ เป็นผู้ส่งสารที่สำคัญ และเป็นผู้ที่ต้องการให้ชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม ซึ่งกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ขั้นตอนการทอผ้าไหมยกทองให้แก่ นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ทำให้ชื่อเสียงของผ้าไหมของชาวบ้านท่าสว่างเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับ

“ผมเกิด และเติบโตมาท่ามกลางที่ทอผ้าในหมู่บ้าน ยามเมื่ออยู่บ้านตัวเองก็ ไล่เล่นอยู่ใต้ที่ทอผ้าแม่ เพราะในสมัยก่อนไม่มีอะไรจะเล่นนะ เราอยู่บ้านนอก และในจังหวัด สุรินทร์สมัยก่อนแทบทุกที่ที่ต้องทอผ้าใช้เอง เพราะสังคมยุคเก่าเราไม่นิยมซื้อเครื่องนุ่งห่มต้องทำใช้เอง ปีจ้าย 4 ของแถบนี้ก็จะผลิตเองหมด ไม่ว่าจะเป็นข้าวปลาอาหาร การปลูกบ้านปลูกเรือน ยา รักษาโรคขั้นพื้นฐานจำพวกสมุนไพร จนถึงเครื่องนุ่งห่มเราทำกันได้เอง ทุกคนอยู่กันแบบพอเพียงมาก เหมือนทฤษฎีของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือทุกบ้านแทบไม่ต้องใช้เงิน นั่นคือวัยเด็กของผม”  
(นายวีรธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2562)

ด้วยลักษณะของความเป็นผู้นำ และเป็นผู้มีความรู้ด้านการทอผ้าและที่สำคัญคือ ประสบการณ์ความรู้ด้านจิตรกรรมเกี่ยวกับลวดลาย และการออกแบบลายชั้นสูงแบบราชสำนักไทย ที่ร่ำเรียนมาผสมผสานกับเทคนิคการทอผ้าไหมแบบพื้นเมืองของชาวบ้านท่าสว่าง ตลอดจนได้พัฒนาปรับปรุงเทคนิคต่างๆ บนพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ประยุกต์ให้เข้ากับศิลปะพื้นบ้านที่คุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย จึงเป็น ผู้ส่งสาร ที่ได้นำความรู้ด้านการทอผ้าไปฝึกสอนให้แก่ญาติพี่น้อง และช่างทอผ้าไหมที่บ้านท่าสว่าง ซึ่งผู้รับสารก็เป็นกลุ่มที่มีทักษะในการทอผ้าไหมเป็นทุนอยู่แล้ว เนื่องจากเล็งเห็นว่าเมื่อ กาลเวลาผ่านไป ผ้าของราชสำนักที่มีมาแต่โบราณได้ถูกกระแสการปฏิวัติอุตสาหกรรมลดทอน กระบวนการทอผ้าไหมให้ง่ายขึ้นเรื่อยๆ จนเกรงว่าสักวันช่างหน้าช่างทอผ้าไหมพื้นบ้านจะไม่สามารถทอผ้าที่มีลวดลายสลับซับซ้อนแบบ โบราณ ได้ จึงตั้งปณิธานที่จะฟื้นฟูเทคนิคการทอผ้าไหมยกทองแบบราชสำนักโบราณให้คงอยู่ต่อไป ภายใต้ชื่อ “กลุ่มจันทร์โสมมา”

สำหรับผลงานของอาจารย์วีรธรรมตระกูลเงินไทย (ปีชชิตา แก้วหอม.2560) นั้นก็มีมากมาย อาทิ เช่น

1) ออกแบบและจัดสร้างเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ในการแสดงละครรับพระราชอาคันตุกะสมเด็จพระนางเจ้าอลิษาเบช พระบรมราชินีนาถแห่งประเทศอังกฤษ ณ วัดชัยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2) ออกแบบและควบคุมการทอผ้ายกทอง สำหรับตัดเสื้อผู้นำ และผ้าคลุมไหล่สำหรับคู่สมรส ในคราวประชุมผู้นำเขตเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (เอเปค) ปี 2546

3) ออกแบบและจัดสร้างทรงสะพักกรองทอง ที่รัฐบาลทูลเกล้าถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ปี 2547

4) ผู้ออกแบบและจัดสร้างผ้าคลุมพระอังสา ให้กับรัฐบาลเพื่อทูลเกล้าถวาย เป็นของที่ระลึก แต่พระราชอาคันตุกะฝ่ายหญิง เนื่องในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปี 2549

5) ได้รับเชิญเป็นคณะกรรมการ และเป็นผู้ออกแบบจัดสร้างกุษาพัสดราภรณ์ และเครื่องถนิมพิมพาภรณ์สำหรับแสดง โขนเฉลิมพระเกียรติ ตอนพรหมมาศ

ส่วนการได้รับรางวัล/การเชิดชูเกียรติ ก็มีดังนี้

1) รางวัลพระรัตนาคูนาคุณทองคำประเภทบุคคลดีเด่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาขาทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามประจำปี 2547

2) รางวัลบุคคลดีเด่นของชาติ สาขาเผยแพร่เกียรติภูมิของไทย จากสำนักนายกรัฐมนตรีประจำปี 2551

“จากผลงานที่ปรากฏนั้น ก็ได้สร้างชื่อเสียงให้แก่ชาวบ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ และประเทศไทย เป็นอย่างมาก ทำให้มีผู้สนใจมาศึกษาและดูงานการทอผ้ายกทองแบบโบราณอยู่ตลอดเวลา”

(นางสุมาลี ติดใจดี ,สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“ตอนนี้โรงทอผ้าไหมยกทองกลุ่มจันทร์โสมของเรา กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ โดยเป็นแหล่งเรียนรู้ขั้นตอนการทอผ้าไหมยกทองให้นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป ทำให้ชื่อเสียงของผ้าไหมของชาวบ้านท่าสว่างเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับ”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม,สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“สำหรับการถ่ายทอดความรู้ อาจารย์วีระธรรมประธานกลุ่ม ศึกษาวิธีการ และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปฏิบัติจริงแบบลองผิดลองถูก และซึมซับความรู้ไปเรื่อยๆ จนเกิดทักษะสามารถทอผ้าได้อย่างชำนาญ”

(นางสำรวย แสงทับทิม ,สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“อาจารย์วีรธรรมท่านเป็นผู้คิดค้นเครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ในการทอผ้า เพราะอาจารย์จบการศึกษาด้านศิลปะแผนกศิลปะประจำชาติ วิชาเอกจิตรกรรมไทย หรือการออกแบบลายไทยมา และเติบโตในชุมชนที่มีการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลัก จึงได้ซึมซับกระบวนการทอผ้าไหมมาตั้งแต่เด็ก...”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“อาจารย์วีรธรรมนั้นเป็นผู้นำกลุ่มที่เต็มใจที่จะสอนเทคนิค และวิธีการทอผ้าไหมยกทองให้แก่ช่างทอ และสมาชิกในกลุ่มทุกคนที่พร้อมจะเรียนรู้ หรือแม้กระทั่งเด็กและเยาวชนที่สนใจ”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่า อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา นับเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารภายในชุมชน เพราะเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล (to inform) ผู้ให้ความรู้ (to educate) ไปด้วยในคราวเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การสื่อสารของผู้นำกลุ่ม หากใช้การสื่อสารด้วยการพูดคุยเพียงอย่างเดียว แม้จะเป็นการสื่อสารแบบสองทางก็ตาม อาจไม่มีน้ำหนักในการได้รับความยอมรับอย่างเพียงพอ ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารในรูปแบบอื่นประกอบด้วย ดังจะพบว่าอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้นำที่ **“ลงมือทำ และทำให้ดูก่อน”** เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำตัวอย่างในเรื่องของความมุ่งมั่นในผลสำเร็จไม่ย่อท้อ กล่าวคือกล้าคิดกล้าทำ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

“อาจารย์วีรธรรมท่านได้นำความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาและความสามารถเฉพาะตัวมาคิดค้นปรับปรุงเครื่องมือในการทอผ้า และคิดค้นเทคนิคใหม่ๆ ให้มีความเป็นเอกลักษณ์ โดดเด่น โดยการผสมผสานเทคนิคและลวดลายในพระราชสำนักโบราณ เข้ากับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ได้ซึมซับมา และได้มีการพัฒนาลวดลาย เครื่องมือเครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ ให้ดีขึ้นมาเรื่อยๆ ตามยุคตามสมัย”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

จากการสังเกตของผู้วิจัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องพบว่า อาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้ที่มีความคิดที่จะพัฒนาอยู่เสมอ และเป็นผู้นำที่เรียกได้ว่าเป็น “ผู้ให้” กล่าวคือ

ให้โอกาสแก่สมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา และในชุมชนท่าสว่าง เรียนรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทอง เช่น ให้โอกาสสมาชิกได้มาฝึกทักษะด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ เพื่อให้มีวิชาชีพติดตัว หรือการให้เวทีสำหรับเด็กๆ ในการมาเรียนรู้งานศิลปะหัตถกรรมอื่นๆ

**ให้ความรู้และให้อาชีพ** โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทอง ให้แก่สมาชิกในชุมชนที่สนใจ มีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ ฝึกฝน เพื่อให้เป็นอาชีพและมีรายได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยสมาชิกสามารถเลือกเรียนรู้ หรือฝึกฝนในงานด้านการทอผ้าและงานหัตถกรรมอื่นๆ ที่ตนเองชอบ หรือถนัดได้โดยไม่มีงบบังคับ และยังสามารถพาสมาชิกไปเปิดประสบการณ์ใหม่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การพาไปศึกษาดูงานกลุ่มทอผ้าที่จังหวัดแพร่ หรือการพาไปโชว์การทอผ้าที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์พบว่า ในปัจจุบันนั้นในด้านของการออกแบบและเก็บลาย จะมีเพียงอาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย และลูกศิษย์อีกไม่กี่คนเท่านั้นที่ทำได้ โดยชาวบ้านที่เป็นช่างทอนั้นจะเข้ามาช่วยในการทอผ้าตามตะกอกที่เก็บลายไว้ แต่ทางกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมเองก็ได้พยายามจะสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ มาสืบทอดภูมิปัญญานี้ โดยนำเด็กผู้ชายในบ้านท่าสว่างมาฝึกการออกแบบ ส่วนผู้หญิงจะฝึกทักษะในการทอ โดยจะให้เรียนรู้จากการทำงานกับผู้ใหญ่ให้เกิดการซึมซับจนเกิดความชำนาญ

“...ในเรื่องของการอนุรักษ์ต่อไปและสิ่งที่กลัวคือ ต่อไปถ้าไม่มีคนทอผ้าไหมยกทองโบราณมันจะหายไป อาจารย์ท่านก็มีแนวคิดที่จะทำเป็นพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นแผนการที่วางไว้ในอนาคต แต่เรื่องคนที่มาสานต่อที่จะมาทำต่อนั้นมันคงจะฝืนไม่ได้ถ้ามันจะหมดไป อาจารย์ท่านก็พยายามปรึกษากับผู้ใหญ่ในวงการศึกษา ยกตัวอย่าง เช่น อาชีวะสุรินทร์ ท่านผู้อำนวยการท่านก็ตอบรับที่ทางกลุ่มจันทร์โสมมาได้เรียนเชิญให้เข้ามาช่วยงาน เนื่องจากว่าก็อยากที่จะฟื้นฟูเหมือนกัน อยากจะอนุรักษ์กันมอผ้าไหมยกทองไว้เหมือนกัน โดยการสร้างเป็นหลักสูตรฯ ให้เด็กเรียน...”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“...ผมว่าต้องค่อยๆ ทำทีละนิดละหน่อย ทีละจุด หรืออย่างทางมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ก็เคยจะบรรจุเป็นหลักสูตรๆ ที่เกี่ยวกับการทอผ้า ย้อมสีผ้าต่างๆ แต่ก็ไม่แน่ใจว่าไปถึงไหนแล้ว ส่วนทางราชวมงคลฯ เองก็มีสาขาสิ่งทอ ผมมองว่าถึงแม้กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมของเราจะเป็นส่วนเล็กๆ แต่ก็สามารถเป็นจุดเริ่มต้นในการอนุรักษ์ผ้าไหมและผ้ายกทองโบราณต่อไป ดังนั้นที่สำคัญก็คือ การที่จะหาคนที่มาสืบทอดการทอผ้ายกทองจริงๆ นั้นค่อนข้างจะยาก...”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

### 2.1.3 นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน

นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน จะมีบทบาทที่สำคัญในฐานะที่เป็น “ผู้ส่งสาร” ได้แก่ การเผยแพร่และการนำเสนอข้อมูล ภาพ ข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่มจันทร์โสมมา และชุมชนท่าสว่าง ประกอบด้วย การสื่อสารในระดับบุคคล ไปยังนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมกลุ่มจันทร์โสมมา หรือมาท่องเที่ยวในชุมชนท่าสว่างเพื่อชมความสวยงามของผ้าไหมและซื้อกลับไปด้วย รวมไปถึงการสื่อสารระดับกลุ่ม /องค์กร /หน่วยงานภายนอกชุมชน โดยมีการสื่อสารภายนอกชุมชน

โดยกลุ่มสื่อมวลชน นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน จะมีการสร้างสรรค์ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลท้องถิ่นด้านภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองให้แก่ผู้รับสารได้รับทราบ อาทิ

เครื่องมือการประชาสัมพันธ์เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการดำเนินการรวบรวม เรียบเรียง และพัฒนาสารสนเทศเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง มีการนำเสนอสารสนเทศหลากหลายรูปแบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสนใจแก่ผู้พบเห็น และง่ายต่อการจดจำเมื่อแสดงต่อสาธารณชน เช่น (1) ป้ายบอกข้อมูลและให้ความรู้ต่างๆ (2) แผ่นพับ ใบปลิว เพื่อประชาสัมพันธ์ (3) เว็บไซต์สารสนเทศของหน่วยงานท้องถิ่น แผ่นพับ เฟซบุ๊กหน่วยงาน/ส่วนตัว ซึ่งในปัจจุบันจะมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์ หรือส่งข้อมูลข่าวสารบนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นช่องทางที่สอดคล้องกับพฤติกรรมกรเข้าถึงข้อมูลของคนในยุคปัจจุบันที่ผู้ใช้สามารถเข้าใช้งานได้อย่างสะดวก โดยไม่จำกัดสถานที่ เวลา และอุปกรณ์ รวมไปถึงอื่นๆ เป็นต้น

“หน่วยงานของเรานอกจากจะส่งเสริมด้านอาชีพให้แก่ชุมชนแล้ว ยังมีการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ในด้านของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหม ซึ่งผ้าไหมสุรินทร์นั้นเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัดสุรินทร์นั่นเอง ทางเราจึงได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์งานข้อมูลท้องถิ่นและชี้แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น”

(ผศ.ดร.อรนุช นาคชาติ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

“มีการสร้างสรรค์สื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ผู้ประชาชนทั่วไป รวมไปถึงนักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดและทั่วประเทศ รวมไปถึงทั่วโลก ได้รู้จัก

ผ้าไหมสุรินทร์ ได้รับรู้ข้อมูล ข่าวสาร กิจกรรมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนเผยแพร่สารสนเทศด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ ออกสู่สาธารณะให้กว้างขวางมากขึ้น”

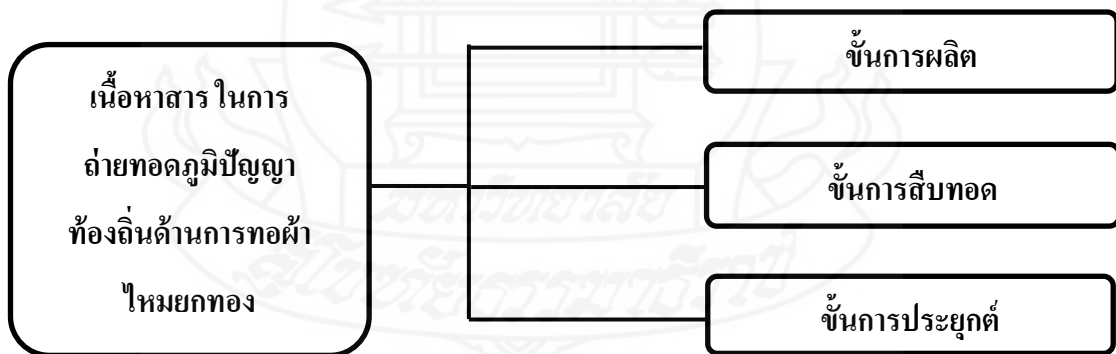
(ผศ.ดร.อรนุช นาคชาติ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

“ซึ่งแม้ว่ากระบวนการทอผ้ายกทองนั้นจะมีความยาก ซับซ้อน และใช้เวลานานในการทอแต่ละผืน แต่สิ่งที่ทำให้กลุ่มฯยังสามารถคงอยู่ และช่างทอยังคงมีการทออยู่นั้น ผมคิดว่ามันคือความคุ้นเคยเนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี่เกิดและโตมากับการทอผ้า ซึ่งการทอผ้ามันเป็นเหมือนเป็นชีวิตประจำวันเพราะอยู่บ้านก็มีการทออยู่แล้ว มาทออยู่ที่กลุ่มก็ไม่ต้องลงทุนอะไรและงานแต่ละครั้งที่ได้ทำก็เป็นงานในระดับประเทศชาติ ผมคิดว่าช่างทอก็มีความภาคภูมิใจ และได้รับการชื่นชมแถมยังได้เงินเลี้ยงชีพ ทำงานใกล้ชิดทำให้สมาชิกในกลุ่มอยู่กันแบบครอบครัว”

(นายจักริน กุศิริเจริญพานิช, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

## 2.2 สาร

การกำหนดเนื้อหา “สาร” โดยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง มีผลการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ชั้น ได้แก่ 1) ชั้นการผลิต 2) ชั้นการสืบทอด 3) ชั้นการประยุกต์ โดยแต่ละชั้น สรุปเป็นภาพที่ 4.16 ดังนี้



ภาพที่ 4.16 ประเด็นศึกษาเนื้อหาสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง

### 2.2.1 ชั้นการผลิต

หมู่บ้านท่าสว่างตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 100 ปี โดยวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม



และการทอผ้าเป็นหลัก จนกระทั่งได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านตัดเย็บเสื้อผ้าให้ผู้นำประเทศต่างๆ ที่เข้าประชุมเขตการค้าเอเชียแปซิฟิก ซึ่งตัวแทนในการทอผ้าในครั้งนี้ ก็คือ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา”

โดยกลุ่มจันทร์โสมานี้ได้ก่อตั้งมาแล้วเป็นเวลากว่า 20 ปีจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้า กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมจันทร์โสมาเป็นกลุ่มที่มาจากชุมชนบ้านท่าสว่าง ซึ่งมีวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นหลักเพื่อนุ่งห่มและเป็นอาชีพเสริมรองจากอาชีพเกษตรกรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญา ความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลานทั้งสิ้น ซึ่งชุมชนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้เริ่มตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว และมีการพัฒนาต่อไปด้วยการทำอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน ความคิดสร้างสรรค์ การเพิ่มเติมศึกษาหาความรู้ของอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นประธานกลุ่มของจันทร์โสมา จนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพขนาดเล็กในชุมชนที่เข้มแข็ง

“...อาจารย์วีระธรรม ท่านจะมีการถ่ายทอดประสบการณ์เพิ่มเติมและแนวคิดที่แปลกใหม่ให้กับสมาชิกในกลุ่มโดยตรง ซึ่งมีลักษณะผสมกันระหว่างการบอก อธิบายให้จดจำ และการปฏิบัติให้ดูเกี่ยวกับเทคนิคใหม่ๆ มีการสอนงานไปด้วยเพื่อให้ซึมซับความรู้เป็นการติดตามดูแลการทำงานอย่างใกล้ชิดจนเกิดเป็นความชำนาญ และมีผ้าไหมยกทองที่เป็นงานหัตถศิลป์ที่ทรงคุณค่าจนมีชื่อเสียงในระดับจังหวัดและระดับประเทศอยู่ในปัจจุบันครับ”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

ความโดดเด่นของผ้าไหมยกทอง “จันทร์โสมา” เกิดจากการเลือกเส้นไหมน้อยที่เล็กและบางเบาผ่านกรรมวิธีฟอก ต้มแล้วย้อมสีธรรมชาติด้วยแม่สีหลักสามสี คือ สีแดงจากครั่ง สีเหลืองจากแก่นแกล และสีครามจากเมล็ดคราม ซึ่งสีครามนี้ย้อมได้ยาก สมัยก่อนต้องไปย้อมที่บ้านหมอคราม และได้สูญหายไปทางกลุ่มจันทร์โสมาโดยอาจารย์วีระธรรมจึงได้มีการทดลองฟื้นฟูการย้อมครามขึ้นมาใหม่ และเมื่อได้เส้นไหมย้อมสีแล้วก็ต้องทำไหมทอง ปั่นเส้นด้ายควบกับเส้นเงินแท้ เพื่อทอเป็นผ้ายกทองด้วยลวดลายที่ซับซ้อน จึงต้องใช้ตะกอจำนวนมาก ตั้งแต่ร้อยถึงเป็นพัน ผ้าไหมน้อยยกทองผืนงามที่สุดใช้ถึง 1,416 ตะกอ แขนงลงมาบนที่ทอหลังใหญ่ที่ออกแบบพิเศษ ที่สมัยก่อนต้องขุดหลุมบริเวณที่ตั้งที่ทอให้ลึกลงไป 2-3 เมตร เพื่อรองรับความยาวของตะกอที่ห้อยลงมาจากก็ให้เป็นระเบียบ เพื่อให้ช่างทอสามารถอยู่ในหลุมเพื่อสอดตะกอไม้ได้ ด้วย เนื่องจากไม้ตะกอมีจำนวนมาก จึงต้องใช้คนทอถึง 4-5 คน ก็จะมีคนช่วยยกตะกอ 2-3 คน

คนสอดไม้ 1 คนและคนทออีก 1 คน ซึ่งจากความซับซ้อนทางด้านเทคนิคการทอนั้นทำให้ได้ผลงานเพียงวันละ 6-7 เซนติเมตรเท่านั้น

“..สำหรับกระบวนการผลิตผ้าไหมยกทองจันทร์โสมนั้นจะให้ความสำคัญและใส่ใจในทุกกระบวนการ โดยจะเริ่มต้นจากการเลือกเส้นไหมน้อยที่เล็กและบางเบาผ่านกรรมวิธีฟอก ต้ม จากนั้นก็จะเป็นกระบวนการย้อม ซึ่งจะย้อมสีธรรมชาติด้วยแม่สีหลักสามสี คือ สีแดงจากครั่ง สีเหลืองจากแก่นแกลแล และสีครามจากเมล็ดคราม”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)



ภาพที่ 4.17 เส้นไหมน้อยที่ผ่านกรรมวิธีฟอก ต้ม และย้อม

“..จากนั้นก็จะเป็นกระบวนการย้อม กระบวนการย้อมจะเริ่มที่กระบวนการฟอกไหม คือ เมื่อเส้นไหมดิบผ่านขั้นตอนต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วก็จะถึงกระบวนการต้มฟอก”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)



ภาพที่ 4.18 ผู้จัดการ โรงทอธบายขึ้นการผลิตเส้นไหมน้อยที่ผ่านกรรมวิธีฟอก ต้ม และย้อม

“..เหตุที่เราจะต้องฟอกนั้น ก็เพราะเส้นว่าไหมดิบโดยธรรมชาติจะมีแป้ง กาวเคลือบเส้นใยไว้ทำให้เส้นใยมีความแข็งกระด้างและยืดยาก การฟอกไหมก็คือการทำ ความสะอาดเส้นไหมชำระล้างสิ่งสกปรก เช่น ไขมันและแป้งกาวออกไป ไหมก็จะมี ความนุ่มนวล อ่อนไหวและเป็นเงางามเปลี่ยนจากสีเหลืองทองเป็นสีนวลอ่อนๆ หรือสีมันปู”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“สำหรับกรรมวิธีการต้มฟอกเส้นไหมนั้นก็มีส่วนง่ายๆ ได้ยากอะไรนะ ตอนแรกก็รวบรวมพืชที่นำมาเผาให้เป็นขี้เถ้า ได้แก่ เหง้ากล้วย นำมาผานตากแดดให้แห้งสนิท เปลือกผลนุ่น ผักโขมหนาม เปลือกลูกสำโรงจะใช้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งหมดก็ได้มาเผาให้ไหม้ กลายเป็นเถ้าถ่าน จากนั้นก็นำน้ำเถ้าถ่านที่เผาแล้วนั้นมาผสมกับน้ำแล้วกรองเอาแต่น้ำค้างใสๆ ซึ่ง โดยทั่วไปมีค่า pH ประมาณ 12-12.5 แล้วนำเส้นไหมดิบมาแช่ในน้ำค้างประมาณ 3-4 ชั่วโมงค่ะ...”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“...เมื่อแช่ในน้ำค้างเสร็จ ก็นำค้างที่แช่ไหมในกะละมังมาต้มให้เดือด ประมาณ 1 ชั่วโมง เสร็จแล้วก็ล้างเส้นไหมให้สะอาดหมดเมือกที่ลื่นๆ เราก็จะได้ไหมที่ฟอกเสร็จ

แล้วสีขาวนวล เรียกว่า สีมันปู แล้วก็นำเส้นไหมที่ล้างสะอาดแล้วไปกระตุกเรียงให้เส้นสวยไม่พันกัน และตากให้แห้งสนิทเก็บไว้ย้อมสีต่อไปนั่นเอง”

(นางสุมาลี ตีตใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตของผู้วิจัยก็สามารถสรุปขั้นตอนต่อไป ก็คือ ซึ่งเมื่อได้เส้นไหมน้อยที่ต้องการแล้ว ก็จะมีกระบวนการต่อมา ดังนี้

1) การปั่นเข้าอ๊กหรือหลอดเมื่อลงแปรงเสร็จแล้วไหมจะถูกนำไปปั่นเข้าอ๊กหรือหลอดต่างๆ เพื่อสะดวกในการนำมาเรียงสำหรับดิงหรือทำเส้นยืนต่อไป



ภาพที่ 4.19 อุปกรณ์การปั่นเข้าอ๊กหรือหลอด

2) การคัดเส้นยืนต้องนำไหมที่ปั่นเข้าอ๊กหรือหลอดมาเรียงกันแล้วดิงให้คล้องกับหลักคัดเส้นยืน ซึ่งมีลักษณะคล้ายคราดหงายทั้ง 2 ข้างคล้องไปคล้องมา โดยที่ปลายทั้ง 2 ข้างของหลักจะมีหลักพิเศษสำหรับพลิกไหมให้จัดลำดับเรียงกัน เรียกว่าสอดตาม การคัดเส้นยืนมีจำนวนรอบเป็นตัวกำหนดความกว้างของหน้าผ้าโดยมาก ถ้าทำเต็มพิมจะมีจำนวนเส้นยืนประมาณ 2,000 เส้น ขนาดกว้างกว้างของหน้าผ้าประมาณ 1 เมตร



ภาพที่ 4.20 การปั่นเข้าอักหรือหลอด

3) การสอดพันหวีคือ ขั้นตอนที่ต่อจากการคัดเส้นขึ้นแล้วต้องนำไหมเส้นขึ้นแต่ละเส้นมาสอดในช่องพันพิมพ์ให้ครบหมดทุกเส้น โดยใช้คนสองคน คนหนึ่งจับปอยไหมส่งให้อีกคนถือไม้ตะขอกคอยคล้องตามลำเส้นขึ้น

“ขั้นตอนกระบวนการทอ สำหรับที่ทอผ้ายกทองของกลุ่มจันทร์โสมจะเป็นที่แบบพื้นบ้านดั้งเดิมที่นิยมใช้ในแถบจังหวัดสุรินทร์มาแต่เดิม ซึ่งการทอได้เปลี่ยนแปลงจากแต่ก่อน โดยเป็นการทอให้มีคนทออย่างน้อย 4 คน”

(นางสาวน พสมลี, สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2562)

“..คนหนึ่งมีหน้าที่พุ่งกระสวยทอผ้าอีก 2 คนอยู่ประจำตะกอยาวซ้ายขวามีหน้าที่ปิดตะกอให้ลงตามลำดับลายและม้วนยกตะกอยาวให้เส้นขึ้นแยกออกตามจังหวะลายเพื่อให้คนทอพุ่งกระสวยเส้นพุ่งพิเศษให้เป็นลายผ้ายกได้ส่วนอีกคนหนึ่งอยู่ประจำตะกอยาวข้างล่างมีหน้าที่รับไม้ตะกอที่คนข้างบนส่งลงไปจัดให้มีระเบียบ และส่งไม้ตะกอจากข้างล่างให้คนประจำตะกอข้างบน 3 คนที่ทำหน้าที่ตรงนี้สามารถสอนกันได้ง่าย ไม่ยาก ไม่เหมือนคนที่ทำหน้าที่ทอ”

(นางประทีป พสมลี, สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2562)

วิธีการหรือช่องทางในการสื่อสารภูมิปัญญาในชั้นการผลิต จะเน้นการถ่ายทอดความรู้และเทคนิคในการทำ โดยใช้การสอนแบบทำให้ดู สาธิตให้เห็นในแต่ละขั้นตอนในลักษณะของการพูดคุยเชิงสอนแนะ รวมถึงใช้การเล่าเรื่องประกอบ และให้สมาชิกในกลุ่มและชุมชนที่สนใจ กลุ่มเด็กและเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยว ได้มีโอกาสได้มาชมกระบวนการทอผ้าไหมยกทองทุกขั้นตอน ซึ่งทำให้เกิดประสบการณ์ตรง และความภาคภูมิใจในการทอผ้าไหมยกทองว่ามีความยากและใช้เวลานานก่อให้เกิดการอยากที่จะอนุรักษ์และสืบทอด และการได้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ร่วมอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้นซึ่งจัดเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นขั้นเริ่มต้นในการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทอง ที่จะผลักดันสู่บันไดสำคัญขั้นต่อไป

### 2.2.2 ขั้นการสืบทอด

เนื้อหาสาระในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง กระบวนการในการการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหลักยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ ผู้ดูแลกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา เลขานุการกลุ่มผู้จัดการโรงทอ และกลุ่มช่างทอผ้าไหมยกทองโบราณที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่ไม่ต่ำกว่า 10 ปี ที่ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาทั้งในเรื่องการคัดเลือกวัตถุดิบ เลือกเส้นไหมน้อยที่เล็กและบางเขามาผ่านกรรมวิธีฟอก ต้ม จากนั้นก็จะจะเป็นกระบวนการย้อม จนถึงกระบวนการทอ โดยจะใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและทดลองทำในกลุ่ม และใช้การแลกเปลี่ยนกันสอนและถ่ายทอดในศาสตร์ที่แต่ละคนมีความถนัดซึ่งจัดได้ว่าในขั้นตอนนี้ยังคงใช้สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลักในการการสืบทอดไว้เช่นเดียวกัน

“...ในการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้น สิ่งของกลุ่มของเรา เน้นมากก็คือ การเลือกวัตถุดิบ เช่น ดิ้นทองที่จ้างสั่งซื้อมาจากต่างประเทศเท่านั้น...”

(นางสุมาลี ติดใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“...เราคำนึงการในรูปกลุ่ม และเน้นการมีส่วนร่วมของช่างทอในกลุ่มฯ ซึ่ง บางส่วนไม่ได้ทำงานนี้เป็นอาชีพหลัก เนื่องจากแต่ละคนยังยึดมั่นกับอาชีพทำนา ซึ่งหากว่ามีการสั่งผลิตเข้ามาเป็นจำนวนมากอาจทำให้ไม่สามารถผลิตได้ทัน จึงจะไม่รับออเดอร์เยอะและจะบอกลูกค้าถึงระยะเวลาที่ต้องรอเพราะใช้เวลาในการผลิตนาน”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“...ทั้งนี้อาจารย์วีระธรรมซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มก็ไม่ต้องการเร่งกำลังการผลิต เนื่องจากไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยมีแนวความคิดที่จะทำงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งดีในการที่ชาวบ้านจะมีอาชีพเสริมจากการทำไร่ทำนา และยังสามารถรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ได้”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

สำหรับการสืบทอดหากวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสาร จะพบว่าผู้ส่งสารหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ จะใช้วิธีทำให้คุณปฏิบัติแบบตัวต่อตัว หรือแบบครูสอนนักเรียน ส่วนสารที่ถ่ายทอดจะเน้นในเรื่องของขั้นตอนการทำ โดยเฉพาะกระบวนการทอ ที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและระยะเวลาในการเรียนรู้และเคล็ดวิธีในการทำที่สะท้อนจากความเป็นภูมิปัญญา ส่วนสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดเพื่อการสืบทอดยังคงเป็นสื่อกิจกรรม ส่วนผู้รับสารคือผู้ร่วมสืบทอดและนักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือฝึกปฏิบัติและทดลองทำจริงในบางกระบวนการ เป็นการร่วมสืบทอด และอนุรักษ์/ธำรงรักษาให้คงอยู่สืบไป ซึ่งในขั้นตอนดังกล่าวมีลักษณะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา

อย่างไรก็ตามในขั้นตอนการสืบทอดยังพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันท์โสมมีการส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชน นักเรียน นักศึกษาจากโรงเรียนในพื้นที่ และชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสมาเรียนรู้ ตามความสนใจและความถนัดของตนเอง เพื่อเป็นการสร้างภูมิความรู้ และร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นต่อไป ขั้นของการอนุรักษ์/ธำรงรักษานี้ เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่ความสำคัญเป็นอย่างมากและเป็นขั้นตอนที่จะขาดไปไม่ได้ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง เปรียบเสมือนเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

“ถ้าคนที่สนใจ น้องๆ รุ่นใหม่ หรือนักออกแบบที่ได้เข้ามาศึกษาดูงานนั้นก็ สามารถนำไปต่อยอด พัฒนาขึ้นไปได้อีก อยากให้เข้ามาเรียนรู้เพราะทางกลุ่มก็ได้ปิดกั้นหรือมีความลับอะไร ยินดีที่จะให้เข้ามาเรียนรู้ ดูงาน ได้ตลอด แต่ไม่ใช่สูตรสำเร็จที่จะมาดูครั้งสองครั้งแล้วจะสามารถทำได้เลย มันต้องอาศัยความอดทน การเรียนรู้ การฝึกฝน อาจจะเป็นเดือนเป็นปี แม้แต่อาจารย์ก็ยังต้องใช้เวลาในการฝึกฝนหลายปี คนที่จะมาเรียนรู้ต้องใช้เวลาใช้การสั่งสมประสบการณ์ ต้องมีความวิริยะ อดทนและประณีตเป็นอย่างมาก”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

### 2.2.3 ขั้นการประยุกต์

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้นของการประยุกต์ซึ่งอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทยได้มีการประยุกต์ฟื้นฟูกรรมวิธี และเทคนิคโบราณของการทอผ้าแบบไทยเป็นการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านของปู่ ย่า ตา ยาย จากการทอผ้าด้วยกรรมวิธีแบบโบราณ ประยุกต์ความรู้ทางด้านจิตรกรรมไทย มาเป็นการทอผ้ายกทองชั้นสูงก่อให้เกิดเป็นผลงานที่วิจิตรสวยงามซึ่งมีความแตกต่างจากที่อื่นและเป็นการนำเอาผลิตผลจากภูมิปัญญาพื้นบ้านสู่ตลาดโลก ซึ่งในขั้นของการประยุกต์นั้นยังคงให้ความสำคัญกับผู้ส่งสารที่เป็นผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านในการให้ปณิธานหลักที่จะประยุกต์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองซึ่งใกล้จะเลือนหายไปให้กลับคืนมาโดยมีสื่อบุคคลเป็นสื่อหลักและมีสื่อใหม่ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเป็นตัวช่วย เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยกันคว้าข้อมูล ความเป็นมา ซึ่งอาจจะมีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้คนรุ่นหลังได้นำมาศึกษาและสืบสานต่อ

“...เมื่อ 20 ปีที่แล้ว ก็อยากกลับมาอยู่บ้านเพราะครอบครัวทั้งหมดก็อยู่ที่นี้ และแม่ก็ชราแล้ว ส่วนพี่น้องที่เป็นข้าราชการเขาก็ทำเรื่องขอย้ายขอลากลับมาอยู่ดูแลแม่กันหมดเลย แล้วทำไมเราไม่กลับ ก็เลยเรียนอาจารย์สมิทธิให้ทราบ ซึ่งอาจารย์ท่านเองก็บอกว่า “เธอก็เรียนทางด้านศิลปะ ก็ทำงานอะไรที่มันเข้ากับทุนดั้งเดิมของชุมชนสิ”

(นายวีรธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

“..ผมก็กลับมาคิดว่าทุนดั้งเดิมอะไรที่อาจารย์ให้โจทย์มา ซึ่งก็มีแต่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทอผ้านี้แหละ ที่มันสามารถนำความรู้ที่ตัวเองไปร่ำเรียนมาผสมผสานได้ และพอดีมีช่วงหนึ่งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ ท่านจะเสด็จเยือนต่างประเทศ อาจารย์สมิทธิท่านก็มาบอกผมว่าให้ทอผ้ายกทองเกล้าถวายพระองค์ท่านสำหรับการทรงเสด็จคราวนั้น ผมก็มารวบรวมคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยทำแต่โบราณ ไม่ว่าจะป็นในเรื่องของการย้อมสีธรรมชาติ รวมไปถึงการเตรียมไหมแบบดั้งเดิม มาร่วมกันทำงานสำเร็จ..”

(นายวีรธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)



“หลังจากนั้นก็ได้นำผ้าให้อาจารย์ทูลเกล้าถวายฯ ซึ่งพระองค์ท่านก็โปรด ในคราวนั้นได้รับพระราชทานทุนก้อนแรก ที่นำมารวบรวมชาวบ้านทำงานนี้คือเป็นจำนวนเงิน ประมาณ 3 – 4 แสนบาท ซึ่งผมต้องไปเบิกจากกองราชเลขาฯ โดยท่านผู้หญิงจริงจัง ที่จระ ระง ราชเลขา ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ นำมามอบให้ และเมื่อได้รับเงินพระราชทานมาก็นำไปซื้อเครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ เพิ่มเติม”

(นายวีระธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

นอกจากนี้ในการประยุกต์ยังสามารถทำร่วมไปกับการสืบทอดได้ด้วย โดยกลุ่มจันทร์ โสมมาได้ใช้วิธีเชิญชวนให้เด็กและเยาวชนมาร่วมเรียนรู้ สืบค้น และสานต่อไป พร้อมๆ กัน เพื่อกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่านี้ ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ในส่วนของทางกลุ่มฯเอง ก็ยินดีที่จะรับคนมาทำ มาเรียนรู้ โดยเฉพาะคน รุ่นใหม่ ซึ่งตอนนี้ยังไม่มีที่มาเรียนจริงจัง เพราะเด็กส่วนใหญ่ที่มาฝึกงานก็มักจะเป็นคนที่ไม่ มีพื้นฐานด้านการทอผ้า โดยในกลุ่มเรามีเด็กรุ่นใหม่ประมาณ 3-4 คนแต่ว่าทอผ้าเป็นคนเดียว ซึ่ง อาจารย์ก็ให้ฝึกฝนกับป้าๆ ช่างทอและในตอนนั้นก็ทำเป็นแล้ว

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม , สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“ตอนแรกก็จะให้เรียนรู้ อย่างเช่นเทคนิคง่ายๆ และเริ่มทอแล้วแต่เทคนิค ยากๆ เช่นการไขว้ ก็ยังทำไม่ได้ ต้องอาศัยการฝึกฝนและใช้เวลาเรียนรู้ นาน อย่างน้อย 6-7 เดือน ขึ้น ไปและคนที่ตั้งใจจะมาฝึกจริงๆ จังๆ ตอนนี้อย่างไม่มี แต่ถ้าจะมาแทนกลุ่มช่างทอคนเก่าคนแก่คน เดิมนั้นจะยังไม่มี”

(นางสาวน พสมสิ, สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2562)

ส่วนช่างทอซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มจันทร์ โสมานั้นจะเป็นคนในหมู่บ้านท่า สว่าง ที่มีความชำนาญในการทอผ้าไหมแบบดั้งเดิม และเป็นช่างทอที่เริ่มทำงานตั้งแต่ก่อตั้งกลุ่ม โดยได้มีการร่วมกันวิเคราะห์ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมกับอาจารย์วีระธรรมซึ่งถือเป็นการรื้อฟื้นภูมิ ปัญญาของหมู่บ้านในการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปปะการทอผ้า และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้กล่าว เพิ่มเติมเกี่ยวกับกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์ โสมมา ว่า

“...ผู้นำกลุ่มของเรา คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ท่านเป็นคนเก่ง ขยัน ทำทุกอย่างเพื่อชุมชน และสำหรับการถ่ายทอดความรู้แบบไม่หวง อาจารย์วีระธรรมท่านจะ ศึกษาวิธีการและเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปฏิบัติจริงแบบลองผิดลองถูก และซึมซับความรู้ไปเรื่อยๆ จนเกิดทักษะสามารถทอผ้าได้อย่าง ชำนาญ...”

(นางสาวราย แสงทับทิม, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2562)

“ที่อาจารย์ท่านยังทำอยู่ทุกวันนี้ก็คือจริงๆ แล้วต้องการดำรงไว้ซึ่งความเป็น ไหมสุรินทร์นะครับ ในการย้อมด้วยสีธรรมชาติที่คนสุรินทร์ไม่เคยทำ ไม่เคยย้อม ทั้งผ้ามัดหมี่ ก็ให้ เห็นลักษณะพิเศษของผ้าไหมไทย ของทั้งสุรินทร์ด้วย แล้วก็ของไทยด้วย ผ้าแบบราชสำนักด้วย โดยเฉพาะลวดลายแบบราชสำนักนะครับซึ่งหลายๆ อย่าง แล้วก็ชาวบ้าน หรือคนที่มาท่องเที่ยวใน จังหวัดที่ได้เข้ามาดูงานเราแล้ว เขาก็จะไปซื้อปิ้งซื้อของชาวบ้านด้านหน้า...”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจากการประยุกต์ ทำให้ผลงานการทอผ้ายกทองของกลุ่ม จันท์โสมานั้นมีความแปลกใหม่ประณีตสวยงามและโดดเด่น เกิดเป็นสังคมแห่งวัฒนธรรมส่งผล ให้ทางกลุ่มได้สร้างอาชีพสร้างรายได้สร้างชื่อเสียง ให้กับชุมชน จังหวัด รวมถึงระดับประเทศ โดยอาจารย์วีระธรรม ได้มีการการประยุกต์แก้ไขดัดแปลงให้มีความสวยงามตามแบบราชสำนัก โบราณ โดยเฉพาะลวดลายผ้าของกลุ่มจันท์โสมา เป็นกระบวนลายที่ออกแบบตามระบบระเบียบ และประเพณีของลายในราชสำนัก ซึ่งมีความสัมพันธ์กับงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ ยกตัวอย่าง เช่น ลายจิตรกรรม ลายประติมากรรม ทั้งนี้กระบวนลายต่างๆ ที่นำมาจัดวางในองค์ประกอบแต่ละส่วน ให้ปรากฏบนผืนผ้า นั้น มีความยากง่าย อยู่ตรงที่จะต้องออกแบบให้สอดคล้องกับเทคนิคการทอ เช่น งานทอบางผืนมีลวดลายตามรูปแบบงานจิตรกรรม ในภาษาช่าง เรียกว่า “การแขวะช่อง” เพื่อสอดคล้อง เมื่อนำมาใช้ในงานทอผ้าตามปกติเปลี่ยนเป็นเทคนิคการทอเกาะ หรือลิ้ว ซึ่งเป็นการทอ โดยการใช้ด้ายเส้นพุ่งหลายๆ สี โดยการเกี่ยวและผูกเป็นห่วงรอบด้ายเส้นยืนเป็นช่วงๆ

ดังนั้นเมื่อการทอผ้าไหมยกทองแปลงลายมาจากงานจิตรกรรม การทำงาน ของกลุ่มจึงต้องคิดค้นเทคนิคต่างๆ เพื่อให้ผลงานบรรลุถึงความงามให้เหมือนกับงานศิลปกรรม แขนงอื่น และก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่ามาก



ภาพที่ 4.21 ตัวอย่างผ้ายกทอง ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์โสมา

“สิ่งที่ทางกลุ่มฯ และอาจารย์ท่านวางเอาไว้ ก็ถือว่าเป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่อาจารย์ได้สั่งสมมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งถือว่าได้วางรากฐานที่มั่นคงมีแบบแผนที่ลงตัวในการผลิต โบราณเค้าอาจจะทำยังไงผมก็ไม่รู้ เพราะผ้ายกทองก็มีการทำมาตั้งแต่สมัยโบราณ”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม , สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“.....และที่สำคัญกระบวนการของกลุ่มนั้นอาจารย์ท่านก็มีการพัฒนามาจากการทอผ้าจิดของอีสานแล้วก็ผสมผสานกับการย้อมไหมจากวัสดุและสีธรรมชาติของคนสุรินทร์ แล้วนำมารวมมาประยุกต์จนเกิดเป็นผ้ายกทองในสไตล์ของจันทร์โสมา”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม , สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“....สิ่งที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง ของเราก็คือ เป็นกลุ่มที่มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้ายกทองชั้นสูงแบบราชสำนักไทยโบราณ ด้วยวิธีการผสมผสานการทอแบบราชสำนักกับเทคนิคการทอผ้าแบบพื้นบ้าน จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์พิเศษของกลุ่มฯ และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือเรื่องความพิเศษของลวดลาย”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม , สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้มาเห็นผ้าไหมสวยๆ แล้วยังได้มีโอกาสเรียนรู้ และศึกษาการทอผ้าไหมยกทองโบราณอีกด้วย เราก็ทอผ้าไป นักท่องเที่ยว หรือเด็กๆ เยาวชนใน หมู่บ้านก็มาชม มานั่งดูได้ไม่ปิดบังอะไร....”

(นางทอนปัญญาเอก,สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2562)



ภาพที่ 4.22 ผ้าไหมยกทองจันทรโสมมา

กลุ่มจันทรโสมนอกจากจะมีการพัฒนาคิดค้นและสร้างสรรค์การทอผ้าไหมยกทองที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม เพิ่มความน่าสนใจแล้ว ที่สำคัญคือการยังคงเอกลักษณ์และเทคนิควิธีการทอของผ้าไหมยกทองเช่นเดิมไว้ นอกจากนี้อาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย ยังได้พัฒนาโครงสร้างของกี่ทอผ้าจากเดิมที่ตั้งบนพื้นดินและใช้การขุดหลุมลึก 2-3 เมตรเพื่อทอดตะกอก ต่อมาจึงได้มีการสร้างโรงเรือนทอผ้าให้มีความขนาดใหญ่ ใต้ถุนสูง และยกพื้นสูงขึ้นจากพื้นดินเพื่อตั้งกี่ทอผ้าบน โรงทอที่ยกพื้นสูง มีพื้นที่ด้านบนและด้านล่างสำหรับทอดตะกอกแทนซึ่งเป็นการพัฒนาโครงสร้างของกี่ทอผ้าจากเดิมที่ขุดหลุมลงพื้นเพื่อทอดตะกอกที่มีจำนวนมาก และเพื่อให้สะดวกต่อการปิดตายจากด้านล่าง แต่ประสบปัญหาคือในฤดูฝนมีสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ แมลงป่อง ลงไปอาศัยอยู่ในหลุม จึงได้มีการคิดค้นวิธีการใหม่ที่จะไม่ให้เกิดปัญหาเหล่านั้น โดยการสร้างโรงทอแบบยกพื้นสูงเพื่อทอดตะกอกลงไปที่ใต้ถุน คนปิดตายอยู่ในระดับพื้นดินซึ่งเป็นใต้ถุนโล่ง และตั้งกี่ทอผ้าไว้บนโรงทอ ไปจนถึงการ

พัฒนาโรงทอที่ยกพื้นสูงและมีชั้นใต้ดินที่สามารถเดินขึ้นลงเพื่อปิดลายจากด้านล่างได้สะดวกกว่าเดิม เป็นต้นดังภาพที่ 4.23



ภาพที่ 4.23 กี่ทอที่ออกแบบพิเศษที่มีความลึก 2-3 เมตร เพื่อรองรับความยาวของตะกอ

ตั้งนั้นผ้าไหมยกทองจันทร์โสมอาจใช้เวลาานกว่าจะออกมาเป็นลวดลายอย่างราชสำนักประยุกต์ มาเป็นลายที่สวยงาม เช่น ลายเทพพนม ลายหิ้งห้อยชมสวน ลายก้านขด เต็มรา ลายครุฑยุดนาค ผสานกับลายผ้าพื้นเมืองสุรินทร์ คือ ลายอัมปรม ลายสาकु ลายสมอ ลายละเมือก ลายลูกแก้ว มีการใช้เส้นไหมกะไหล่ทองปั่นควบกับเส้นไหม ถักทอเป็นผ้าไหมยกทองที่สวยงาม โดยหนึ่งผืนจะมีความยาว 2 เมตร ใช้เวลาประมาณ 2 เดือนขึ้นไปตามความยากของลาย ราคาขายแต่ละผืนจึงมีราคาที่สูงมาก โดยผืนที่ทอด้วย 700 - 800 ตะกอ ราคาขายเมตรละ 30,000 กว่าบาท และผืนที่ทอด้วยจำนวนพันกว่าตะกอ ราคาอยู่ที่เมตรละ 150,000 – 200,000 บาท เป็นต้น



ภาพที่ 4.24 กี่ทอผ้าของกลุ่มจันทร์โสมาแบบพันตะกอ

นอกจากอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงิน ไทย และช่างทออีกไม่กี่คนเท่านั้นที่ทำได้ในการทอผ้าตามตะกอที่เก็บลายไว้ แต่ทางกลุ่มฯยังได้พยายามจะสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ มาสืบทอดภูมิปัญญานี้ โดยนำเด็กผู้ชายในบ้านท่าสว่างมาฝึกการออกแบบ ส่วนผู้หญิงจะฝึกทักษะในการทอ โดยจะให้เรียนรู้จากการทำงานกับผู้ใหญ่ ให้เกิดการซึมซับจนเกิดความชำนาญ



ภาพที่ 4.25 การย้อมผ้าแบบสีธรรมชาติ



ภาพที่ 4.26 สัมภาษณ์ผู้จัดการโรงทอ กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม

### 2.3 ช่องทาง

กระบวนการสื่อสารที่สำคัญที่ผู้ส่งสาร จะส่งสารไปยังผู้รับสาร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา การร่วมดำเนินการซึ่งเป็นขั้นของการลงมือปฏิบัติ และการเปิดพื้นที่สำหรับการลงมือทำได้นั้น สิ่งที่สำคัญและจำเป็น คือ “**ช่องทางการสื่อสาร**”ที่จะก่อให้เกิดกิจกรรมการเข้ามาศึกษา เรียนรู้ และการเข้ามาเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมจนเกิดเป็นการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยในขั้นร่วมดำเนินการนี้ ช่องทางการสื่อสารสามารถมีได้หลากหลาย เช่น การสอนการทอผ้าไหมให้แก่สมาชิกในกลุ่ม เพื่อเตรียมผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป การสาธิตการทอผ้าไหมยกทองโบราณให้แก่นักท่องเที่ยวได้ชม และได้ร่วมลงมือทำเกี่ยวกับงานหัตถศิลป์อื่นๆ และมีการออกร้านจัดแสดงผลภัณฑ์ชุมชนในเวทีและโอกาสต่างๆ เป็นต้น โดยมีช่องทางผ่านสื่อต่างๆ ดังนี้

**2.3.1 สื่อบุคคล** สื่อบุคคลมีบทบาทเป็นเสาหลัก ผู้ส่งสาร ซึ่งก็คือ ผู้นำกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และสมาชิกในกลุ่มสื่อบุคคลเป็นสื่อขนาดเล็กที่เหมาะสมกับการสื่อสารในชุมชน เพราะมีคุณสมบัติใกล้ชิดกับคนในชุมชนหรือในวัฒนธรรมเดียวกัน กลุ่มจันทร์โสมมีการใช้กลยุทธ์สื่อบุคคล คือ ใช้ผู้นำกลุ่มที่อุทิศตัวให้กับกลุ่มจันทร์โสม และชุมชนทำสว่างอย่างเต็มที่ ผู้นำกลุ่มจันทร์โสมจึงมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และพึ่งพากันและกัน เป็นบุคคลที่สามารถโน้มน้าวให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลชุมชน จัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับ

ภาครัฐ ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการวางแผนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยเฉพาะการสนับสนุนให้มีมีคฤหบดีน้อยในการนำนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมหมู่บ้านการท่องเที่ยว

**2.3.2 สื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์** โดยชุมชนทำสว่างเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ก็คือ การทอผ้าไหมและการสวมใส่ผ้าไหม เนื่องจากชาวบ้านบ้านทำสว่างเป็นชาวไทยพุทธทั้งหมด ดังนั้น ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญกับการไปทำบุญที่วัดในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ มีการสืบทอดงานบุญโบราณที่สำคัญ เช่น ทำบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ ทำบุญประเพณีก่อเจดีย์ทราย ขอพรผู้สูงอายุ ทำบุญประเพณีแห่เทียนพรรษา และทำบุญประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีแซนโชนดา เป็นต้น และที่สำคัญหมู่บ้านทำสว่างนั้นส่วนมากยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น บ้านพักอาศัยยังเป็นแบบบ้านไม้โบราณ

สำหรับสื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ นับเป็นอีกหนึ่งสื่อกลางสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มจันทร์โสมมา และชุมชนบ้านทำสว่างมีความเป็นหนึ่งเดียวกันเนื่องจากเป็นสื่อที่มีการระดมการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ดี แสดงให้เห็นถึงรากเหง้าของท้องถิ่นคือ การทอผ้าไหม และถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่สามารถสร้างความสามัคคีให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยชุมชนบ้านทำสว่างมีการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าไหมขึ้นเพื่อร่วมกันทอผ้าเพื่อการผลิตส่งออกไปยังตลาดต่างๆ มีการจัดสรรหน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกันผ่านความสามารถในการทอผ้าไหม เมื่อเกิดการรวมกลุ่มย่อมมีการพูดคุย พบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการสื่อสารทั้งการบอกปากต่อปากผ่านการใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษา

**2.3.3 สื่อเฉพาะกิจ** เนื่องจากคนรุ่นใหม่ในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นให้มีความยั่งยืนมากขึ้น จึงนำเอาสื่อใหม่มาใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารประชาสัมพันธ์กิจกรรมและบอกเล่าเรื่องราวความเป็นไปในชุมชนให้แก่ผู้ใช้โลกออนไลน์ได้รับรู้และรับทราบ ในที่นี้กลุ่มจันทร์โสมมาเลือกสื่อใหม่ที่เรียกว่าเฟซบุ๊กนำมาใช้เป็นช่องทางสื่อสารไปยังคนทั้งในและนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มิถิ่นฐานอยู่ที่ชุมชนบ้านทำสว่าง แต่จำเป็นต้องออกไปใช้ชีวิตอยู่ต่างถิ่นหรือคนในจังหวัดสุรินทร์ ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่ได้เข้ามาพบเห็นหรือมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันผ่านช่องทางนี้ ทำให้เกิดสื่อสารสองทางหรือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม อีกทั้งยังเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่ทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่หันกลับมาสนใจและนำไปสู่การปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิดอยากเป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าไหม รู้จักหวงแหนและพัฒนาถิ่นที่ตนทำกินและร่วมกันสร้างเครือข่ายผ่านระบบเครือข่ายสังคม หรือ social network ได้

นอกจากมีโบรชัวร์ แผ่นพับ และการประชาสัมพันธ์ผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์แล้ว ยังมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อฮีดและการฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่พัฒนา

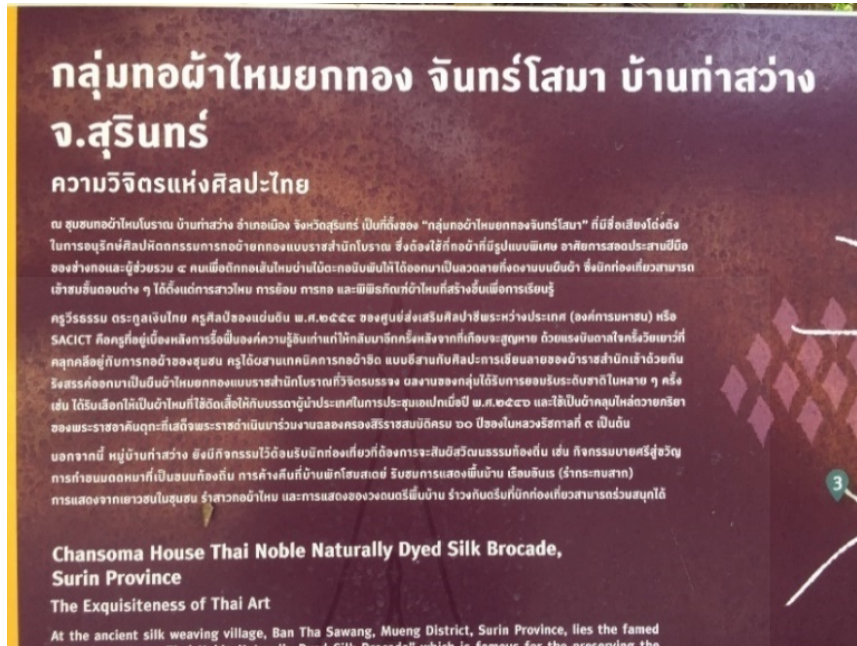


ชุมชนและผู้ประกอบการให้มีความเข้าใจในโครงการและสามารถจัดกิจกรรมในชุมชนตนเองให้มีความน่าสนใจ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเรียนรู้และเยี่ยมชมกิจกรรมที่จัดขึ้นได้

### 2.3.6 สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

หมู่บ้านท่าสว่าง เป็นหมู่บ้านที่ “OTOP นวัตกรรม บ้านท่าสว่าง” ซึ่งได้ลงนามความร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์จัดโครงการดังกล่าวขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ชุมชนในจังหวัดสุรินทร์สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนางานฝีมือหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน และใช้การประชาสัมพันธ์ผ่าน โบรชัวร์ ป้ายประชาสัมพันธ์ และเว็บไซต์ เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการในท้องถิ่นชนบทและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมกระจายไปยังพื้นที่ทั้ง 17 อำเภอในจังหวัดสุรินทร์

นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐยังมีการร่วมจัดกิจกรรมการเที่ยวชมท้องถิ่น และใช้สื่อมวลชนในการประชาสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นสื่อหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมการทอผ้าไหม โสร่งหางกระรอก ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสบรรยากาศวิถีท้องถิ่น วิถีคนทอผ้า และสัมผัสการดำเนินชีวิตที่ผสมผสานหลายชาติพันธุ์ ทั้งเขมร ลาว กูย ใว้อย่างครบถ้วน ทำให้สื่อหลักเข้ามาเป็นสื่อกลางในการช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองมากขึ้น เกิดความพยายามที่จะส่งต่อความรู้ในการทอผ้าไปยังลูกหลาน เพื่อให้เกิดการยอมรับจากคนในชุมชนและนอกชุมชน ตลอดจนเป็นส่วนช่วยให้ชุมชนเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังใช้การกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการทอผ้าไหมผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน โดยเป็นเสียงตามสายแจ้งข่าวสารให้ประชาชนได้รับรู้



ภาพที่ 4.27 ป้ายประชาสัมพันธ์ประวัติกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทรโสม บ้านท่าสว่าง



ภาพที่ 4.28 สื่อประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนท่าสว่าง



ภาพที่ 4.29 สื่อประชาสัมพันธ์ภายในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม

“...ในส่วนของการสั่งซื้อผ้าไหมยกทองนั้น ส่วนมากที่ลูกค้าเข้ามาติดต่อที่จะให้ผลิตผ้ายกทองให้ นั้นจะได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อผ่านช่องทางต่างๆ เช่น ทราบข่าวจากสื่อต่างๆ ที่มาถ่ายทำรายการ ส่วนมากจะเป็นรายการทีวี สื่ออื่นๆ ที่มาสัมภาษณ์อาจารย์ โดยที่ตั้งใจมาสัมภาษณ์และอยากเก็บผลงานอาจารย์ แล้วลูกค้าส่วนมากก็จะเป็นแบบที่ตั้งใจมาสั่งและออเดอร์เลย”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม ,สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“ส่วนการรับออเดอร์ส่วนใหญ่ก็ติดต่อกับผม โดยตรงนะครับผ่านทางกรโทรมาทางโทรศัพท์ หรือการที่เข้ามาสั่งที่กลุ่มจันทร์โสมเลยก็มีก็จะดูภาพจากรูปในมือถือบ้าง เพราะไม่ได้ทำเวปไซต์ครับ ส่วนใหญ่เวลาผ้าทอเสร็จก็จะถ่ายรูปเก็บไว้ในมือถือแล้วส่งผ้าให้ลูกค้าไปเลย จะไม่มีตัวอย่างผ้าเก็บไว้เพราะรับทำตามออเดอร์เท่านั้น”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม ,สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

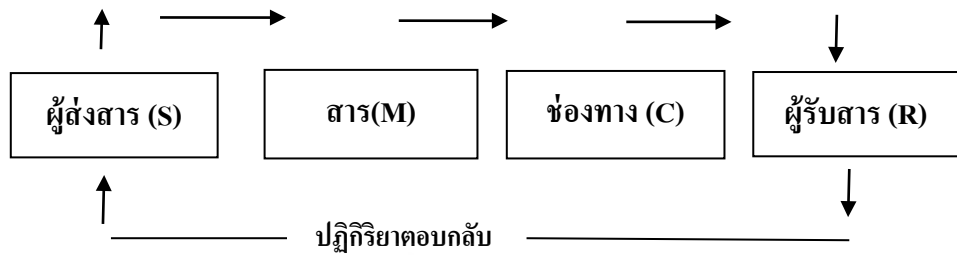


ภาพที่ 4.30 ผ้าไหมบ้านท่าสว่าง สำหรับขายให้นักท่องเที่ยว

## 2.4 ผู้รับสาร

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้น กลุ่มของผู้รับสาร ก็เป็นกลุ่มที่สำคัญ ซึ่งประกอบด้วย ครอบครัวสมาชิกในกลุ่มนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไปซึ่งมีบทบาทในฐานะ “ผู้รับสาร” ซึ่งเป็นผู้ที่สะท้อนความรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรม หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแสดง “ปฏิกริยาโต้กลับ” (feedback) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแก้ไขต่อไป เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา อีกทางหนึ่งด้วย

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ดำเนินการอยู่เป็นการมีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวคิดของการสื่อสารในกระบวนการทัศน์ทางเลือกใหม่ในการพัฒนา ที่ใช้วิธีการสื่อสารแบบหลากหลาย เน้นการแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) สรุปได้ดังภาพที่ 4.31

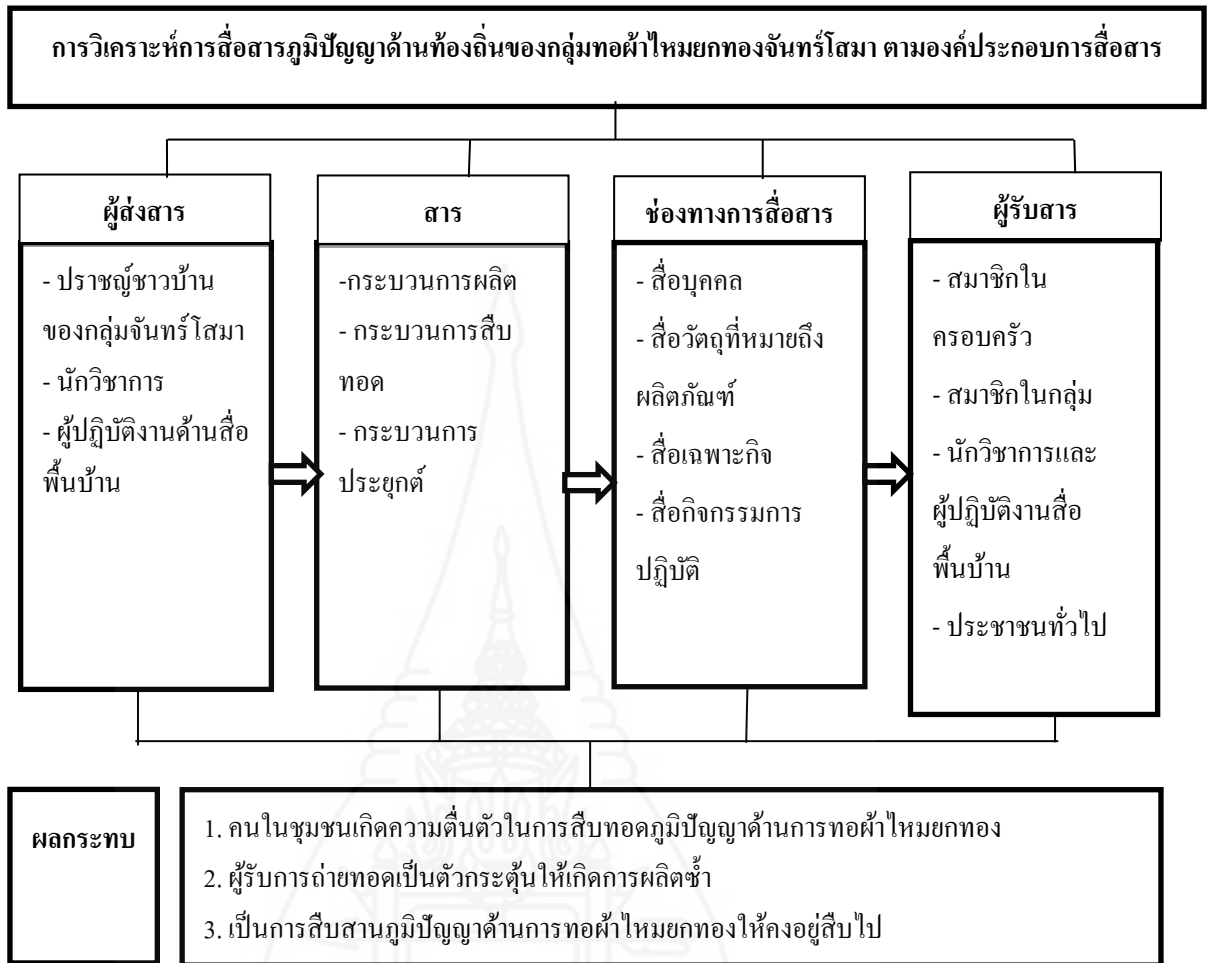


ภาพที่ 4.31 กระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสารของคนในชุมชนบ้านท่าสว่าง จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดการแบบครบวงจร มีวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ มีการสืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องการทอผ้าไหม และมีแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย การก่อตั้งชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันจากกลุ่มเล็กๆ ผลักดันและสร้างสรรค์กิจกรรมด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้นำที่เข้มแข็งเป็นต้นแบบของนักพัฒนา และเปรียบเป็นแม่ทัพใหญ่ในการนำพาสมาชิกในชุมชนต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ จนประสบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับอย่างดียิ่ง จนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศในศาสตร์ด้านการทอผ้าไหมยกทอง

กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้นให้ความสำคัญกับการผลิตตั้งแต่การเลือกใช้วัตถุดิบ เทคนิควิธีในการทอผ้า การสืบทอดเพื่ออนุรักษ์/ธำรงรักษาและการประยุกต์เพื่อเป็นการต่อยอดการทอผ้าไหมยกทองให้มีความวิจิตรสวยงามและทรงคุณค่า ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยหันมาใส่ใจในเรื่องการตลาดและการเพิ่มมูลค่ามากขึ้น ส่วนวิธีการสื่อสารภายในชุมชนหมู่บ้านท่าสว่าง ได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และเน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ การร่วมคิดวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยมีการใช้สื่อหรือช่องทางการที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมปฏิบัติ

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่มนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไป ดังภาพที่ 4.32



ภาพที่ 4.32 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ตามองค์ประกอบการสื่อสาร

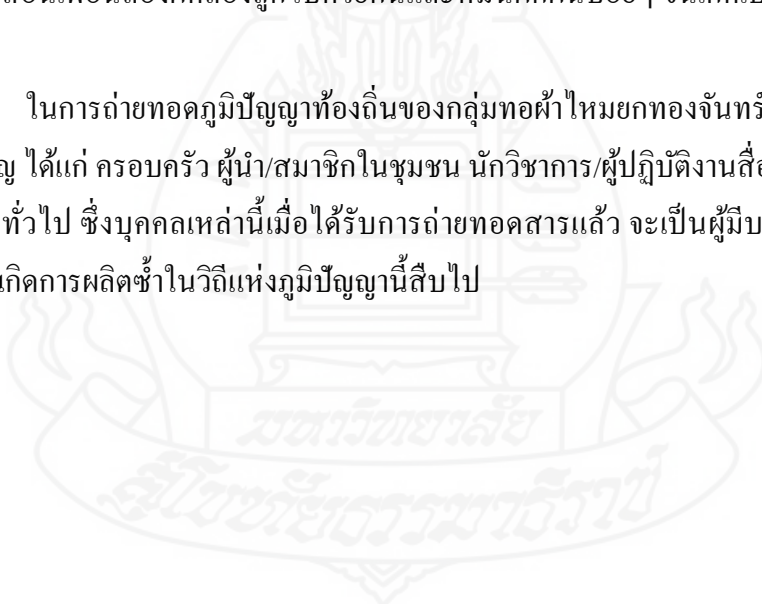
**สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2**

ผลจากการตั้งวิเคราะห์ข้อมูลด้านบริบทกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถสรุปได้ว่า จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองโบราณ วิธีการสื่อสารของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมมา และวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการสื่อสาร และวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้น ให้ความสำคัญกับการผลิต การตั้งแต่การเลือกใช้วัตถุดิบ เทคนิควิธี และขั้นตอนสืบทอด รวมทั้งให้ความสำคัญกับการประชุกต์ เพื่อเป็นการต่อยอดการทอผ้าไหมยกทองให้มีความวิจิตรสวยงามและ

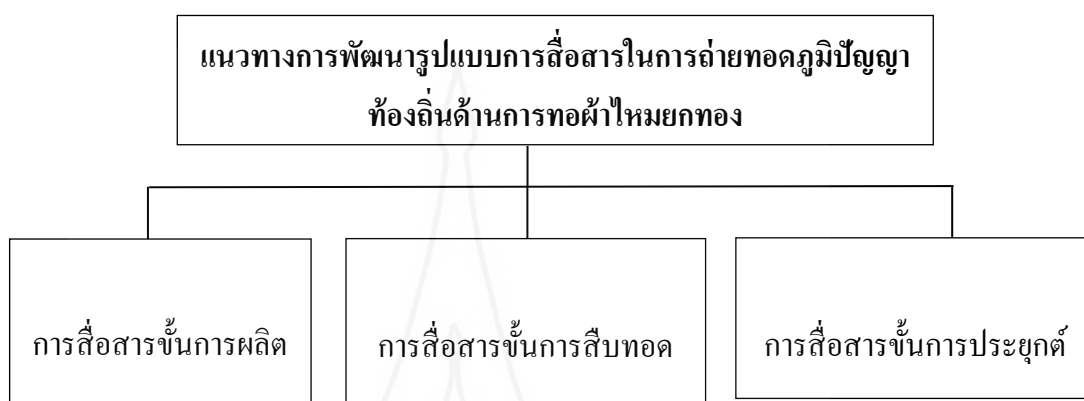
ทรงคุณค่า ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยหันมาใส่ใจในเรื่องการตลาดและการเพิ่มมูลค่ามากขึ้น ส่วนวิธีการสื่อสารภายในชุมชนหมู่บ้านท่าสว่างได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และเน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีการใช้สื่อหรือช่องทางการที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

ในด้านการจัดการองค์กรของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ได้มีการแบ่งหน้าที่กันประกอบด้วยตำแหน่ง คือ ประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการ โรงทอ และช่างทอ โดยมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันอย่างชัดเจน จึงส่งผลให้แต่ละคนมีทักษะความชำนาญในแต่ละด้านของตนเองเป็นพิเศษ ความสามารถรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้ดีและมีคุณภาพ เนื่องจากสมาชิกทุกคนในกลุ่มได้เติบโตมาจากครอบครัวและชุมชนที่มีการทอผ้าเป็นอาชีพหลัก มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในครอบครัวจากแม่ผู้ถูกการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงการเรียนรู้เพิ่มเติมจากประธานกลุ่มและจากเพื่อนร่วมงาน มีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมตามองค์ประกอบการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง ผู้รับสาร และกระบวนการที่สำคัญ ก็คือ ปฏิบัติจริงแลกเปลี่ยนความรู้แบบเพื่อนสอนเพื่อนลงมือทดลองถูกไปด้วยกันและหมั่นฝึกฝนบ่อยๆ จนเกิดเป็นทักษะและมีความชำนาญ

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จะมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว ผู้นำ/สมาชิกในชุมชน นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ตลอดจนผู้ประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไป



### ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น



ภาพที่ 4.33 ประเด็นศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร

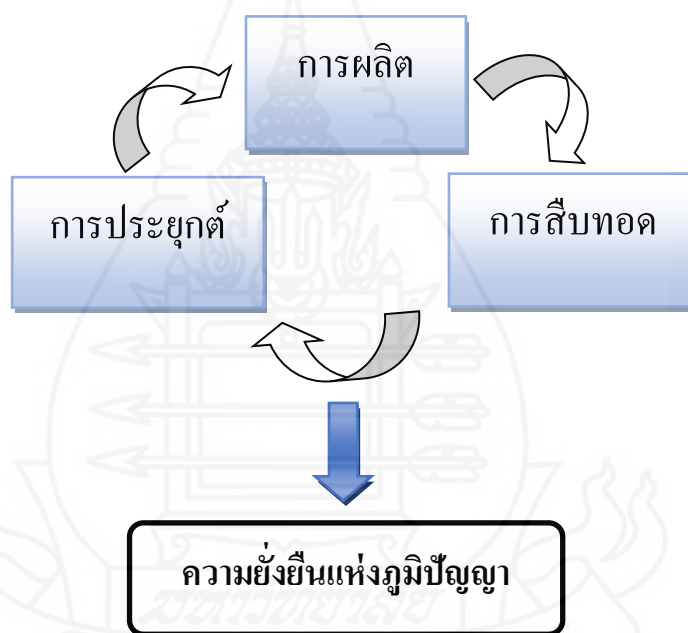
จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านท่าสว่าง เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่น คือ เป็นชุมชนที่มีการทอผ้าเป็นหลักอยู่แล้ว และผู้คนในชุมชนก็มีพื้นฐานความรู้ความสามารถในการทอผ้า เมื่อมีการพัฒนาอาชีพจึงง่ายต่อการต่อยอดความรู้ ส่งผลให้ชุมชนได้รับการยอมรับจากภายนอก และเป็นที่ยอมรับอย่างรวดเร็ว ทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้น แต่จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่า ชาวชนรุ่นหลังเริ่มให้ความสนใจในการทอผ้าน้อยลง เนื่องจากต้องใช้ความอดทนและความประณีตสูง ส่วนใหญ่นิยมออกไปทำงานรับจ้างหรือไปทำงานในต่างจังหวัดมากกว่า

เมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว พบว่า ผู้ส่งสาร ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทในการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่เป็นผู้ทำหน้าที่หลักตลอดทั้งกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ ตั้งแต่การผลิต การสืบทอด ไปจนถึงการประยุกต์ โดยผ่านสื่อและช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล (ผู้นำ/ปราชญ์ชาวบ้าน) สื่อวัตถุ (ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์) สื่อเฉพาะกิจ (ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ โบปปลิว การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ฯลฯ) และสื่อกิจกรรมปฏิบัติ (กิจกรรมที่ส่งเสริมการทอผ้าในชุมชน) โดยให้ฝึกและทดลองทำ และใช้การแลกเปลี่ยนกันสอนและถ่ายทอดในศาสตร์ที่แต่ละคนมีความถนัด เพื่อให้เกิดการต่อยอดในผลิตภัณฑ์ โดยมีครอบครัว สมาชิกในชุมชน นักท่องเที่ยว กลุ่มเด็ก/เยาวชน และกลุ่มประชาชนทั่วไป เป็นผู้รับสาร ซึ่งเป็นกลุ่มที่จะร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อการผลิตซ้ำในด้านการ



ทอผ้าไหมยกทองต่อไป ในส่วนของสาร ประกอบไปด้วย กระบวนการผลิต การสืบทอดการ ประยุกต์ ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์

เมื่อวิเคราะห์ถึงกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา ให้ความสำคัญกับขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ กระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิต ขั้นสืบทอด และขั้นการประยุกต์ เป็นกระบวนการหลักในการสื่อสารเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งกระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิตเป็นขั้นตอนที่มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ส่งสาร ซึ่งทำหน้าที่ในการนำภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทอง อันเป็นเนื้อหาสาระที่สำคัญมาเข้าสู่กระบวนการผลิต โดยผ่านการสอน การสาธิต และการให้ทดลองทำ ส่วนกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นสืบทอด ผู้ส่งสารยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่ม โดยมีครอบครัว สมาชิกในชุมชน เป็นผู้รับสาร สรุปได้ดังภาพที่ 4.33



ภาพที่ 4.34 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา ต้องพัฒนาการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ เนื่องจากจะ เห็นได้ว่าผ้าไหมยกทองโบราณของจันทร์โสมานั้นถือว่าเป็นงานหัตถศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย และได้รับการอนุรักษ์รักษาไว้โดยอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมา หมู่บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ มาแล้วกว่า 20 ปี ดังนั้นแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงต้องอาศัยการสื่อสารที่มี

ประสิทธิภาพตั้งแต่การสื่อสารสารขึ้นการผลิต การสื่อสารขึ้นการสืบทอด และการสื่อสารขึ้นการประยุกต์ เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมยังคงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

### 3.1 การสื่อสารขึ้นการผลิต

สำหรับขึ้นการผลิต ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านจะมีการถ่ายทอดโดยใช้สื่อบุคคลเป็นหลักผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต การให้ทดลองทำ และการชมสื่อวีดิทัศน์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

**3.1.1 การสื่อสารชุมชน** จากการศึกษาพบว่าสมาชิกในกลุ่มทุกคนล้วนสืบทอดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรพบุรุษทั้งสิ้น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดซึมซับ หรือใช้วิธีครูพักลักจำมาตั้งแต่เด็ก ในระดับครัวเรือน และระดับสังคมที่มีวิถีชีวิตและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมเป็นหลัก จึงส่งผลให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และความสนใจในการทอผ้าไหมจนสามารถผลิตไว้ใช้สอยและจำหน่าย สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ด้วยความรู้ความสามารถที่มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้วนั้น จึงได้มีการต่อยอดความรู้จากอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงิน ไทย ในการสร้างสรรค์ผ้าทอยกทองโบราณเพื่อสืบสานศิลปะการทอผ้าพื้นบ้านผสมกับเทคนิคการทอชั้นสูงในราชสำนัก และได้รวบรวมชาวบ้านที่มีฝีมือมาพัฒนาฝีมือ เรียนรู้เทคนิคใหม่ๆ ร่วมกัน โดยการถ่ายทอดของอาจารย์วีระธรรมเอง ไม่ว่าจะด้วยวิธีการบอก การอธิบาย และพาลงมือทำ ฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ และความเชี่ยวชาญ โดยมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในส่วนต่างๆ อย่างเป็นระบบตามความถนัดและความสามารถที่มีของแต่ละคน

การที่กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม ยังคงมีการทอผ้าอยู่นั้น ส่วนหนึ่งก็มาจากการที่สมาชิกในกลุ่มมีความโดดเด่น คือ ผู้นำกลุ่มเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการทอผ้าเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะด้วยการเติบโตมาในชุมชนที่มีการทอผ้า มีการศึกษาเพิ่มเติมด้านศิลปะโดยตรง และสมาชิกส่วนใหญ่ก็เป็นคนในชุมชนท่าสว่างเช่นกัน เติบโตมาในชุมชนที่มีการทอผ้าเหมือนกัน มีแนวคิดอุดมคติเดียวกัน มีพื้นฐานความรู้และภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาในลักษณะเดียวกัน แต่สิ่งที่เป็นจุดด้อยก็คือ จำนวนสมาชิกในกลุ่มมีไม่มากพอต่อกำลังการผลิต จึงส่งผลให้ชิ้นงานออกมาไม่ทันต่อความต้องการของตลาด และสมาชิกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน หากพื้นฐานนี้ไปในอนาคตข้างหน้าอาจหาคนสืบทอดได้ยาก ดังนั้น จึงมีจึงควรมีการสนับสนุนและปลูกฝังจิตสำนึกให้คนรุ่นหลัง ได้มีจิตใจที่รักและเห็นความสำคัญในงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อสืบทอดศิลปะการทอผ้าและศิลปะพื้นบ้านอื่นๆ ให้คงอยู่ต่อไป

“ช่างทอในกลุ่มฯบางส่วนไม่ได้ทำงานนี้เป็นอาชีพหลัก เนื่องจากแต่ละคนยังยึดมั่นกับอาชีพทำนา ซึ่งหากว่ามีการสั่งผลิตเข้ามาเป็นจำนวนมากอาจทำให้ไม่สามารถผลิตได้ทัน จึงจะไม่รับออเดอร์เยอะและจะบอกลูกค้าถึงระยะเวลาที่ต้องรอเพราะใช้เวลาในการผลิตนาน แต่ทั้งนี้อาจารย์วีรธรรมซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มก็ไม่ต้องการเร่งกำลังการผลิต เนื่องจากไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยมีแนวความคิดที่จะทำงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งดีในการที่ชาวบ้านจะมีอาชีพเสริมจากการทำไร่ทำนาและยังสามารถรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ได้”

(นางสุมาลี ตัดใจดี, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2562)

“ทางกลุ่มฯเคยพาสมาชิกไปดูงานที่ลำพูนที่มีการทอผ้ายกเหมือนกันส่วนที่อื่นไม่ค่อยได้ไป แต่ที่ผ่านมามีส่วนมากจะเป็นการไปทอผ้า หรือสาธิตการทอผ้าโชว์มากกว่า เช่น เคยไปทอผ้าโชว์ที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น และภายในกลุ่มจะมีการสอนและพัฒนาและถ่ายทอดความรู้โดยอาจารย์

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

**3.1.2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม** การที่กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีการแบ่งหน้าที่ของคนในกลุ่มที่ชัดเจนถือว่าเป็นความโดดเด่นของกลุ่ม จึงส่งผลให้แต่ละคนมีทักษะความชำนาญในแต่ละด้านของตนเองเป็นพิเศษ ความสามารถรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้ดีและมีคุณภาพ เนื่องจากสมาชิกทุกคนในกลุ่มได้เติบโตมาจากครอบครัวและชุมชนที่มีการทอผ้าเป็นอาชีพหลักอยู่แล้วมีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในครอบครัวจากแม่สู่ลูกเรียนรู้ด้วยตนเองรวมถึงการเรียนรู้เพิ่มเติมจากประชาชนกลุ่มและจากเพื่อนร่วมงานจากการปฏิบัติจริงแลกเปลี่ยนความรู้แบบเพื่อนสอนเพื่อนลองผิดลองถูกไปด้วยกันและหมั่นฝึกฝนบ่อยๆ จนเกิดเป็นทักษะและความชำนาญ แต่จากการศึกษาข้อมูลพบว่ากลุ่มจันทร์โสมมีการใช้เทคนิคและวิธีการพิเศษในการทอผ้าที่มีความแปลกใหม่และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างจากที่อื่นๆ ดังนั้น ในการเรียนรู้ในบางส่วนจึงอาจต้องใช้เวลาเป็นพิเศษ ทำให้หาผู้ที่มารับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนี้จะต้องเป็นผู้มีความตั้งใจ มีความใจเย็น ความประณีต และมีความตั้งใจจริง

จากการศึกษา พบว่า รูปแบบการเรียนรู้หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของสมาชิกในกลุ่มจันทร์โสม จะเห็นได้ว่ามีอยู่ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ การเรียนรู้จากแม่สู่ลูก มีการพัฒนาต่อยอดด้วยการเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง ดัดแปลง ลองผิดลองถูก จนเกิดเป็นทักษะ ส่วนอีก

รูปแบบหนึ่งก็คือ การเรียนรู้แบบเพื่อนสอนเพื่อนในกลุ่มอาชีพ โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้ จาก การปฏิบัติจริง และเพิ่มพูนทักษะที่มีอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องมีความ ตั้งใจ ใฝ่หาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ไม่หยุดที่จะพัฒนา ต้องมีความประณีต ตั้งใจ ฝึกฝน ใส่ใจกับงาน และมีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลภายนอกด้วยเช่นกัน

“...ส่วนสิ่งที่ทำให้ฝ่ายกทอจันท์ โสมาแตกต่าง และสิ่งที่โดดเด่นอีกอย่าง หนึ่งของกลุ่มผ้าไหมยกทอจันท์ โสมา บ้านท่าสว่าง ก็คือ เป็นกลุ่มที่มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูการ ทอผ้ายกทอชั้นสูงแบบราชสำนักไทยโบราณ ด้วยวิธีการผสมผสานการทอแบบราชสำนักกับ เทคนิคการทอผ้าแบบพื้นบ้าน จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์พิเศษของกลุ่มฯ”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือเรื่องความพิเศษของลวดลาย เนื่องจากถ้าสังเกต จะเห็นว่าถ้าเป็นการทอผ้าไหมทั่วไป หรือผ้าทอของชาวบ้านนั้นจะไม่ได้มีการออกแบบลวดลาย หรือไม่ได้ไปเรียนมาเป็นพิเศษ ไม่มีพื้นฐานด้านการออกแบบ แต่อาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย ท่านสำเร็จการศึกษาจากคณะศิลปะประจำชาติ วิชาเอกจิตรกรรมไทยที่มหาวิทยาลัยราชวมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง ซึ่งอาจารย์เรียนมาโดยตรงจึงทำให้การออกแบบลวดลายนั้นมีความโดดเด่นไม่ เหมือนใคร รวมถึงสีเส้น วัสดุก็มีการคัดเลือกมาเป็นอย่างดี”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“การนำลวดลายแบบราชสำนักโบราณ ซึ่งเป็นลวดลายพิเศษ และมี กระบวนการออกแบบอย่างสลับซับซ้อน ตลอดจนเป็นลวดลายที่สงวนสิทธิไว้เฉพาะสำหรับ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางชั้นสูงมาใช้ แม้ว่าเทคนิคการทอผ้ายกแบบราช สำนักนี้ได้สูญหายไปเป็นเวลานาน แต่จากการที่ช่างทอบ้านท่าสว่างมีความสามารถสูง ในการปลูก หม่อนเลี้ยงไหม การย้อมสีธรรมชาติ และการทอผ้าที่สั่งสมประสบการณ์กันมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ทำให้ช่างทอที่นี่สามารถทำงานที่มีความสลับซับซ้อน ได้อย่างสวยงามและรวดเร็ว เนื่องจากทุกคนมีทักษะพร้อมอยู่แล้วนั่นเอง”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

สำหรับช่องทางจำหน่าย กลุ่มทอผ้าไหมยกทอจันท์ โสมา จะมีการดำเนินการ ผลิต โดยทำตามคำสั่งซื้อโดยตรงจากกลุ่มลูกค้า ที่เป็นนักสะสมผ้าไหม กับกลุ่มลูกค้าต่างชาติ ที่นำไป

ตกแต่งสถานที่นอกจากนี้ ยังมีบริษัทตัวแทนจำหน่ายมารับไปจำหน่ายต่อเองด้วย โดยขอขายต่อเดือน ถ้าเป็นผืนทอด้วยพันกว่าตะกอน เดือนละเกือบสิบผืน ส่วนผืนทอด้วยร้อยกว่าตะกอนจะมีขอขายหลายสิบผืนปัญหาของกลุ่ม คือ สมาชิกยังไม่ได้ทำงานนี้ เป็นอาชีพหลัก แต่ละคนยังยึดมั่นกับอาชีพทำนา ถ้ามีมือเคอร์เข้ามาจำนวนมาก จะผลิตไม่ทัน แต่ทั้งนี้อาจารย์วิธรรม ระบุว่าไม่ต้องการจะเร่งกำลังการผลิตเนื่องจากไม่ต้องการที่จะไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน

“...ในส่วนของการสั่งซื้อผ้าไหมยกทองนั้น ส่วนมากที่ลูกค้าเข้ามาติดต่อที่จะให้ผลิตผ้ายกทองให้ นั้นจะได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อผ่านช่องทางต่างๆ เช่น ทราบข่าวจากสื่อต่างๆ ที่มาถ่ายทำรายการ ส่วนมากจะเป็นรายการทีวี สื่ออื่นๆ ที่มาสัมภาษณ์อาจารย์ โดยที่ตั้งใจมาสัมภาษณ์และอยากเก็บผลงานอาจารย์ แล้วลูกค้าส่วนมากก็จะเป็นแบบที่ตั้งใจมาสั่งและออเดอร์เลย ส่วนการรับออเดอร์ส่วนใหญ่ก็ติดต่อกับผมโดยตรงนะครับผ่านทาง การโทรมาทางโทรศัพท์ หรือการที่เข้ามาสั่งที่กลุ่มจันทร์ โสมมาเลยก็มีก็จะดูภาพจากรูปในมือถือบ้าง เพราะไม่ได้ทำเวปไซต์รับส่วนใหญ่เวลาผ้าทอเสร็จก็จะถ่ายรูปเก็บไว้ในมือถือแล้วส่งผ้าให้ลูกค้าไปเลย จะไม่มีตัวอย่างผ้าเก็บไว้เพราะรับทำตามออเดอร์เท่านั้น.....”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“..... ในการรับงาน จะเป็นอุตสาหกรรมเต็มรูปแบบ คงไม่ได้ ส่วนหนึ่ง ผมคิดว่าเป็นสิ่งดี เพราะนอกจากชาวบ้านจะมีงานทำแล้ว ก็ยังรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ เมื่อมีมือเคอร์เข้ามา ก็จำเป็นต้องบอกลูกค้าให้เข้าใจว่า เป็นงานละเอียด การกำหนดให้ตรงเวลา ทำได้ยาก เพราะเราทำงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน....”

(นายวิธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2562)

“...ในส่วนของการพัฒนาและการถ่ายทอดความรู้ ทางกลุ่มได้มีการพัฒนาถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้งานเครื่องมือและวัตถุดิบให้กับสมาชิกและบุคคลที่สนใจ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติให้ดู หรือการให้ลงมือปฏิบัติเอง เพื่อที่จะได้นำความรู้ไปถ่ายทอด ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ และพัฒนาอาชีพทอผ้าไหมต่อไป เนื่องจากเครื่องมือและวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตของกลุ่มจันทร์ โสมานั้น ล้วนแต่มีความพิเศษและได้รับการคัดสรรมาเป็นอย่างดี ทางกลุ่มไม่ได้มีการผลิตวัตถุดิบเอง แต่จะหาซื้อจากแหล่งจำหน่ายต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเส้นไหมที่เล็กและบางเบา ซึ่งนำมาผ่านกรรมวิธีฟอก ต้ม และย้อมสีธรรมชาติ สอดแทรกด้วยไหมทองที่สั่งตรงจากประเทศอินเดีย รวมถึง กี่ทอผ้าพื้นเมืองแบบดั้งเดิมที่นำมาพัฒนาโครงสร้างให้มีลักษณะพิเศษไม่

เหมือนใครหรือแม้กระทั่งการจัดวางออกแบบก็ทอผ้าให้สามารถรองรับจำนวนตะกอกที่มีมากเป็นพิเศษถึงพันตะกอก.....”

(นายวิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2562)

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติทางด้านสื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมนั้น พบว่า ควรมีเพิ่มการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้มีการส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันภายในชุมชน ทั้งภายในและภายนอกกับกลุ่มอาชีพ รวมไปถึงควรทำให้ทุกคนในชุมชนมีความสนใจ หรือบุคคลภายนอกให้ความสนใจมากขึ้นเพื่อสร้างความตระหนัก และเพิ่มการเป็นที่รู้จักในวงกว้าง อาจจะนำความรู้เข้าสู่บทเรียนในสถานศึกษาภายในจังหวัด เพื่อสร้างเป็นหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษาต่อไป เนื่องจากจะเห็นว่ากลุ่มคนหรือบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญของการบริหารงานด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ จำเป็นที่จะต้องมีการปฏิบัติงาน เพราะผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อองค์กรนั้นๆ ด้วย

### 3.2 การสื่อสารขั้นการสืบทอด

สำหรับขั้นการสืบทอดของกลุ่มจันทร์โสมมานั้นจะเน้นการใช้สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม การปฏิบัติ โดยใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอกเล่าร่วมกับการปฏิบัติจริงเป็นกลุ่ม เพื่อที่จะได้ผลัดเปลี่ยนกันสอนและถ่ายทอดในเรื่องที่ตนเองถนัด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

#### 3.2.1 การบอกต่อ/บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ได้ลงมือทำ คือ กระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติ ด้วยการนำเอาประสบการณ์เดิมของผู้เรียน มาบูรณาการเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ขึ้น จากการสัมภาษณ์พบว่าประธานกลุ่ม ได้นำความรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ มาถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ประเมินผลการปฏิบัติงาน พิจารณาถึงข้อผิดพลาดและผลสำเร็จที่เกิดขึ้น เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นในทุกๆ ด้าน จนกระทั่งเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีแบบแผน เพื่อเป็นแบบอย่างในการถ่ายทอดให้กับสมาชิกคนอื่นๆ และผู้สนใจทั่วไป

#### 3.2.2 การสอน การบรรยาย การสาธิต

ประธานกลุ่มอาชีพได้เริ่มศึกษาและฝึกฝน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับสมาชิกในกลุ่มโดยตรง โดยมีหลักการง่ายๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมีลักษณะผสมกัน ระหว่างการบอกอธิบายให้จดจำและเข้าใจ รวมทั้งการนำตัวอย่างของจริงที่เกี่ยวกับเรื่องที่สอน มาให้ดูจริง ปฏิบัติจริง ฝึกคิดลงมือ เสริมเทคนิคใหม่ โดยมีการสอนงานไปด้วยเพื่อให้ซึมซับ

ความรู้ เป็นการติดตามดูแลการทำงานอย่างใกล้ชิด เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีการลองผิดลองถูก เสาะหาข้อมูลเพิ่มเติม ปรับปรุงแก้ไข ให้ดีขึ้นเป็นระยะ จัดระเบียบข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นให้เป็นระบบง่ายต่อการเข้าใจและศึกษาต่อในครั้งต่อไป พิจารณาหาข้อสรุปด้วยตนเองหรือทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม แบบทำไปแก้ไขไปเรื่อยๆ ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพนี้เป็นรูปแบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติและประสบการณ์จริง (learning by doing) ซึ่งตรงกับทฤษฎีประสบการณ์ของจอห์น ดิวอี้ (เรลิกา อังกูร.2562)

### 3.2.3 การปฏิบัติและการฝึกฝน

สำหรับการปฏิบัติและการฝึกฝนนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองผ่านการปฏิบัติจริง คือ การที่ได้ฝึกฝนในสภาพสิ่งแวดล้อมจริง รวมไปถึงการได้ฝึกคิดและลงมือกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งจากการศึกษากลุ่มจันทร์โสมานั้น ผู้วิจัยพบว่าการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงทั้งสิ้น โดยเริ่มจากประธานกลุ่มอาชีพ คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย และช่างทอในหมู่บ้านท่าสว่างที่เค็บโตมาในชุมชนที่มีการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลักอยู่แล้ว จึงได้ซึมซับ เรียนรู้ สังเกต จดจำ และได้ลงมือปฏิบัติ โดยเกิดจากการถ่ายทอดของคนในครอบครัวจนเกิดเป็นพื้นฐานที่ดีมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในครอบครัว มีการลองผิด ลองถูกไปด้วยกัน กระทั่งเกิดเป็นทักษะความชำนาญและเข้าใจในกระบวนการทอผ้าอย่างดีและแจ่มเจ้านั่นเอง

“...อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ประธานกลุ่มนั้น ท่านเป็นคนเก่ง มีความรู้ด้านการออกแบบลายผ้าและการทอผ้ายกทองโบราณเป็นอย่างดี ท่านเป็นบุคคลที่มีน้ำใจ มีการถ่ายทอดความรู้ และศึกษาวิธีการในด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปฏิบัติจริงแบบลองผิดลองถูก และซึมซับความรู้ไปเรื่อยๆ จนเกิดทักษะสามารถทอผ้าได้อย่างชำนาญเมตตายินดีช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาได้ตลอด...”

(นางสวน ผสมสี, สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2562)

“ประธานกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มได้มีการเสาะหาข้อมูลเพิ่มเติมจากในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการที่ได้ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทอผ้าไหมยกทองในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นต้นกำเนิดและแหล่งผลิตเส้นไหมทอง เพื่อนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในกลุ่ม”

(นางสุมาลี ตัดใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

“อาจารย์วีรธรรม ท่านได้มีการศึกษาลายผ้าจากจิตรกรรมโบราณที่ได้ร่ำเรียนมา การศึกษาลวดลายชั้นสูงในราชสำนักไทยอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำมาพัฒนาเป็นลวดลายที่วิจิตรสวยงามผสมผสานกับเทคนิคการทอผ้าไหมพื้นบ้านบนพื้นฐานของความรู้ความสามารถและภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เพื่อนำไปฝึกสอนให้กับญาติพี่น้องและช่างทอในกลุ่มเพื่อให้เกิดทักษะที่ดียิ่งขึ้น”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

### 3.3 การสื่อสารขั้นการประยุกต์

สำหรับการสื่อสารขั้นการประยุกต์ของกลุ่มจันทร์โสมานั้นจะเน้นการใช้สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ และการร่วมกันประชุมเพื่อปรึกษาหารือในแนวทางการปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่า โดยมีรายละเอียด ดังนี้

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมเป็นกลุ่มที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมของชุมชนที่เข้มแข็ง มีอัตลักษณ์ของตนเองที่ชัดเจน และมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมที่ค่อนข้างเป็นระบบ รวมไปถึงมีการใช้การสื่อสารในหลากหลายรูปแบบและหลายระดับ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน และที่สำคัญมีการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทอผ้าไหมของชุมชน จึงทำให้การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมของชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยกลุ่มจันทร์โสมจะเน้นการร่วมกันประชุมเพื่อปรึกษาหารือในแนวทางการปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่าของผ้าไหมยกทองมากยิ่งขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

**3.3.1 สร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสารภายในชุมชน** ทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม สมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป โดยเป็นการเน้นการเปิดพื้นที่สาธารณะให้เกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของชุมชน และการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนให้ยั่งยืนสืบไป

**3.3.2 สร้างการเชื่อมต่อเครือข่าย และพัฒนาทักษะการสื่อสาร** ให้แก่สมาชิกในกลุ่มจันทร์โสมไปสู่ชุมชนให้มากขึ้น รวมถึงพัฒนาทักษะในการสร้างสรรคกิจกรรมด้านการทอผ้าไหมเพื่อให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของชุมชน และสร้าง



ความแตกต่าง และความโดดเด่นของกิจกรรมสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง

**3.3.3 เพิ่มการประชาสัมพันธ์** เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและสนับสนุนทั้งในกลุ่มและนอกกลุ่มอาชีพเพื่อให้เกิดความสนใจ สร้างความตระหนัก จนเป็นที่รู้จักในวงกว้าง เช่น การปรับช่องทางการสื่อสารผ่านระบบออนไลน์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการกระจายข่าวสารให้กว้างขึ้น มีการสร้างการแบ่งปันข้อมูลและภาพบรรยากาศผ่านสื่อออนไลน์จากการที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมกิจกรรมของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาและเกิดความประทับใจ รวมไปถึงสร้างการสื่อสารในช่องทางและรูปแบบที่หลากหลายขึ้นทั้งสื่อแบบเดิมที่ชุมชนใช้อยู่แล้ว เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ โปสเตอร์ เสียงตามสาย รายการวิทยุชุมชน หรือสื่ออื่นๆ ในท้องถิ่น รวมถึงสื่อดิจิทัล เช่น เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม คลิป หรือสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ

**3.3.4 สร้างกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา** ทั้งในด้านการผลิต การสืบทอด และการประยุกต์ที่เป็นระบบ โดยมีชุมชนและหน่วยงานจากท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาลเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร และผลักดันเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทอผ้าไหมยกทองในรูปแบบต่างๆ

**3.3.5 สร้างแนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศด้านการบริหารและจัดการวัสดุในการทอผ้าไหมยกทอง** เนื่องจากการทอผ้าไหมยกทองนั้นวัตถุดิบบางอย่างไม่สามารถหาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาด และไม่ได้มีทุกฤดูกาล ดังนั้นทางกลุ่มจันทร์โสมจึงมีการประยุกต์และแก้ปัญหาโดยการคำนวณปริมาณวัตถุดิบให้เพียงพอต่อการใช้งาน รวมถึงมีการกักตุนสำรองเผื่อไว้ด้วย และที่สำคัญทางกลุ่มยังมีการเลือกซื้ออย่างละเอียดรอบคอบเพื่อป้องกันการผิดพลาด เพราะวัสดุทุกอย่างล้วนมีมูลค่าและราคาที่สูง บางอย่างจำเป็นต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศเท่านั้น ทั้งนี้ยังมีการตรวจเช็คเครื่องมือเครื่องใช้อยู่เสมอว่ามีการชำรุดเสียหายหรือต้องมีการซ่อมแซมหรือไม่

**3.3.6 สร้างความตระหนักและความสำคัญของภูมิปัญญาแก่คนในชุมชน** ซึ่งจากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ผลจากการสื่อสารตามกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญานั้นสามารถสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ที่มีคุณค่าให้กับทั้งสมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม ในชุมชนท่าสว่าง และในนักท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้การสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของชุมชน โดยใช้กิจกรรมจากภูมิปัญญามาเป็นสื่อในการเล่าเรื่อง หรือสื่อสารเรื่องราวในฐานะเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะสามารถนำมาซึ่งความสำเร็จและความภาคภูมิใจที่สง่างามของชุมชนท่าสว่างได้ โดยอยู่บนฐานคิดของการมีจิตสาธารณะที่พร้อมจะต้อนรับ แบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชุมชนต่อไป

“กลุ่มจันทร์โสมมา ควรมีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง และช่วยเหลือตัวเองได้ โดยอาจจะนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยครอบครัวสมาชิกจะต้องรู้จักพึ่งตนเองด้วยการร่วมกันทำกิจกรรมลดรายจ่าย และมีค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริโภค ลด ละ เลิก อบายมุข ไม่สร้างหนี้ ลดรายจ่าย ลดต้นทุนในการผลิตในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนอยู่ได้อย่างมีความสุขและสืบทอดภูมิปัญญาต่อไป”

(นายจักริน คูศิริเจริญพานิช, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

“ควรเพิ่มให้เกิดความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและองค์กรในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อการพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ โดยการร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน”

(ผศ.ดร.อรนุช นาคชาติ, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2562)

“การที่ชุมชนจะเข้มแข็งและยั่งยืนนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างท้องถิ่นกับชุมชน โดยหน่วยงานภูมิภาคทำหน้าที่สนับสนุนให้ชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน หาแนวทางการแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีส่วนร่วมดำเนินงานแก้ไขปัญหาตามแนวทางที่กำหนด เพื่อให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน”

(อาจารย์ทัศนียา นิลฤทธิ, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2562)

“...กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา เรามีการประชุมกลุ่มสมาชิกเป็นหรือตามความเหมาะสม เพื่อรายงานผลการดำเนินงาน หรือชี้แจง เช่น หากมีช่วงงานเร่งด่วนหรืองานที่ต้องผลิตจำนวนมากๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากทางสำนักพระราชวัง หน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ก็จะมีการรับสมัครเพิ่มขึ้นและมีค่าจ้างพิเศษเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับสมาชิกทั้งกลุ่ม และที่สำคัญยังมีการให้โบนัสปลายปีแก่ช่างทอและสมาชิก หรือเบี่ยขยันมอบให้ช่างทอที่ทำงานดีและมาทำงานอย่างสม่ำเสมอด้วย...”

(นางสุมาลี ตีคใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)



ภาพที่ 4.35 อาจารย์ทัศนียา นิลฤทธิ (หัวหน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาไหม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์)

“...ผู้นำหรือประธานกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความสามารถในการบริหารจัดการ และการถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาเป็นอย่างดี กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาเป็นกลุ่มที่ดูแลสมาชิกในกลุ่มเป็นอย่างดี ที่สำคัญอาจารย์วิรัชธรรมยังเป็นบุคคลที่มีความใฝ่รู้พัฒนาตนเองอยู่เสมอจนเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่ม ในชุมชน รวมไปถึงในระดับจังหวัด และในประเทศ...”

(อาจารย์ทัศนียา นิลฤทธิ, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2562)

“...กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม เป็นกลุ่มที่มีเจ้าของรายเดียว ไม่ได้เกิดจากการระดมทุน แต่สมาชิกทุกคนในกลุ่มก็ยังให้ความสำคัญ ดูแล เอาใจใส่ รักและผูกพันเหมือนบ้านของตัวเอง ดังจะเห็นว่าช่างทอบางคนอยู่มาตั้งแต่ก่อตั้งกลุ่มเลย ซึ่งไม่น้อยกว่า 15-20 ปี...”

(นายจักริน กุศิริเจริญพานิช, สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2562)



ภาพที่ 4.36 คุณจักริน กุศิริเจริญพานิช (ผู้ประกอบการด้านผ้าไหม/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน)

“...แนวทางการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์ โสมมา มีแนวทางที่หลากหลาย ปรชาณกลุ่มและสมาชิกภายในกลุ่มในด้านของความรู้ ความสามารถ เป็นส่วนที่สำคัญมากที่ทำให้กลุ่มได้รับความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ จนกระทั่งก่อนให้เกิดการสนับสนุนจากภายนอก

(ผศ.ดร.อรนุช นาคชาติ, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2562)

“กลุ่มฯจึงไม่ควรที่จะหยุดพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจและการสนับสนุนด้านการเงิน ทั้งนี้ก็ควรที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาให้คนในชุมชนที่สนใจ...”

(ผศ.ดร.อรนุช นาคชาติ, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2562)



ภาพที่ 4.37 ผศ.ดร.อรนุช นาคชาติ  
(ผู้จัดการศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์)

“ในส่วนของทางกลุ่มฯเอง ก็ยินดีที่จะรับคนมาทำ มาเรียนรู้อะไร โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ซึ่งตอนนี้ยังไม่มีเพราะเด็กส่วนใหญ่ที่มาฝึกงานก็มักจะเป็นคนที่ทอผ้าไม่เป็น โดยในกลุ่มเรามีเด็กรุ่นใหม่ประมาณ 3-4 คนแต่ทอผ้าเป็นคนเดียว ซึ่งอาจารย์ก็ให้ฝึกฝนกับป้าๆ ช่างทอและในตอนนั้นก็ทำเป็นแล้ว อย่างเช่นเทคนิคต่างๆ และเริ่มทอแล้วแต่เทคนิคยากๆ เช่นการไขว้ ก็ยังทำไม่ได้ ต้องอาศัยการฝึกฝนและใช้เวลาเรียนรู้นาน อย่างน้อย 6-7 เดือนขึ้นไปและคนที่ตั้งใจที่จะมาฝึกจริงๆ จังๆ ตอนนี้อย่างไม่มี แต่ถ้าจะมาแทนกลุ่มช่างทอคนเก่าคนแก่คนเดิมนั้นจะยังไม่มี”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม , สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“สิ่งที่ทางกลุ่มฯและอาจารย์ท่านวางเอาไว้ ก็ถือว่าเป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่อาจารย์ได้สั่งสมมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งถือว่าได้วางรากฐานที่มั่นคงมีแบบแผนที่ลงตัวในการผลิตโบราณเค้าอาจจะทำยังไงผมก็ไม่รู้ เพราะฝ่ายทอทองก็มีการทำมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ว่ากระบวนการของกลุ่มนั้นอาจารย์ท่านก็มีการพัฒนามาจากการทอผ้าจิดของอีสานแล้วก็ผสมผสานกับการย้อมไหมจากวัสดุและสีธรรมชาติของคนสุรินทร์ แล้วนำมารวมมาประยุกต์จนเกิดเป็นฝ่ายทอทองในสไตส์ของจันทร์โซมา”

(นายนิรันดร์ ไทรเล็กทิม , สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

“ ถ้าคนที่สนใจ น้อยๆ รุ่นใหม่ หรือนักออกแบบที่ได้เข้ามาศึกษาคุณงานนั้นก็ สามารถนำไปต่อยอด พัฒนาขึ้นไปได้อีก อยากให้เข้ามาเรียนรู้เพราะทางกลุ่มก็ไม่ได้ปิดกั้นหรือมีความลับอะไร ยินดีที่จะให้เข้ามาเรียนรู้ คุณงานได้ตลอด แต่ไม่ใช่สูตรสำเร็จที่จะมาดูครั้งสองครั้งแล้วจะสามารถทำได้เลย มันต้องอาศัยความอดทน การเรียนรู้ การฝึกฝน อาจจะเป็นเดือนเป็นปี แม้แต่อาจารย์ก็ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนหลายปี คนที่จะมาเรียนรู้ต้องใช้การตั้งสมประสงค์ ต้องมีความวิริยะ อดทนและประณีตเป็นอย่างมาก ”

(นางสุมาลี ติดใจดี, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ดังนั้นในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้น ผู้วิจัย จึงสรุปได้ว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ต้องถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการอาศัยบุคคลเป็น แหล่งความรู้ในการสาธิตและฝึกอบรมระยะสั้น ซึ่งเน้นการปฏิบัติและลงมือทำ โดยมีการทอผ้าไหมเป็นส่วนหนึ่งในรูปแบบของการดำเนินชีวิต ซึ่งบ้านหรือครอบครัวถือเป็นแหล่งถ่ายทอดที่สำคัญในการถ่ายทอดใช้การเรียนรู้แบบมุขปาฐะ คือ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง แหล่งความรู้ที่สำคัญคือ ครอบครัว ตั้งแต่แม่สอนลูก พี่สอนน้อง น้ำสอนหลาน ใช้วิธีสอน ด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านก็รวมกลุ่มกันเพื่อทอผ้าไหม หากไม่เข้าใจจะได้สอบถามกันได้ ไม่มีการปิดบังความรู้หรือหวงภูมิปัญญาแต่อย่างใด นอกจากนี้ลักษณะการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า กลุ่มจังหวัดสุพรรณบุรี มีการสื่อสารในรูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยเน้นการใช้กลยุทธ์สื่อหลายรูปแบบเพื่อประสานงาน และโน้มน้าวใจสมาชิกในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนารูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น

ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องใช้ในทุกระดับตั้งแต่การร่วมคิด โดยร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตาม ประเมินผลกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และมีการบริหารจัดการที่เป็นเลิศ และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม โดยผ่านกระบวนการสื่อสารและการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการปฏิบัติและประสบการณ์จริง ด้วยความคิดสร้างสรรค์และการศึกษาเพิ่มเติมของอาจารย์ วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย จนเกิดเป็นอาชีพทอผ้าไหมยกทองจังหวัดสุพรรณบุรีที่มีชื่อเสียง โดยผู้นำกลุ่มนั้นมีหลักคิดว่าการขับเคลื่อนกลุ่มโดยอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มและความร่วมมือจากคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชนทุกระดับ เพราะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงนโยบาย แนวทางการดำเนินงาน การปฏิบัติ จนนำไปสู่

ความเชื่อมั่นและความมั่นใจในกิจกรรมของชุมชนที่ชุมชนได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นมา ท้ายที่สุดนำไปสู่ความภาคภูมิใจในผลงานที่สมาชิกทุกคนได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์และผลักดันจนเป็นรูปธรรมและประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม

ขณะเดียวกันการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมยังเป็นการเปิดพื้นที่ในการนำเสนอเรื่องราว กิจกรรมของชุมชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และยังช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชนรวมทั้งสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่างๆ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์ โสมา มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในด้านการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากประธานกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ มีภาวะความเป็นผู้นำสามารถดูแลสมาชิกในกลุ่มและคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีเหมือนคนในครอบครัว โดยมีการกำหนดกฎระเบียบ ข้อตกลงร่วมกันเพื่อเป็นแนวในการปฏิบัติ และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเกิดเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งและมีความเป็นเลิศในด้านกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามองค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสาร	การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	กิจกรรม
ผู้สื่อสาร	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ร่วมคิด ร่วมวางแผน</li> <li>- ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์</li> <li>- ร่วมติดตามประเมินผล</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- สืบค้นภูมิปัญญา</li> <li>- แลกเปลี่ยนความคิดเห็น</li> <li>- วางแผนบริหารจัดการ</li> <li>- ออกแบบกิจกรรม</li> <li>- กำหนดส่วนแบ่งที่เป็นธรรม</li> <li>- รับผลประโยชน์ร่วมกัน</li> <li>- ชี้แจงผลการดำเนินงาน</li> <li>- รายงานปัญหาและร่วมแก้ไขปัญหา</li> </ul>
สาร	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ร่วมกำหนดนโยบาย</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- กำหนดนโยบาย</li> <li>- จัดทำข้อตกลง กติกา มาตรการ</li> </ul>

## ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

องค์ประกอบของการสื่อสาร	การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	กิจกรรม
ช่องทางการสื่อสาร	- ร่วมดำเนินการ	- สอน/สาธิตการทอผ้า - ทดลองทำ - ออกร้านแสดงสินค้า - จัดทำข้อมูลเพื่อการประชาสัมพันธ์
ผู้รับสาร	- ร่วมติดตามประเมินผล	- สะท้อนความรู้สึกร - แสดงความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา

(ที่มา : รติกา อังกูร.2562)

จากการศึกษาจะพบว่า การที่สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสารนี้ ได้นำไปสู่ผล 5 ประการคือ

- 1) เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม และภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ของชุมชน
- 2) เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับสมาชิกในชุมชน เด็ก และเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญา
- 3) เป็นการสร้างผู้ส่งสาร/ผู้ให้ข้อมูลในชุมชนเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผู้ส่งสารที่มีประสบการณ์ตรง
- 4) เกิดสัมพันธภาพที่ดีในชุมชน จากการที่ได้ร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และได้ร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยกัน
- 5) เกิดพลังในการพัฒนาและสานต่อองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนให้ยั่งยืนสืบไป

### สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า สมาชิกในกลุ่มทุกคนล้วนสืบทอดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรพบุรุษทั้งสิ้น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดซึมซับ หรือใช้วิธีครูพักลักจำมาตั้งแต่เด็ก ในระดับครัวเรือน และระดับสังคมที่มีวิถีชีวิตและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมเป็นหลัก จึงส่งผลให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ



และความสนใจในการทอผ้าไหมจนสามารถผลิตไว้ใช้สอยและจำหน่าย สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ด้วยความรู้ความสามารถที่มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น ควรให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป็นการพัฒนาที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ และต้องการความต่อเนื่องในการปฏิบัติรวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่มจาก ฐานทรัพยากรในท้องถิ่น (ทุนในชุมชน) ตลอดจนการสร้างให้มีการมีส่วนร่วมของพหุภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติทางสื่อพื้นบ้าน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของบ้านท่าสว่าง และกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนของชุมชน คือ การรวมกลุ่มของคนโดยมีวัฒนธรรมร่วมกัน มีเป้าหมายระยะยาวร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความต่อเนื่องของกิจกรรม มีประโยชน์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสำหรับกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมนั้น มีการสื่อสารภายในชุมชน ระดับบุคคลในลักษณะพูดคุย ปรึกษาหารือ และสนทนากลุ่มเล็กๆ เป็นรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารในแนวนอน ระดับบุคคลเป็นส่วนใหญ่ และใช้การสื่อสารในระดับกลุ่มในการสอน โดยใช้การสนทนากลุ่มร่วมกับการประชุม ซึ่งมีรูปแบบทั้งไม่เป็นทางการและเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน ระดับบุคคลใช้วิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยน สอน/ถ่ายทอด ร่วมกิจกรรม/ทดลอง และการสาธิต โดยมีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการเช่นกัน และเป็นการสื่อสารในแนวนอน ส่วนระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน จะใช้การประชุมแบบเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง

โดยแนวทางการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมีแนวทางที่หลากหลาย ปรชชานกลุ่มและสมาชิกภายในกลุ่มมีความรู้และความสามารถด้านการทอผ้ายกทองเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญมากที่ทำให้กลุ่มได้รับความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ จนกระทั่งก่อนให้เกิดการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญานั้นจะประกอบประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการสืบทอด และการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์ และเมื่อวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมีผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่สำคัญ ส่วนเนื้อหาสาระจะเป็นเรื่องของภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ ตั้งแต่ขั้นการผลิต คือ การเลือกใช้วัตถุดิบ เทคนิควิธีการทอ ขั้นการสืบทอดในการทอผ้าไหมยกทองและขั้นการประยุกต์ โดยมีสื่อ/ช่องทางการสื่อสารก็คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ และมีครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป เป็นผู้รับสาร มีรูปแบบการสื่อสารภูมิ

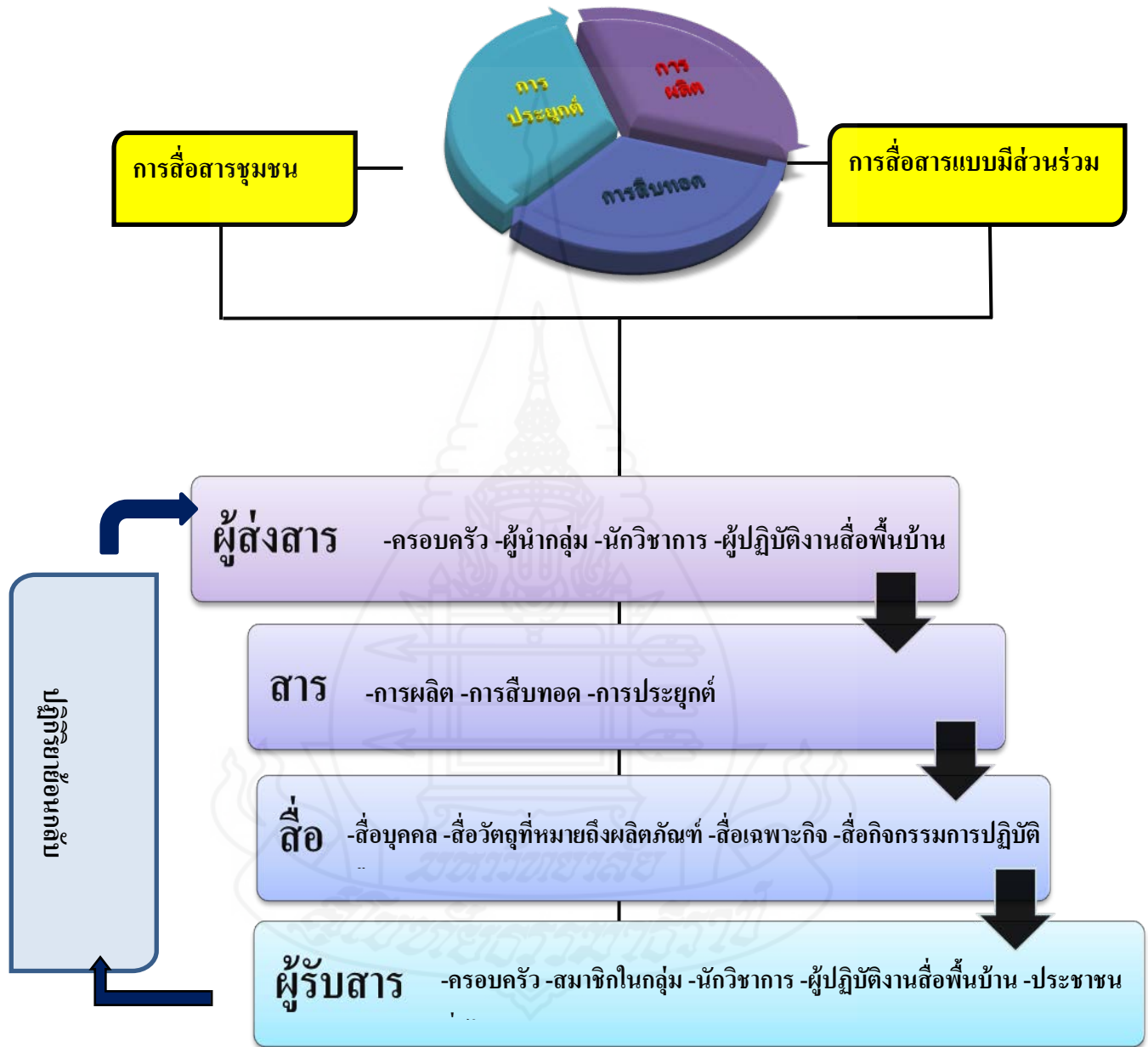
ปัญหาที่ให้ความสำคัญในเรื่องการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ วิธีการสื่อสารกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมานั้น ใช้ทั้งการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ส่วนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ การร่วมคิด วางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล

#### **สรุปผลข้อค้นพบจากการวิจัย**

ข้อค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมนั้นมุ่งเน้นกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนการสืบทอด และขั้นตอนประยุกต์ โดยมีการใช้รูปแบบการสื่อสารตามองค์ประกอบของการสื่อสารผ่านการสื่อสารชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารภายในชุมชนและการสื่อสารภายนอกชุมชน โดยมีผู้ส่งสารประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้านของกลุ่มจันทร์โสมมา คือ ครอบครัว ผู้นำกลุ่ม และนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ส่วนสาร คือ กระบวนการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ผ่านช่องทาง คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ โดยมีกลุ่มผู้รับสาร คือ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป และมีปฏิริยาย้อนกลับจากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสาร ซึ่งจากผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยได้ประมวลและนำเสนอเป็นรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ ได้ดังภาพที่ 4.38



รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น



ภาพที่ 4.38 รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น  
ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา

## บทที่ 5

### สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

คุณฉวีนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับ (1) บริบทการสื่อสาร (2) กระบวนการสื่อสาร (3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์สำหรับในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 สรุปผลการวิจัย ส่วนที่ 2 อภิปรายผล และ ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

#### 1. สรุปผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอตามลำดับดังนี้ 1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 1.2 วิธีดำเนินการวิจัย และ 1.3 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามพื้นที่ที่ศึกษา คือ กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

##### 1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1.1.1 เพื่อศึกษบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

1.1.2 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

1.1.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

## 1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และการสังเกตในภาคสนาม (field observation) แบบไม่มีส่วนร่วม เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ที่เป็น ปรารักษ์ชาวบ้านของกลุ่มจันทร์โสมมาที่มีความรู้ประสบการณ์ในการทอผ้าไหมยกทองไม่ต่ำกว่า 10 ปี ได้แก่ ผู้ดูแลกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการโรงทอ ช่างทอผ้า นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานท้องถิ่นบ้าน รวมจำนวน 13 คน เครื่องมือการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นการสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการสร้างข้อสรุปและมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) โดยการตรวจสอบด้านข้อมูล (data triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation)

## 1.3 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสรุป ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1.3.1 บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

1.3.2 กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

1.3.3 แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ และข้อเสนอแนวทางการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสรุป มีดังนี้

1.3.1 บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

1) ลักษณะชุมชน

ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลด้านบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์ สามารถสรุปได้ว่า บริบทชุมชนของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมานั้น ตั้งอยู่ในหมู่บ้านท่าสว่างตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 100 ปี โดยวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมและการทอผ้าเป็นหลัก จนกระทั่งได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านตัดเย็บเสื้อผ้าผู้นำประเทศต่างๆ ที่เข้าร่วมเขตการค้าเอเชียแปซิฟิก ซึ่งตัวแทนในการทอผ้าในครั้งนี้ ก็คือ “กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา”

โดยกลุ่มจันทร์โสมมาได้ก่อตั้งมาแล้วเป็นเวลากว่า 20 ปีจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้า กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมจันทร์โสมเป็นกลุ่มที่มาจากชุมชนบ้านท่าสว่าง ซึ่งมีวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นหลักเพื่อนุ่งห่มและเป็นอาชีพเสริมรองจากอาชีพเกษตรกรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญา ความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลานทั้งสิ้น ซึ่งชุมชนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้เริ่มตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว และมีการพัฒนาต่อไปด้วยการทำอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน ความคิดสร้างสรรค์ การเพิ่มเติมศึกษาหาความรู้ของอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นประธานกลุ่มของจันทร์โสม จนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพขนาดเล็กในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการถ่ายทอดประสบการณ์เพิ่มเติมและแนวคิดที่แปลกใหม่ให้กับสมาชิกในกลุ่มโดยตรง ซึ่งมีลักษณะผสมกันระหว่างการบอก อธิบายให้จดจำ และการปฏิบัติให้ดูเกี่ยวกับเทคนิคใหม่ต่างๆ มีการสอนงานไปด้วยเพื่อให้ซึมซับความรู้เป็นการติดตามดูแลการทำงานอย่างไรก็ชัดเจนจนเกิดเป็นความชำนาญ และมีผ้าไหมยกทองที่เป็นงานหัตถศิลป์ที่ทรงคุณค่าจนมีชื่อเสียงในระดับจังหวัดและระดับประเทศ

จากการที่สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสารนี้ ได้นำไปสู่ผล 5 ประการคือ

- 1) เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม และภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ของชุมชน
- 2) เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับสมาชิกในชุมชน เด็ก และเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง
- 3) เป็นการสร้างผู้ส่งสาร/ผู้ให้ข้อมูลในชุมชนเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผู้ส่งสารที่มีประสบการณ์ตรง
- 4) ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในชุมชนจากการที่ได้ร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และได้ร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยกัน
- 5) เกิดพลังในการพัฒนาและสานต่อองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองของชุมชนให้ยั่งยืนสืบไป

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านท่าสว่าง มีลักษณะการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนที่น่าสนใจ กล่าวคือ ใช้การสื่อสารภายในชุมชน และใช้การสื่อสารภายนอกชุมชนที่เน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญาสำหรับชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านท่าสว่างนี้มีความโดดเด่นอยู่แล้ว ก็คือ เป็นชุมชนที่มีการทอผ้าเป็นหลัก มีการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้ามาก่อนตั้งแต่ยังเด็ก เนื่องจากสภาพครอบครัวของหมู่บ้านในเขตตำบลท่าสว่าง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ที่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน เหลน

มีความรักความอบอุ่นเอื้ออาทร ตลอดจนมีความเข้าใจเป็นวิถีชีวิตพื้นฐานของครอบครัว และมีการเรียนรู้กิจกรรมงานอาชีพของครอบครัว ทุกคนต่างช่วยเหลือกิจกรรมหลัก ที่สามารถช่วยเหลือกันได้ เป็นการเรียนรู้แบบง่าย ๆ ที่มีการเรียนตลอดเวลาเหมือนไม่ได้เรียน เพราะสิ่งที่ได้พบเห็นได้สัมผัสได้ปฏิบัติจะค่อยๆ ซึมซับไปเรื่อยๆ จากที่แม่พาลูกทำ บางครั้งพ่อก็รับการถ่ายทอดไปด้วยการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมในครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการสร้างความรักความผูกพันต่อกันในครอบครัว เมื่อเข้ามาอยู่ในกลุ่มอาชีพก็ได้มีการเรียนรู้เพิ่มเติมจากประธานกลุ่มและผู้คนในชุมชนก็มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถในการทอผ้า เมื่อมีการพัฒนาอาชีพจึงง่ายต่อการต่อยอดความรู้ ส่งผลให้ชุมชนได้รับการยอมรับจากภายนอก และเป็นที่รู้จักอย่างรวดเร็ว คนในชุมชนจึงมีคุณภาพชีวิตและรายได้ที่ดีขึ้น

## 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ผลจากการศึกษา พบว่าประชากรในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม และรับจ้าง ส่วนอาชีพเสริม คือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกผักจำหน่าย เลี้ยงสัตว์ ปลูกหม่อน-เลี้ยงไหม และทอผ้าไหม ทำปุ๋ยอินทรีย์ ชุมชนนับถือศาสนาพุทธ และเมื่อว่างเว้นจากการทำนาก็จะทำการทอผ้า หรือรับจ้างทอผ้า เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

ซึ่งบ้านท่าสว่างนี้ ถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ อีกแห่งหนึ่ง โดยการทอผ้าไหมบ้านท่าสว่างนั้นมีการสืบทอดกันมานาน และสะท้อนถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่ทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นมรดกของชุมชนที่บ่งบอกถึงสติปัญญาและความจริงใจของชุมชน โดยผ้าไหมบ้านท่าสว่าง มีความโดดเด่น 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน คือ ผ้ายกทองชั้นสูง เป็นลายแบบราชสำนักไทยโบราณ นอกนี้บ้านท่าสว่างยังผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ลายเอกลักษณ์ชาวสุรินทร์ รวมถึงลายประยุกต์ใหม่ๆ ตั้งแต่ 2 – 34 ตะกอน

2) ด้านการอนุรักษ์และการฟื้นฟู อนุรักษ์กรรมวิธีและเทคนิคโบราณของการทอผ้าแบบไทย เป็นการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านของปู่ ย่า ตา ยาย จากการทอผ้าด้วยกรรมวิธีแบบโบราณ ประยุกต์ความรู้ทางด้านจิตรกรรมไทย ซึ่งเป็นการนำเอาผลิตผลจากภูมิปัญญาพื้นบ้านสู่ตลาดโลกโดยแท้

3) ด้านประเพณี โดยมีด้านการอนุรักษ์วิถีชีวิตพอเพียง ซึ่งบ้านท่าสว่างเป็นชุมชนที่มีภาษาถิ่นคือ เขมร นับถือศาสนาพุทธ วัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ การแต่งกาย, การกิน, มีการอนุรักษ์ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ประเพณีแซนโถงนา

4) ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่โดดเด่น ในส่วนของสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ และมีความโดดเด่นของชุมชนบ้านท่าสว่าง คือ โรงทอผ้าไหมยกทองลายโบราณจันทร์โสมมาและ เรือนไทย ศูนย์จำหน่ายและแสดงผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของกลุ่มสตรี ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับโรงทอผ้าไหม ยกทอง และวัดสามัคคี เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน และชุมชนใกล้เคียง และเป็นศูนย์พัฒนา จิตใจของชุมชน และหลวงพ่อนาน (พระครูพิพิธประชานาถ)

ส่วนสภาพวัฒนธรรมชุมชนบ้านท่าสว่าง จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องการทอผ้าไหม และมีแหล่งเรียนรู้ ในเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย และคนในชุมชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทย เขมร นับถือศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ การแต่งกาย อาหารการกิน

### 3) เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน

การติดต่อสื่อสารของคนในชุมชนบ้านท่าสว่าง จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดการแบบครบวงจร มีวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องการทอผ้าไหม และมีแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย การก่อตั้งชุมชนเกิดจากรวมตัวกันจากกลุ่มเล็กๆ ผลักดันและสร้างสรรค์กิจกรรมด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นต้นแบบของนักพัฒนา และเปรียบเป็นแม่ทัพใหญ่ในการนำพาสมาชิกในชุมชนต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ จนประสบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับอย่างดียิ่ง จนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศในศาสตร์ด้านภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ

จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านท่าสว่างมีวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนที่น่าสนใจ คือ ใช้การสื่อสารภายในชุมชนซึ่งแบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารระหว่างกลุ่ม และการสื่อสารภายนอกชุมชน โดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญาโดยมีการใช้ทั้งการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคล เวทีสนทนา กลุ่มย่อยและและกลุ่มใหญ่ รวมถึงการประชุมแบบเป็นทางการ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเด็นเนื้อหาสาระ เป้าหมายในการสื่อสาร และวาระความจำเป็นเร่งด่วน เป็นสำคัญ โดยใช้สื่อที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน สื่อดั้งเดิม สื่อใหม่ สื่อเฉพาะกิจ สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

### 1.3.2 กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

#### 1) ผู้ส่งสาร

ในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จากการศึกษาข้อมูลและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ส่งสาร คือ ครอบครัว



ผู้นำกลุ่ม นักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ซึ่งได้มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต”

กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยมีการบริหารจัดการที่เป็นเลิศ และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม โดยผ่านกระบวนการสื่อสารและการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นด้วยการปฏิบัติและประสบการณ์จริง ด้วยความคิดสร้างสรรค์และการศึกษาเพิ่มเติมของผู้ส่งสารที่สำคัญในที่นี้ ก็คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้ก่อตั้งกลุ่มจันทร์โสมมา จนเกิดเป็นอาชีพทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาที่มีชื่อเสียง สามารถสรุปวิเคราะห์ผู้ส่งสารตามละเอียด ดังนี้

**ครอบครัว** พบว่า ครอบครัวเป็นผู้ส่งสารกลุ่มแรกในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง โดยมีการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้ามาก่อนตั้งแต่ยังเด็ก เนื่องจากสภาพครอบครัวของหมู่บ้านในเขตตำบลท่าสว่าง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน เหลน มีความรักความอบอุ่นเอื้ออาทร ตลอดจนมีความเข้าใจเป็นวิถีชีวิตพื้นฐานของครอบครัว และมีการเรียนรู้กิจกรรมงานอาชีพของครอบครัว ทุกคนต่างช่วยเหลือกิจกรรมหลักที่สามารถช่วยเหลือกันได้ เป็นการเรียนรู้แบบง่ายๆ ที่มีการเรียนตลอดเวลาเหมือนไม่ได้เรียน เพราะสิ่งที่ได้พบเห็นได้สัมผัสได้ปฏิบัติจะค่อยๆ ซึมซับไปเรื่อยๆ จากที่แม่พาลูกทำ บางครั้งพ่อก็รับการถ่ายทอดไปด้วย เป็นการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมในครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการสร้างความรักความผูกพันต่อกันในครอบครัว เมื่อเข้ามาอยู่ในกลุ่มอาชีพก็ได้มีการเรียนรู้เพิ่มเติมจากประธานกลุ่ม

**ผู้นำกลุ่ม** โดยผู้ส่งสารที่สำคัญที่เป็นผู้นำกลุ่มในที่นี้ ก็คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้ก่อตั้งกลุ่มจันทร์โสมมา ที่มีพื้นเพเดิมเป็นคนบ้านท่าสว่าง เกิดและเติบโตที่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ท่ามกลางญาติพี่น้องที่เป็นช่างทอผ้าท้องถิ่นกันทั้งหมู่บ้าน ทำให้ได้เห็นและซึมซับกระบวนการทอผ้าไหมอย่างลึกซึ้งทุกขั้นตอนเป็นผู้ส่งสารที่สำคัญ และเป็นผู้ที่ต้องการให้ชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ขั้นตอนการทอผ้าไหมยกทองให้แก่นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป ทำให้ชื่อเสียงของผ้าไหมของชาวบ้านท่าสว่างเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับ

ผู้นำกลุ่มนับเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารภายในชุมชน เพราะเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล (to inform) ผู้ให้ความรู้ (to educate) ไปด้วยในคราวเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การสื่อสารของผู้นำกลุ่ม หากใช้การสื่อสารด้วยการพูดคุยเพียงอย่างเดียว แม้จะเป็นการสื่อสารแบบสองทางก็ตาม อาจไม่มีน้ำหนักในการได้รับความยอมรับอย่างเพียงพอ ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารในรูปแบบอื่นประกอบด้วย ดังจะพบว่าอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้นำที่ “ลงมือ

ทำ และทำให้ถูกต้อง” เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำตัวอย่างในเรื่องของความมุ่งมั่นในผลสำเร็จ ไม่ย่อท้อ กล้าคิดกล้าทำ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

**นักวิชาการ / ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน** มีบทบาทที่สำคัญในฐานะที่เป็น “ผู้ส่งสาร” ได้แก่ การเผยแพร่และการนำเสนอข้อมูล ภาพ ข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการทอผ้าไหมยกทองของกลุ่มจันทร์โสมมา และชุมชนท่าสว่าง ประกอบด้วยการสื่อสารในระดับบุคคล ไปยังนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมกลุ่มจันทร์โสมมา หรือมาท่องเที่ยวในชุมชนท่าสว่างเพื่อชมความสวยงามของผ้าไหมและซื้อกลับไปด้วย รวมไปถึงการสื่อสารระดับกลุ่ม /องค์กร /หน่วยงาน ภายนอกชุมชน โดยมีการสื่อสารภายนอกชุมชน

โดยกลุ่มนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน จะมีการสร้างสรรค์ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลท้องถิ่นด้านภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองให้แก่ผู้รับสารได้รับทราบ ผ่านเครื่องมือการประชาสัมพันธ์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสนใจแก่ผู้พบเห็น และง่ายต่อการจดจำเมื่อแสดงต่อสาธารณชน อาทิ (1) ป้ายบอกข้อมูลและให้ความรู้ต่างๆ (2) แผ่นพับ ใบปลิว เพื่อประชาสัมพันธ์ (3) เว็บไซต์สารสนเทศของหน่วยงานท้องถิ่น แพนเพจ เฟซบุ๊กหน่วยงาน/ส่วนตัว เป็นต้น

## 2) สาร

โดยกำหนดเนื้อหา “สาร” โดยประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง มีผลการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ชั้น ได้แก่ 1) ชั้นการผลิต 2) ชั้นการสืบทอด และ 3) ชั้นการประยุกต์

1) ชั้นการผลิต โดยกลุ่มจันทร์โสมมานี้ได้ก่อตั้งมาแล้วเป็นเวลากว่า 20 ปี จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้า กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมจันทร์โสมมาเป็นกลุ่มที่มาจากชุมชนบ้านท่าสว่าง ซึ่งมีวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นหลักเพื่อนุ่งห่มและเป็นอาชีพเสริมรองจากอาชีพเกษตรกรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญา ความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลานทั้งสิ้น ซึ่งชุมชนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้เริ่มตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว และมีการพัฒนาต่อไปด้วยการทำอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน ความคิดสร้างสรรค์ การเพิ่มเติมศึกษาหาความรู้ของอาจารย์วิรัชธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นประธานกลุ่มของจันทร์โสมมา จนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพขนาดเล็กในชุมชนที่เข้มแข็ง

2) ชั้นการสืบทอด โดยกระบวนการในการการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหลักยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ ผู้ดูแลกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการ โรงทอ และกลุ่มช่างทอผ้าไหมยกทองโบราณที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่ไม่ต่ำกว่า 10 ปี ที่ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาทั้ง

ในเรื่องการคัดเลือกวัตถุดิบ เลือกเส้นไหมน้อยที่เล็กและบางเบาผ่านกรรมวิธีฟอก ด้อม จากนั้น ก็จะเป็นกระบวนการย้อม จนถึงกระบวนการทอ โดยจะใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและทดลองทำในกลุ่ม และใช้การแลกเปลี่ยนกันสอนและ ถ่ายทอดในศาสตร์ที่แต่ละคนมีความถนัด ซึ่งจัดได้ว่าในขั้นตอนนี้ยังคงใช้สื่อบุคคล และสื่อ กิจกรรมเป็นสื่อหลักในการการสืบทอดไว้เช่นเดียวกัน

สำหรับขั้นการสืบทอดหากวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสาร จะพบว่าผู้ส่งสารหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความชำนาญประสบการณ์และใช้วิธีทำให้ดู โดย การสอนปฏิบัติแบบตัวต่อตัว หรือแบบครูสอนนักเรียน ส่วนสารที่ถ่ายทอดจะเน้นในเรื่องของ ขั้นตอนการทำโดยเฉพาะกระบวนการทอ ที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและระยะเวลาในการเรียนรู้ และเคล็ดวิธีในการทำที่สะท้อนจากความเป็นภูมิปัญญา ส่วนสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดเพื่อการสื บทอดยังคงเป็นสื่อกิจกรรม ส่วนผู้รับสารคือ ผู้ร่วมสืบทอดและนักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือฝึกปฏิบัติ และทดลองทำจริงในบางกระบวนการ เป็นการร่วมสืบทอด และอนุรักษ์/ธำรงรักษาให้คงอยู่สืบไป ซึ่งในขั้นตอนนี้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา

3) ขั้นการประยุกต์สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้น ของการประยุกต์ ซึ่งอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ได้มีการประยุกต์ พื้นฟูกรรมวิธี และเทคนิค โบราณของการทอผ้าแบบไทย เป็นการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านของปู่ ย่า ตา ยาย จากการทอผ้าด้วย กรรมวิธีแบบโบราณ ประยุกต์ความรู้ทางด้านจิตรกรรมไทย มาเป็นการทอผ้ายกทองชั้นสูง ก่อให้เกิดเป็นผลงานที่วิจิตรสวยงาม ซึ่งมีความแตกต่างจากที่อื่นและเป็นการนำเอาผลิตผลจากภูมิ ปัญญาพื้นบ้านสู่ตลาดโลก ซึ่งในขั้นของการประยุกต์นั้นยังคงให้ความสำคัญกับผู้ส่งสารที่เป็นผู้นำ และปราชญ์ชาวบ้านในการให้เป็นเสาหลักที่จะประยุกต์และพื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทอง ซึ่งใกล้จะเลือนหายไปให้กลับคืนมา โดยมีสื่อบุคคลเป็นสื่อหลักและมีสื่อใหม่ที่เริ่มเข้ามามีบทบาท ในการเป็นตัวช่วย เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยค้นหาข้อมูล ความเป็นมา ซึ่งอาจจะมีผู้ บันทึกรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้คนรุ่นหลังได้นำมาศึกษาและสืบสานต่อ

### 3) ช่องทาง

สำหรับ “ช่องทางการสื่อสาร” ที่สำคัญก่อให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง โบราณ ประกอบด้วยช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย เช่น การสอนการทอผ้าไหมให้แก่สมาชิกในกลุ่ม เพื่อเตรียมผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป การสาธิตการทอ ผ้าไหมยกทองโบราณให้แก่นักท่องเที่ยวได้ชม และ ได้ร่วมลงมือทำเกี่ยวกับงานหัตถศิลป์อื่นๆ และมีการออกร้านจัดแสดงผลภัณฑ์ชุมชนในเวทีและ โอกาสต่างๆ เป็นต้น โดยมีช่องทางผ่านสื่อ ต่างๆ คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

(1) สื่อบุคคล สื่อบุคคลมีบทบาทเป็นเสาหลัก ผู้ส่งสาร ซึ่งก็คือ ผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน และสมาชิกในกลุ่มสื่อบุคคลเป็นสื่อขนาดเล็กที่เหมาะสมกับการสื่อสารในชุมชน เพราะมีคุณสมบัติใกล้ชิดกับคนในชุมชนหรือในวัฒนธรรมเดียวกัน กลุ่มจันทร์โสมมีการใช้ กลยุทธ์สื่อบุคคล คือ ใช้ผู้นำกลุ่มที่อุทิศตัวให้กับกลุ่มจันทร์โสม และชุมชนท่าสว่างอย่างเต็มที่ ผู้นำกลุ่มจันทร์โสมจึงมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และพึ่งพากันและกัน เป็นบุคคลที่สามารถโน้มน้าวให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลชุมชน จัดกิจกรรม ต่างๆ ร่วมกับภาครัฐ ตลอดจนเป็นผู้นำในการวางแผนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมหมู่บ้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

(2) สื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ โดยชุมชนท่าสว่างเป็นชุมชนที่มีความ โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ก็คือ การทอผ้าไหมและการสวมใส่ผ้าไหม สำหรับสื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์นับเป็นอีกหนึ่งสื่อกลางสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มจันทร์โสม และชุมชนบ้านท่า สว่างมีความเป็นหนึ่งเดียวกันเนื่องจากเป็นสื่อที่มีการระดมการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ดี แสดงให้ เห็นถึงรากเหง้าของท้องถิ่นคือ การทอผ้าไหม และถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่สามารถสร้างความ สามัคคีให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยชุมชนบ้านท่าสว่างมีการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าไหมขึ้น เพื่อร่วมกันทอผ้าเพื่อการผลิตส่งออกไปยังตลาดต่างๆ มีการจัดสรรหน้าที่ความรับผิดชอบและ บทบาทของแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกันผ่านความสามารถในการทอผ้าไหม เมื่อเกิดการรวมกลุ่ม ย่อมมีการพูดคุย พบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการสื่อสารทั้งการบอกปากต่อปากผ่าน การใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษา

(3) สื่อเฉพาะกิจ เนื่องจากคนรุ่นใหม่ในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญใน การอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นให้มีความยั่งยืนมากขึ้น จึงนำเอาสื่อใหม่มาใช้เพื่อการถ่ายทอด ข่าวสาร ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและบอกเล่าเรื่องราวความเป็นไปในชุมชนให้แก่ผู้ที่ใช้โลก ออนไลน์ได้รับรู้และรับทราบ ในที่นี้กลุ่มจันทร์โสมเลือกสื่อใหม่นำมาใช้เป็นช่องทางสื่อสาร ไปยังคนทั้งในและนอกชุมชน นอกจากมีโบรชัวร์ แผ่นพับและการประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่าย สังคมแล้ว ยังมีการประชาสัมพันธ์ผ่านการฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและผู้ประกอบการ ให้มีความเข้าใจในและสามารถจัดกิจกรรมในชุมชนตนเองให้มีความน่าสนใจ สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวให้เข้าไปเรียนรู้และเยี่ยมชมกิจกรรมที่จัดขึ้นได้

#### (4) สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

หมู่บ้านท่าสว่าง เป็นหมู่บ้านที่ “OTOP นวัตกรรม บ้านท่าสว่าง” ซึ่งได้ ลงนามความร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ชุมชนใน จังหวัดสุรินทร์สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ

ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนางานฝีมือหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน และใช้การประชาสัมพันธ์ผ่านโบรชัวร์ ป้ายประชาสัมพันธ์ และเว็บไซต์ เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการในท้องถิ่นชนบทและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมกระจายไปยังพื้นที่ทั้ง 17 อำเภอในจังหวัดสุรินทร์

#### 4) ผู้รับสาร

สำหรับสมาชิกกลุ่ม/ชุมชน จะมีส่วนร่วมในฐานะทั้งเป็นผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต รวมถึงการมีบทบาทในฐานะ “ผู้รับสาร” ด้วยเช่นกัน ส่วนนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และนักทอที่เกี่ยวข้องตลอดจนผู้ประชาชนทั่วไป ก็เป็นผู้รับสารกลุ่มสำคัญที่เป็นผู้ที่สะท้อนความรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรม หรือต่อการร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยแสดง “ปฏิกิริยาโต้กลับ” เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแก้ไขต่อไป โดยหมู่บ้านท่าสว่างนั้นยังเปิดโอกาสให้นักทอที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมาอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมาดำเนินการอยู่ เป็นการมีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวคิดของการสื่อสารในกระบวนการทัศน์ทางเลือกใหม่ในการพัฒนา ที่ใช้วิธีการสื่อสารแบบหลากหลาย เน้นการแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง

ดังนั้นจึงสามารถสรุปกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองโบราณ วิธีการสื่อสารของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมา และวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา มีผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการสื่อสาร และวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

กล่าวคือ กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้น ให้ความสำคัญกับการผลิต ตั้งแต่การเลือกใช้วัตถุดิบ เทคนิควิธีในการทอผ้า การสืบทอด เพื่ออนุรักษ์/ธำรงรักษา และการประยุกต์ เพื่อเป็นการต่อยอดการทอผ้าไหมยกทองให้มีความวิจิตรสวยงามและทรงคุณค่า ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยหันมาใส่ใจในเรื่องการตลาด และการเพิ่มมูลค่ามากขึ้น ส่วนวิธีการสื่อสารภายในชุมชนหมู่บ้านท่าสว่างได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และเน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิดวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยมีการใช้สื่อหรือช่องทางการที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมปฏิบัติ

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม โดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว ผู้นำ/สมาชิกในชุมชน นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และนักท่องเที่ยวตลอดจนผู้ประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไป

### 1.1.3 แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม จังหวัดสุรินทร์

สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมต้องพัฒนาการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ เนื่องจากจะเห็นได้ว่าผ้าไหมยกทองโบราณของจันทร์โสมนั้นถือว่าเป็นงานหัตถศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย และได้รับการอนุรักษ์รักษาไว้โดยอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสม หมู่บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ มาแล้วกว่า 20 ปี ดังนั้นแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่การสื่อสารสารขั้นการผลิต การสื่อสารขั้นการสืบทอด และการสื่อสารขั้นการประยุกต์ เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมยังคงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืนดังนี้

#### 1) การสื่อสารขั้นการผลิต

สำหรับขั้นการผลิต ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านจะมีการถ่ายทอด โดยใช้สื่อบุคคลเป็นหลักผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต การให้ทดลองทำ และการชมสื่อวีดิทัศน์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) การสื่อสารชุมชน จากการศึกษาพบว่า สมาชิกในกลุ่มทุกคนล้วนสืบทอดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรพบุรุษทั้งสิ้น ซึ่งได้รับการถ่ายทอดซึมซับ หรือใช้วิถีครูพักลักจำมาตั้งแต่เด็ก ในระดับครัวเรือน และระดับสังคมที่มีวิถีชีวิตและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมเป็นหลัก จึงส่งผลให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และความสนใจในการทอผ้าไหมจนสามารถผลิตไว้ใช้สอยและจำหน่าย สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ด้วยความรู้ความสามารถที่มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้วนั้น จึงได้มีการต่อยอดความรู้ จากอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ในการสร้างสรรค์ผ้าทอยกทองโบราณเพื่อสืบสานศิลปะการทอผ้าพื้นบ้าน ผสมกับเทคนิคการทอชั้นสูงในราชสำนัก และได้รวบรวมชาวบ้านที่มีฝีมือมาพัฒนาฝีมือ เรียนรู้เทคนิคใหม่ๆ ร่วมกัน โดยการถ่ายทอดของอาจารย์วีระธรรมเอง ไม่ว่าจะด้วยวิธีการบอก การอธิบาย และพาลงมือทำ ฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ และความเชี่ยวชาญ โดยมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในส่วนต่างๆ อย่างเป็นระบบตามความถนัดและความสามารถที่มีของแต่ละคน

การที่กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ยังคงมีการทอผ้าอยู่นั้น ส่วนหนึ่งก็มาจากการที่สมาชิกในกลุ่มมีความโดดเด่น คือ ผู้นำกลุ่มเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการทอผ้าเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะด้วยการเติบโตมาในชุมชนที่มีการทอผ้า มีการศึกษาเพิ่มเติมด้านศิลปะโดยตรง และสมาชิกส่วนใหญ่ก็เป็นคนในชุมชนทำสาวงเช่นกัน เติบโตมาในชุมชนที่มีการทอผ้าเหมือนกัน มีแนวคิดอุดมคติเดียวกัน มีพื้นฐานความรู้และภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาในลักษณะเดียวกัน แต่สิ่งที่เป็นจุดด้อยก็ คือ จำนวนสมาชิกในกลุ่มมีไม่มากพอต่อกำลังการผลิต จึงส่งผลให้ชิ้นงานออกมาไม่ทันต่อความต้องการของตลาด และสมาชิกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน หากพื้นฐานนี้ไปในอนาคตข้างหน้าอาจหาคนสืบทอดได้ยาก ดังนั้น จึงมีจึงควรมีการสนับสนุนและปลูกฝังจิตสำนึกให้คนรุ่นหลัง ได้มีจิตใจที่รักและเห็นความสำคัญในงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อสืบทอดศิลปะการทอผ้าและศิลปะพื้นบ้านอื่นๆ ให้คงอยู่ต่อไป

(2) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การที่กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมีการแบ่งหน้าที่ของคนในกลุ่มที่ชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นความโดดเด่นเช่นกัน เนื่องจากมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันอย่างชัดเจน จึงส่งผลให้แต่ละคนมีทักษะความชำนาญในแต่ละด้านของตนเองเป็นพิเศษ ความสามารถรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้ดีและมีคุณภาพ เนื่องจากสมาชิกทุกคนในกลุ่มได้เติบโตมาจากครอบครัวและชุมชนที่มีการทอผ้าเป็นอาชีพหลักอยู่แล้วมีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในครอบครัวจากแม่สู่ลูกเรียนรู้ด้วยตนเองรวมถึงการเรียนรู้เพิ่มเติมจากประธานกลุ่มและจากเพื่อนร่วมงานจากการปฏิบัติจริง แลกเปลี่ยนความรู้แบบเพื่อนสอนเพื่อนลองผิดลองถูกไปด้วยกันและหมั่นฝึกฝนบ่อยๆจนเกิดเป็นทักษะและความชำนาญแต่จากการศึกษาข้อมูลพบว่ากลุ่มจันทร์โสมมา มีการใช้เทคนิคและวิธีการพิเศษในการทอผ้าที่มีความแปลกใหม่และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างจากที่อื่นๆ ดังนั้น ในการเรียนรู้ในบางส่วนจึงอาจต้องใช้เวลามากเป็นพิเศษ ทำให้หาผู้ที่มารับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจ ใจเย็น ประณีต และตั้งใจจริง

รูปแบบการเรียนรู้หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของสมาชิกในกลุ่มจะเห็นได้ว่ามีอยู่ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ การเรียนรู้จากแม่สู่ลูก มีการพัฒนาต่อยอดด้วยการเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง ดัดแปลง ลองผิดลองถูก จนเกิดเป็นทักษะ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การเรียนรู้แบบเพื่อนสอนเพื่อนในกลุ่มอาชีพ โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้ จากการปฏิบัติจริง และเพิ่มพูนทักษะที่มีอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องมีความตั้งใจ ใฝ่หาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ไม่หยุดที่จะพัฒนา ต้องมีความประณีต ตั้งใจ ฝึกฝน ใส่ใจกับงาน และมีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลภายนอกด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาพบว่า สมาชิกในกลุ่มทุกคนล้วนสืบทอดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรพบุรุษทั้งสิ้น ซึ่งได้รับการถ่ายทอด ชิมชั๊บ หรือใช้วิธีครูพักลักจำมาตั้งแต่เด็ก ในระดับครัวเรือน และระดับสังคมที่มีวิถีชีวิตและอาชีพ ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมเป็นหลัก จึงส่งผลให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และความสนใจ ในการทอผ้าไหมจนสามารถผลิตไว้ใช้สอยและจำหน่าย สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ด้วยความรู้ ความสามารถที่มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้วนั้น ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น ควรให้ความสำคัญต่อ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป็นการพัฒนา ที่เน้นกระบวนการ มากกว่ารูปแบบ และต้องการความต่อเนื่องในการปฏิบัติรวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่ม จากฐานทรัพยากรในท้องถิ่น (ทุนในชุมชน) ตลอดจนการสร้างให้มีการมีส่วนร่วมของพหุภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นของบ้านท่าสว่าง และกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็น รากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนของชุมชน คือ การรวมกลุ่มของคน โดยมี วัฒนธรรมร่วมกัน มีเป้าหมายระยะยาวร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความต่อเนื่องของ กิจกรรม มีประโยชน์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง

2) การสื่อสารขั้นการสืบทอด สำหรับขั้นการสืบทอดของกลุ่มจันทร์โสม นั้น จะเน้นการใช้สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอก เล่า และการปฏิบัติจริงเป็นกลุ่มเพื่อผลัดเปลี่ยนกันสอนและถ่ายทอดในเรื่องที่ตนเองถนัด โดยมี รายละเอียด ดังนี้

(1) การบอกต่อ/บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยเป็นการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ตรงที่ได้ลองทำ คือ กระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติ ด้วยการนำเอา ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน มาบูรณาการเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ขึ้น จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชากรกลุ่ม ได้นำความรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ มาถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ประเมินผลการปฏิบัติงาน พิจารณาถึงข้อผิดพลาดและผลสำเร็จที่เกิดขึ้น เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นในทุกๆ ด้าน จนกระทั่งเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีแบบแผน เพื่อเป็นแบบอย่างในการถ่ายทอดให้กับสมาชิกคนอื่นๆ และผู้สนใจทั่วไป

(2) การสอน การบรรยาย การสาธิต ซึ่งประชากรกลุ่มอาชีพ ได้เริ่มศึกษา และฝึกฝน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับสมาชิกในกลุ่มโดยตรง โดยมีหลักการ ง่ายๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมีลักษณะผสมกัน ระหว่างการบอกอธิบายให้จดจำและเข้าใจ รวมทั้งการนำ ตัวอย่างของจริงที่เกี่ยวกับเรื่องที่สอนมาให้ดูจริง ปฏิบัติจริง ฝึกคิดลองทำ เสริมเทคนิคใหม่ โดยมีการสอนงานไปด้วยเพื่อให้ซึมซับความรู้ เป็นการติดตามดูแลการทำงานอย่างใกล้ชิด เป็นการเรียนรู้



จากประสบการณ์ตรง มีการลองผิดลองถูก เสาะหาข้อมูลเพิ่มเติม ปรับปรุงแก้ไข ให้ดีขึ้นเป็นระยะ จัดระเบียบข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นให้เป็นระบบง่ายต่อการเข้าใจและศึกษาต่อในครั้งต่อไป พิจารณาหาข้อสรุปด้วยตนเองหรือทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม แบบทำไปแก้ไขไปเรื่อยๆ ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพนี้เป็นรูปแบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติและประสบการณ์จริง (Learning by doing) ซึ่งตรงกับทฤษฎีประสบการณ์ของ จอห์น ดิวอี้

(3) การปฏิบัติและการฝึกฝน โดยกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองผ่านการปฏิบัติจริง คือ ได้ฝึกในสภาพสิ่งแวดล้อมจริง ได้ฝึกคิดและลงมือกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง จากการศึกษาของกลุ่มจันทร์โสมมาพบว่า มีการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงทั้งสิ้น โดยเริ่มจากประธานกลุ่มอาชีพอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย และช่างทอในหมู่บ้านท่าสว่าง ซึ่งเติบโตมาในชุมชนที่มีการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลัก จึงได้ซึมซับ เรียนรู้ สังเกต จดจำ ลงมือปฏิบัติ จากการถ่ายทอดของคนในครอบครัวจนเกิดเป็นพื้นฐานที่ดีมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในครอบครัว มีการลองผิด ลองถูกไปด้วยกัน จนเกิดเป็นทักษะความชำนาญและเข้าใจในกระบวนการทอผ้าอย่างแจ่มแจ้ง

### 3) การสื่อสารขั้นการประยุกต์

สำหรับขั้นการประยุกต์ กลุ่มจันทร์โสมจะเน้นการใช้สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ การร่วมกันประชุมเพื่อปรึกษาหารือในแนวทางการปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่า เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมของชุมชนที่เข้มแข็ง มีอัตลักษณ์ของตนเองที่ชัดเจน และมีการสืบทอดภูมิปัญญาของตนเองที่ค่อนข้างเป็นระบบ และใช้การสื่อสารในหลายรูปแบบและหลายระดับ เพื่อให้เข้าถึงผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน รวมทั้งใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในการจัดกิจกรรมของชุมชน จึงทำให้การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมของชุมชน ทำให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยกลุ่มจันทร์โสมจะเน้นการร่วมกันประชุมเพื่อปรึกษาหารือในแนวทางการปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่าของผ้าไหมยกทองมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมีความเข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น ประกอบด้วย

(1) สร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสารในชุมชน ทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม สมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของชุมชน และการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน

(2) สร้างการเชื่อมต่อเครือข่าย และพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่สมาชิกในกลุ่มจันทร์โสม ไปสู่ชุมชนให้มากขึ้น รวมถึงทักษะในการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อสืบทอดภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของชุมชน และสร้างความแตกต่างและความโดดเด่นของชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง

(3) สร้างการตลาดแบบบอกเล่าปากต่อปาก (word of mouth marketing) ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบเดิมที่ชุมชนใช้อยู่ แต่มีการปรับช่องทางเป็นผ่านระบบออนไลน์ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการกระจายข่าวสารให้กว้างขึ้น เช่น การที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมกิจกรรมของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาและเกิดความประทับใจ มีการแบ่งปันข้อมูลและภาพบรรยากาศต่อผ่านสื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ อินสตาแกรม และอื่นๆ

(4) สร้างแผนที่นำทางการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน (local wisdom roadmap) เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง และการเป็นชุมชนต้นแบบด้านการสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าไหมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเริ่มจากการที่ชุมชนได้ค้นหา ศึกษาและนำสิ่งที่ป็นภูมิปัญญาของชุมชน (wisdom) มาสานต่อ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา (process) ทั้งในด้านการผลิต การสืบทอด และการประยุกต์ที่เป็นระบบ โดยมีชุมชน และหน่วยงานจากท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาล เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร และผลักดันเพื่อนำไปสู่ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ หรือ กิจกรรม (product/activity) ในรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลาย คือ ผ้าไหมยกทองซึ่งเป็นจุดขายของกลุ่มฯ และของชุมชนทำสาว่ง มาช่วยเสริมแรงในการสร้างสรรค์ และสร้างกระแสการตลาด โดยใช้การสื่อสาร (communication) ในช่องทางและรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งสื่อแบบเดิมที่ชุมชนใช้อยู่เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ โปสเตอร์ เสียงตามสาย รายการวิทยุชุมชน หรือสื่ออื่นๆ ในท้องถิ่น รวมถึงสื่อดิจิทัล เช่น เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม คลิป หรือสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ ซึ่งท้ายที่สุดก็สามารถนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (sustainable)

(5) สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการต่อยอดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนทำสาว่งอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจากการศึกษาจะเห็นว่าผลจากการสื่อสารตามกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา สามารถสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ที่มีคุณค่าให้กับทั้งสมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ชุมชนทำสาว่ง และนักท่องเที่ยว สร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญา และสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองของชุมชน โดยใช้กิจกรรมจากภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นสื่อในการเล่าเรื่อง หรือสื่อสารเรื่องราวในฐานะเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จและความภาคภูมิใจที่สง่างามของชุมชน และสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชุมชน

## 2. อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

### 2.1 บริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

2.1.1 โดยลักษณะของชุมชนทำสาว่งมีความโดดเด่นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหม จากการศึกษาพบว่ากลุ่มอาชีพทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทร์โสมมา ตำบลทำสาว่ง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีประวัติศาสตร์และตำนานด้านศิลปวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ การแต่งกาย ศาสนาและความเชื่อต่างๆ มาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการทอผ้าไหมที่ได้รับการถ่ายทอดกรรมวิธีการผลิตผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งแต่เดิมเป็นการทอผ้าไหมเพื่อใช้สอยกันเองในครัวเรือนมากกว่าการทอเพื่อการค้าสตรีบ้านทำสาว่งจะปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าด้วยตนเองในช่วงที่ว่างจากฤดูทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก การทอผ้าถือเป็นงานหัตถกรรมประจำครอบครัวที่มีสืบและสืบลายจากการจดจำสืบทอดกันมา จนกระทั่งได้รับการพัฒนาจากผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา นั่นก็คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย โดยมีการนำความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมมาผสมผสานกับเทคนิคการทอผ้าแบบพื้นเมืองอันเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ประกอบกับความคิดสร้างสรรค์ทั้งสืบลายและการออกแบบลายชั้นสูงแบบราชสำนัก

2.1.2 ผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาซึ่งจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ เกิดจากการที่คนในชุมชนมีการสืบทอดภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลาน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว พัฒนาต่อไปด้วยการทำอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน ความคิดสร้างสรรค์การศึกษาเพิ่มเติมของอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ประธานกลุ่มอาชีพ เกิดเป็นกลุ่มอาชีพขนาดเล็กในชุมชน และพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมจันทร์โสมมาที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ซึ่งผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการนำพาอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา นับเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารภายในชุมชน เพราะเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ความรู้ ไปด้วยในคราวเดียวกัน อย่างไรก็ตามการสื่อสารของผู้นำกลุ่ม หากใช้การสื่อสารด้วยการพูดคุยเพียงอย่างเดียว แม้จะเป็นการสื่อสารแบบสองทางก็ตาม อาจไม่มีน้ำหนักในการได้รับความยอมรับอย่างเพียงพอ ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารในรูปแบบอื่นประกอบด้วย ดังจะพบว่าอาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้นำที่ “ลงมือทำ และทำให้ลูกก่อน” เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำตัวอย่างในเรื่องของความมุ่งมั่นในผลสำเร็จ ไม่ย่อท้อ กล้าคิดกล้าทำ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมจากการสังเกตของผู้วิจัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้เกี่ยวข้องพบว่าอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย เป็นผู้ที่มีความคิดที่จะพัฒนาอยู่เสมอ และเป็นผู้นำที่เรียกได้ว่าเป็น “ผู้ให้” กล่าวคือ

1) ให้โอกาสแก่สมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา และในชุมชนท่าสว่าง เรียนรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทอง เช่น ให้โอกาสสมาชิกได้มาฝึกทักษะด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ เพื่อให้มีวิชาชีพติดตัว หรือการให้เวทีสำหรับเด็กๆ ในการมาเรียนรู้งานศิลปะหัตถกรรมอื่นๆ

2) ให้ความรู้และให้อาชีพ โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองให้แก่สมาชิกในชุมชนที่สนใจ มีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ฝึกฝน เพื่อให้เป็นอาชีพและมีรายได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยสมาชิกสามารถเลือกเรียนรู้ หรือฝึกฝนในงานด้านการทอผ้าและงานหัตถกรรมอื่นๆ ที่ตนเองชอบ หรือถนัดได้โดยไม่มีการบังคับ และยังสามารถพาสมาชิกไปเปิดประสบการณ์ใหม่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การพาไปศึกษาดูงานกลุ่มทอผ้าที่จังหวัดแพร่ หรือการพาไปโครงการทอผ้าที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

3) เป็นผู้นำที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มและในชุมชนท่าสว่างเกิดการร่วมมือกัน และรับฟังปัญหาที่เกิดขึ้นและหาทางแก้ไขอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญกับสมาชิกอย่างเต็มที่ ทั้งการร่วมพูดคุย ปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหา จนก่อให้เกิดการร่วมกันทำงานเพื่อกลุ่มและชุมชน

4) การรวมกลุ่มเพื่อก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ทำให้เห็นว่าเป็นผู้นำที่กล้าเปลี่ยนแปลงที่มีหลักการและเหตุผลอย่างเหมาะสม จนทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จและเกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

5) เป็นผู้นำที่มีความเป็นกันเองกับสมาชิกทุกคนในกลุ่ม และนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ง่าย

จากลักษณะผู้นำของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิมลศรี ชาญจารุจิตร (2550) ที่ได้ศึกษา “กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย” พบว่าในการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนาคนเฒ่าคนแก่และเยาวชนและมีการรวมกลุ่มพูดคุยร่วมคิดแลกเปลี่ยนกันในลักษณะระดมสมองโดยมีนักพัฒนาเป็นผู้อำนวยความสะดวกและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการสนับสนุนรวบรวมอาสาสมัครเยาวชนและคนหนุ่มสาวและผู้คนกลุ่มอื่นๆ ภายในตำบลป่าแดดให้มาร่วมกลุ่มกันดำเนินการดังกล่าวอีกทั้งยังพบว่ากลุ่มฯ มีความพยายามในการขยายกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้ก้าวจาก

ระดับกลุ่มคนแต่ละคนแก่ไปสู่ระดับกลุ่มชุมชนโดยพยายามผลักดันหลักสูตรเข้าไปสู่โรงเรียนต่างๆ ในพื้นที่อีกด้วย

## 2.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองโบราณ

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมยกทองโบราณ วิธีการสื่อสารของกลุ่มทอผ้ายกทองจันทร์โสมมา และวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มจันทร์โสมมา นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงาน ด้านสื่อพื้นบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการสื่อสาร และวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ด้านการทอผ้าไหมยกทองนั้น ให้ความสำคัญกับสาร นั่นก็คือ กระบวนการการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ เพื่อเป็นการต่อยอดการทอผ้าไหมยกทองให้มีความวิจิตรสวยงามและทรงคุณค่าให้ สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยหันมาใส่ใจในเรื่องการตลาดและการเพิ่มมูลค่ามากขึ้น ส่วนวิธีการสื่อสารภายในชุมชนหมู่บ้านท่าสว่างได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และเน้นให้สมาชิกกลุ่มซึ่งถือว่าเป็นผู้รับสารที่สำคัญได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ การร่วมคิด วางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยมีการใช้สื่อหรือ ช่องทางการที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อ กิจกรรมการปฏิบัติ

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา พบว่า ผู้ส่งสารที่สำคัญก็คือ อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มจันทร์โสมมา และเป็นผู้ที่ต้องการให้ชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม กลายเป็น แหล่งเรียนรู้ขั้นตอนการทอผ้าไหมยกทองให้แก่นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป ทำให้ชื่อเสียง ของผ้าไหมของชาวบ้านท่าสว่างเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับ สอดคล้องกับการศึกษาของ สุชาดา น้ำใจดี (2561) ที่ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะสื่อบุคคลที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า คุณลักษณะของสื่อบุคคลที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านการดำรงชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน มีคุณลักษณะและบทบาทที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับ คน หรือบุคคลที่มีศักยภาพสูงในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการสั่งสม ทักษะ ประสบการณ์ สามารถโน้มน้าวจิตใจ โดยได้รับการยอมรับและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่น นำมาปฏิบัติตาม ทำหน้าที่เป็นผู้ ส่งสารผ่านช่องทางการสื่อสาร โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยภาษาพูด เขียน การสาธิต และลงมือ ปฏิบัติตามความเชี่ยวชาญและความชำนาญที่สืบทอดต่อเนื่องมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ในการเรียนรู้ ยอมรับ ปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์สิ่งใหม่ และสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญ ของภูมิปัญญา เปลี่ยนแปลงเป็นนวัตกรรม จากการเชื่อมโยงคน ความคิด กิจกรรม กลายเป็น

กระบวนการพัฒนากลุ่มคนในชุมชนได้หลากหลายสาขาอาชีพ เป็นเครือข่ายด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นเทคนิคในการพัฒนาให้ เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพ และความพร้อมในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางคุณลักษณะของ สื่อบุคคลทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ทุนทางปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตและ สิ่งแวดล้อมด้วยความมีคุณธรรม จริยธรรม ก่อให้เกิด ประโยชน์จริงอย่างต่อเนื่องต่อไปได้

โดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไปสอดคล้องกับ การศึกษาของ สมโชค เจริญการ (2552) ซึ่งพบว่า แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนา อาชีพทอผ้าไหม เริ่มต้นจากการสืบทอดภูมิปัญญาด้าน การทอผ้าไหมสู่รุ่นลูกหลานในระดับ ครัวเรือน มีการรวมตัวเป็นกลุ่มอาชีพ โดยอาศัยแรงจูงใจจากภายในครัวเรือน กลุ่มอาชีพ และโรงเรียน ในชุมชน รวมทั้งแรงจูงใจจากภายนอกโดยเฉพาะจากนโยบาย การจัดระบบและกลไกช่วยเหลือ ประชาชนของรัฐบาล ทำให้เกิดกระบวนการในการเรียนรู้ และมีการพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งขึ้น เป็นลำดับ

ส่วนสื่อและช่องทางการสื่อสารนั้น เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ โดยลงมือทำ ด้วยการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์จริงแบบค่อยเป็นค่อยไป รวมถึงการถ่ายทอด ความรู้ด้วยการทำจริง การสาธิต การบอกเล่า เป็นกระบวนการหนึ่งของการสืบทอดและการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เกิดการผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัย ในครั้งนี้เช่นกัน สำหรับสาร ซึ่งพบว่าเป็นองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนนั้น สอดคล้องกับ การศึกษาของ ณัฐฉา สมยาโรน (2557) ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่น พื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งพบว่า กลุ่มคนเฒ่า คนแก่ใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมหรือเรียกว่า PLAY Model

อย่างไรก็ตามจะพิจารณาในมิติขององค์ประกอบของการสื่อสาร อันได้แก่ ผู้ส่งสาร (sender) เนื้อหาสาร (message) สื่อ/ช่องทางการสื่อสาร (channel) และผู้รับสาร (receiver) นั้น ผู้วิจัย มีข้อค้นพบที่น่าสนใจประการหนึ่งในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทอง จันทร์โสมมา โดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในกลุ่ม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดสารแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไป

สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา พบว่า มีความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาที่สำคัญ 3 ขั้นตอนเหมือนกันคือ กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ ซึ่งผลการศึกษาระบบการสื่อสารภูมิปัญญาในครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่ใกล้เคียงกับ รัชกา อังกูร (2560) ซึ่งศึกษา เรื่อง การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า กระบวนการสื่อสารของชุมชนเชิงวัฒนธรรมตำบลไพรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชียวนั้น มีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ ซึ่งใช้วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการสื่อสารชุมชน มีการสื่อสารชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน การสื่อสารทั้งแนวราบและแนวตั้ง รวมไปถึงการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่กัน ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใช้ในทุกขั้นตอน ด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนทั้งสองแห่ง คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารชุมชน ส่วนอรรถกร จุลลชัยเชียร (2551) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ธุรกิจชุมชนตามแนวคิด การเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองในการบริหารจัดการ ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านแนวคิดการประกอบการ โดยรวม สรุปผลการวิเคราะห์ความรู้ทั้ง 4 ด้าน ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ที่ดีที่สุด เช่นเดียวกับผลการศึกษาในครั้งนี้ที่พบว่า กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีผู้นำ และประชาชนชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ ความสำคัญในเรื่องกระบวนการสื่อสาร และวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

### 2.3 แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาจะ ใช้การสื่อสารภายในชุมชน ที่มีลักษณะการสื่อสารในแนวนอนเป็นหลัก ในรูปแบบการพูดคุย ปรึกษาหารือการประชุมกลุ่มย่อย แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร การร่วมวางแผน เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ตลอดจนการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีสื่อบุคคล เป็นแกนหลักที่ทรงประสิทธิภาพ และมีสื่ออื่นๆ เช่น สื่อกิจกรรม สื่อออนไลน์ ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ ผู้นำกลุ่มจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร และใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง เช่นเดียวกัน การสื่อสารกับกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอก มีทั้งการสื่อสารในเชิงนโยบาย การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสื่อสารการตลาด เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พลอยชมพู จิตติยาภรณ์ (2553) ที่พบว่า การสื่อสารภายนอกชุมชนในระดับองค์กร มักเป็นการสื่อสารเพื่อ

ปรึกษาหารือในเชิงนโยบาย เพื่อการพัฒนา เพื่อให้ความรู้ และเพื่อการประชาสัมพันธ์ และยังพบว่า การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นผลมาจากการใช้สื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพ และใช้รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชน ส่วนการสื่อสารภายในชุมชน มักใช้สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อการประชุม เสียงตามสายและสื่อกิจกรรม เป็นหลัก

จากผลการศึกษา ยังพบว่า การสื่อสารชุมชนมีความสำคัญและมีบทบาทในชุมชนทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริหารจัดการภายในกลุ่มและชุมชน ซึ่งการสื่อสารชุมชนถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา และการบริหารจัดการหลัก ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า ในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือสื่อพื้นบ้านนั้น มีวงล้อในการขับเคลื่อนที่สำคัญสามวงคือ การสืบทอด การประยุกต์ และการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นวงล้อที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์และความยั่งยืน โดยในการสืบทอดนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อผู้รับสารซึ่งคือครอบครัวผู้นำชุมชน นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงาน สื่อพื้นบ้าน หรือประชาชนทั่วไป ได้มาชม มาเห็น มาทดลองทำ และนำไปสู่การเข้าใจและเกิดความสนใจในกระบวนการทอผ้าไหมยกทองอย่างแท้จริง ซึ่งในกระบวนการนี้ผู้ส่งสาร จะเป็นผู้เลือก เนื้อหาสาร และสื่อที่จะนำเสนอ และมาใช้สอนให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ในขณะที่การปรับประยุกต์นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า จำเป็นที่จะต้องประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ ทักษะ และพฤติกรรมที่แสดงความสามารถทางการสื่อสาร เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมยังคงอยู่ สืบไปอย่างยั่งยืนจากการศึกษาพบว่า สมาชิกในกลุ่มทุกคนล้วนสืบทอดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรพบุรุษทั้งสิ้น ซึ่งได้รับการถ่ายทอด ซึมซับ หรือใช้วิธีครูพักลักจำมาตั้งแต่เด็ก ในระดับครัวเรือน และระดับสังคมที่มีวิถีชีวิตและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมเป็นหลัก จึงส่งผลให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และความสนใจในการทอผ้าไหมจนสามารถผลิตไว้ใช้สอยและจำหน่าย สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ด้วยความรู้ ความสามารถที่มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้วนั้น ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น ควรให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป็นการพัฒนา ที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ และต้องการความต่อเนื่องในการปฏิบัติรวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่มจาก ฐานทรัพยากรในท้องถิ่น (ทุนในชุมชน) ตลอดจนการสร้างให้มีการมีส่วนร่วมของทุกภาค ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของบ้านท่าสว่าง และกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนของชุมชน คือ การรวมกลุ่มของคนโดยมีวัฒนธรรมร่วมกัน มีเป้าหมายระยะยาวร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความต่อเนื่องของ



กิจกรรม มีประโยชน์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พรทิพย์ ชนะคำ (2547) ซึ่งพบว่า กลยุทธ์หลักๆ ที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาใช้แล้วเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลนั้น มีทั้งการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล การใช้ ภาษาท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังใช้การสาธิต และการเปิดพื้นที่กิจกรรมของตนเองให้ชาวบ้านและ บุคคลภายนอกเข้ามาดูงาน เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาที่ปราชญ์ ชาวบ้านใช้นั้น จะเป็นเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านในการทำกิจกรรมซึ่งมี ความชัดเจน เข้าใจง่าย และชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตนเอง รวมทั้งมีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ เกิดขึ้น

### 3. ข้อเสนอแนะ

#### 3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัยออกเป็นข้อเสนอแนะด้านการ สื่อสารและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติไว้ดังนี้

##### 3.1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แนวทางการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีแนวทางข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1) ควรส่งเสริม สนับสนุน และปลูกฝังจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังโดยเฉพาะเด็ก และเยาวชนให้มีจิตใจที่รักและเห็นถึงความสำคัญในงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อสืบทอดภูมิ ปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ รวมไปถึงศิลปะพื้นบ้านอื่นๆ ให้คงอยู่ต่อไป

2) สมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมจันทร์โสมมา มีการแบ่งหน้าที่ให้กับสมาชิก อย่างชัดเจน และในขณะเดียวกันสมาชิกทุกคนก็ควรมีการเรียนรู้หน้าที่ในด้านอื่นๆ ด้วย เพื่อ ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้ที่สนใจ และเป็นการแก้ปัญหาเมื่อเกิดปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อคนใดคนหนึ่งไม่ สามารถปฏิบัติงานได้

3) ประชาชนกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มี ส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งผลให้กลุ่มได้รับความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ จนกระทั่งได้รับความเชื่อใจ และได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ดังนั้น กลุ่มจันทร์โสมมาจึงไม่ควรหยุดพัฒนาตนเอง เพื่อให้ ได้รับความไว้วางใจและการสนับสนุนต่อไป

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผนและเผยแพร่กิจกรรม ภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้กลุ่มผู้รับสารได้ทราบอย่างต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น เพื่อให้กระบวนการสื่อสารครอบคลุมและทั่วถึงมากกว่าเดิม

5) ชุมชนทำสว่านและกลุ่มจันทร์โสมมาควรรนำการสื่อสารมาใช้ให้หลากหลาย ทั้งเพื่อการโน้มน้าวชักชวนนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมผ้าไหมเพิ่มมากขึ้น เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหม หรือความสำคัญและการถ่ายทอดในการที่จะรักษาภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมยกทองโบราณ ซึ่งอาจจะใช้สื่อดิจิทัลมาช่วยในการทำการตลาด (digital marketing) ให้นำสนใจร่วมด้วย

6) สถาบันการศึกษาควรมีการบูรณาการศาสตร์ทั้งทางด้านรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านนิเทศศาสตร์ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างสรรค์หลักสูตรที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งสร้างนักสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นรุ่นใหม่ เพื่อสานต่อองค์ความรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

### 3.1.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ผู้ปกครอง หรือสถานศึกษาควรร่วมกันในการสร้างความตระหนักให้กับลูกหลาน เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอาชีพการทอผ้าไหมที่พ่อแม่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่สืบไป

2) โรงเรียน หรือสถานศึกษาในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทอผ้าไหม เพื่อจะช่วยให้นักเรียนได้ซึมซับวิถีชีวิตในท้องถิ่นและเรียนรู้ในวิถีการทำมาหากินของผู้ปกครอง รวมถึงพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนให้ตรงตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในการสืบสานศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

3) ภาครัฐและภาคเอกชน ควรให้การส่งเสริมสนับสนุนไม่ว่าจะเป็น การประชาสัมพันธ์ หรืองบประมาณในการบริหารจัดการของกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมอย่างต่อเนื่อง

4) รูปแบบการเรียนรู้ของสมาชิกในกลุ่มมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การเรียนรู้จากแม่สู่ลูกและมีการพัฒนาต่อยอดด้วยการเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง คัดแปลง ลองผิดลองถูก จนเกิดทักษะ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การเรียนรู้จากประธานกลุ่มสู่สมาชิกในกลุ่ม แบบพี่สอนน้อง เพื่อนสอนเพื่อนในกลุ่มอาชีพ มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้ การจากการปฏิบัติจริง

เพื่อเพิ่มพูนทักษะที่มีอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องมีความตั้งใจ ใฝ่หาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอด้วย และไม่หยุดที่จะพัฒนาตนเอง รวมไปถึงจะต้องมีความประณีต ตั้งใจ ฝึกฝน ใส่ใจกับงาน และมีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลภายนอกด้วยเช่นกัน

5) เพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้การส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันทั้งในและนอกกลุ่มอาชีพ รวมถึงประชาชนทุกคนที่ให้ความสนใจ สร้างความตระหนักจนเป็นที่รู้จักในวงกว้าง มีการนำความรู้เข้าสู่บทเรียนในสถานศึกษาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา

6) ภูมิปัญญาของชุมชนด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า การสืบทอดภูมิปัญญาชุมชนสามารถดำเนินการผ่านกระบวนการสืบทอดได้ โดยผ่านการผลิตซ้ำ การสืบทอด และการประยุกต์ แต่มิใช่การเปลี่ยนแปลงไปจากรากเหง้าเดิม ชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนได้ในส่วนของเปลือกนอก เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเข้าถึงที่ง่ายขึ้น และสร้างความน่าสนใจได้มากขึ้น โดยต้องไม่ขัดต่ออัตลักษณ์และวิถีชุมชน ส่วนเนื้อในหรือแก่น เป็นสิ่งที่ชุมชนควรคงไว้อย่างสมบูรณ์

7) สร้างการตระหนักรู้แก่ชุมชน เพื่อให้สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากร ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง โดยสร้างการเรียนรู้และทำความเข้าใจว่าตนเองมีอัตลักษณ์ในเรื่องใด มีความโดดเด่นในเรื่องใด และมีอะไรเป็นที่สนใจสำหรับนักท่องเที่ยวบ้างที่สามารถนำเสนอต่อยอดเพื่อการท่องเที่ยว โดยไม่จำเป็นต้องสร้างใหม่

### 3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการนำผลการศึกษา หรือข้อค้นพบมาเทียบเคียงเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มอาชีพอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพในครั้งต่อไป

3.2.2 ควรมีการศึกษาสภาพปัญหาในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน และการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพร้อมเสนอแนะแนวทางแก้ไข และเสนอแนวทางที่ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง เช่น

1) ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการสื่อสารในส่วนของผู้ส่งสาร (sender) เช่น ประชาชนชาวบ้านเริ่มมีจำนวนลดน้อยลง แม้ว่าจะมีผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหม แต่ยังคงต้องอาศัยระยะเวลาและการฝึกฝนทักษะในการทอผ้าเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญมากขึ้น

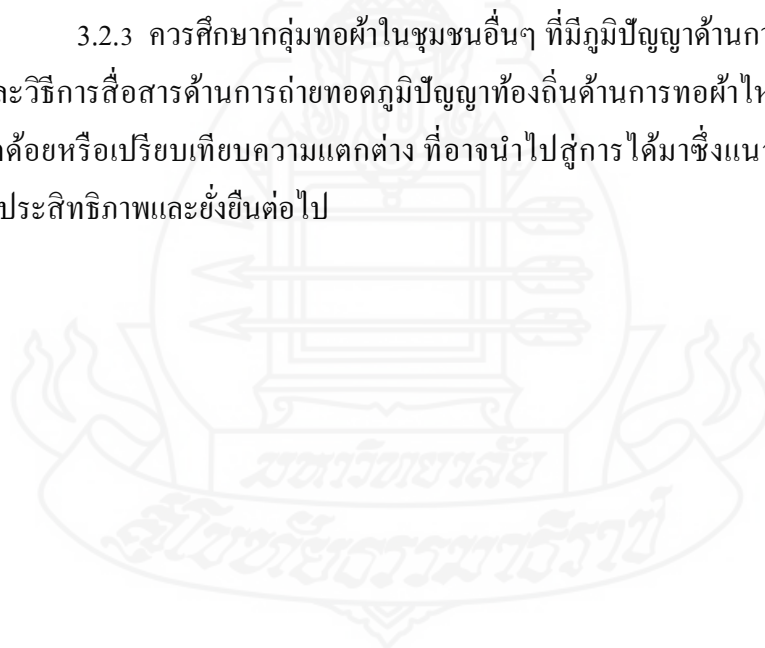
2) ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของผู้รับสาร (receiver) เช่น จำนวนผู้รับสารที่มีความสนใจอย่างแท้จริงมีจำนวนไม่เพียงพอ เนื่องจากรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะ จำเป็นต้องอาศัยวิธีการสื่อสารในรูปแบบใหม่ๆ ที่ดึงดูดใจมากขึ้น

3) ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาด้านเนื้อหา (message) เนื่องจากเนื้อหาที่นำเสนอเกี่ยวกับการทอผ้าไหมมีจำนวนน้อย การนำเสนอเนื้อหาการทอผ้าไหมจะอยู่ในรูปแบบเดิม ไม่ค่อยได้รับการเปลี่ยนแปลง หรือพลิกแพลงให้มีความน่าสนใจมากนัก เนื่องจากกระบวนการทอผ้าไหมมีขั้นตอนและแบบแผน ที่ค่อนข้างชัดเจน อาจทำให้ผู้รับสารเกิดความเบื่อหน่ายในการรับสารได้

4) ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาด้านสื่อ (channel) ช่องทาง วิธีการที่ใช้ในการเผยแพร่ข่าวสาร เนื่องจาก ข้อจำกัดของการสื่อสารด้วยวิธีปากต่อปากมีอายุสั้น ไม่สามารถเก็บหลักฐานอ้างอิงได้และต้องอาศัยทักษะการส่งสารแบบรับสารที่ดีจึงจะมีประสิทธิภาพ การจัดสื่อกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง ใช้สื่อท้องถิ่นไม่กว้างขวางและทั่วถึง และปัญหาด้านเทคนิคของสื่อที่นำมาใช้ เช่น หอกระจายข่าว หรือเสียงตามสายจำนวนสื่อมีไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณการจัดทำสื่อที่จำเป็นและเข้าถึงผู้รับสารซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายทั้งภายในและภายนอกชุมชน

5) ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาอื่นๆ เช่น การประสานงานจนเกิดความซ้ำซ้อนของการทำงานขององค์กร ภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นโยบายการเมืองในแต่ละระดับ ภาวะ เศรษฐกิจ ระบบการศึกษาและการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ เป็นต้น

3.2.3 ควรศึกษากลุ่มทอผ้าในชุมชนอื่นๆ ที่มีภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมหรือที่มีรูปแบบและวิธีการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง เพื่อศึกษา จุดเด่น จุดด้อยหรือเปรียบเทียบความแตกต่าง ที่อาจนำไปสู่การได้มาซึ่งแนวทางการสื่อสารภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป



บรรณานุกรม



## บรรณานุกรม

- กนกพร นิมพลี. (2555). *รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา*. ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (พัฒนาสังคม และการจัดการสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กนกพร ทรงเจียรพานิช. (2552). *นโยบายและการวางแผนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามโครงการ “เที่ยวไทยครั้งครั้น เศรษฐกิจไทยก็คึกคัก” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์)* มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กมลวรรณ สุวรรณพะยอม. (2556). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กวรรณ เวชานุกเคราะห์. (2556). *การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคน จังหวัดสมุทรสาคร*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558-2560*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2561. สืบค้นจาก [http://www.mots.go.th/ewt\\_dl\\_link.php?nid=7114](http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114).
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). *นามสงเคราะห์ผู้ประกอบการเกี่ยวกับผ้าไหม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แสงลิมสุวรรณ. (มปป.). *การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2560. สืบค้นจาก [http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive\\_journal](http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal).
- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). “ยุคสมัยของการท่องเที่ยวศึกษา”. ใน *เรื่องสื่อสาร-การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- \_\_\_\_\_. (2549). *สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อนศักดิ์ศรีและความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านเพื่อสุขภาวะ*. ใน *สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- \_\_\_\_\_. (2545). “การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน.” ใน *เมื่อสื่อต้องและสร้างวัฒนธรรม*.

- (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด.
- \_\_\_\_\_. (2543). *สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.
- การท่องเที่ยว, กรม. (มปป.). *ฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว*. เข้าถึงเมื่อ 10 มกราคม 2560. สืบค้นจาก <http://61.19.236.136:8090/dotr>.
- กุลธิดา อุบุรณกุล. (2555). *กระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีถือศีลกินผัก จังหวัดภูเก็ต*. *วารสารนิเทศศาสตร์*. 31,(2), กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฑามาศ วิศาลสิงห์. (2559). *คนไท เสน่ห์ กิน ถิ่นไทย*. เอกสารเผยแพร่. มปท.
- จุมพล รอดคำดี. (2532). *สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ ปุคำปิ่น และชัยพงษ์ สำเนียง. (2555). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism): การสร้าง ขยายเศรษฐกิจและวิถีชีวิตท้องถิ่น*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2561. สืบค้นจาก <http://prachatai.com/journal/2012/04/39979>.
- ณัฐวดี สมยาโรน. (2557). *กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย*. ใน *วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร*. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2. พิษณุโลก.
- ณริศา ชัยศุภมงคลลาภ. (2552). *รูปแบบการสื่อสารเพื่อการจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนตลาดน้ำยามเย็น อัมพวา*. เข้าถึงเมื่อ เมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2562. สืบค้นจาก <http://elib.ftu.ac.th/webopac/Record/29447/Description# tabnav>.
- ชนกร สังเขป. (2552). *ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. *วิถีไทย*. เอกสารคำสอนรายวิชา. ลำปาง, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- นิธิตา ชูเมือง. (2544). *การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน โนราในสังคมไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ดีไซน์.
- ปานตา ดารามิตร. (2552). *รูปแบบการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- ปิยธิดา แก้วหอม.(2560). *แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศกลุ่มทอผ้าไหมยกทองโบราณจันทรมหาสารคาม*. วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2562: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี. (2555). “การถวายพระราชสมัญญา พระมารดาแห่งใหม่ไทย”. แต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 12 สิงหาคม 2555. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- ปัทสนันท์ อุ่นเมือง. (2556). *วิธีอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนบ้านนาข่า ต.นาข่า อ.เมือง จ.อุดรธานี*. (การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2548). “จันท์โสมมา ผ้าไหมมหัศจรรย์ ราคาหลักแสน”. เข้าถึงเมื่อ 5 มกราคม 2562. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th>.
- พจนานวน สนวนศรี. (2546). “การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ”ใน เอกสารการสนชดวิชา หน่วยที่ 8-15 นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พรชัย กาพันธ์. (2545). *คู่มือการศึกษาด้วยภูมิปัญญาไทย*. วารสารวิชาการ. ฉบับเดือนกรกฎาคม 2545.
- พรทิพย์ชนะคำ. (2547). *กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พรพรรณ วีระปรียากร. (2558). *วิถีวัฒนธรรมอาเซียน: มาตรฐานโสมสแต่ย์ด้านการท่องเที่ยวสำหรับประชาคมอาเซียน*. เข้าถึงเมื่อ 5 มกราคม 2562. สืบค้นจาก <http://www.academia.edu/8133506/>.
- พลอยชมพู ลีดิยาภรณ์. (2553). *การสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2552). *ชุมชนปฏิบัติทางการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการเรียนรู้* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา สุขประเสริฐ. (2558). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภัสวดี นิตินิเทศสุนทร. (2554). *แนวคิดหลักด้านการสื่อสาร*. ใน *ประมวลสาระชุดวิชา ปรัชญา*



นิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. นนทบุรี: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

มารศรี สอทิพย์. (2551). *เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. (2537). *การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ไม่ได้ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ระบบสถิติการลงทะเบียน กระทรวงมหาดไทย. (2561). เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2561. สืบค้นจาก [http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat\\_age.php](http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php)

รติกา อังกูร. (2562). *การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2562. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

รัตติกาลเจนจัด. (2548). *ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

รัตนะ บัวสนธิ์. (2542). *การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในภาคเหนือตอนบน*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิมลศรี ชาญจารุจิตร. (2550). *กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

วีระพล ทองมา. (มปป). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่คืนป่าไม้*. เอกสารอัดสำเนา.

วีระ โรจน์พจนรัตน์. (2551). *การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ*. วารสารสุนารี, 2(2), 85-97.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). *ภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา.

สามารถ จันทร์สุริย์. (2534). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

- สมโชค เจริญการ. (2552). แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพทอผ้าไหมตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต.ไม่"ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุกัญญา ดวงอุปมา และ ภัทรพร ภาระนาถ. (2556). การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต.
- สุชาดา น้ำใจดี.(2561). คุณลักษณะส่วนบุคคลที่ควรรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารชุมชนวิจัย ปีที่ 12 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2561).
- สุภางค์ จันทรวานิช. (2553). วิธีการวิจัยคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2533). แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรม ตีพิมพ์.เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2561. สืบค้นจาก <http://www.novabizz.com/NovaAce/Attitude.htm>
- สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. (2551). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากยางพารา. กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สมโชค เจริญการ. (2552). แนวทางการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศของการพัฒนาอาชีพทอผ้าไหมตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต ไม่"ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เสาวนีย์ ตะโพนทอง และคณะ. (2548). “ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตผ้าไหมยกทองบ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์.” วารสารสมาคมนักวิจัย. 10(3) : 43-51.
- อุบลรัตน์ ศิริชูศักดิ์ และคณะ. (2542). บรรณาธิการ, จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาลือมวชน. โครงการหนังสือคู่มือวิจัยและพัฒนานิเทศศาสตร์,กรุงเทพฯ: มปท.
- เอกวิทย์ ฌ ฌกลาง. (2540). ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อรรวรรณ จุลชัยเรือง. (2551). กระบวนการเรียนรู้ธุรกิจชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มสตรีจังหวัดขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ไม่"ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- Chris Baldick.(2004). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York: Oxford University Press.
- Hair, J.F.,Bush, R.P.,&Oritnau, D.J. (2003). *Marketing Research: Within a changing Information Environment*, Vol.22,;McGraw-Hall.
- Kotler, Philip & Keller, Kevin Lane. (2009). *Marketing Management*. 14<sup>th</sup> ed. New Jersey :Prentice Hall.

- Miles, B. Matthew., & Huberman, A. Michael. (1994). *Qualitative data analysis*. (second Edition). Thousand Oaks: SAGE Publication.
- Servaes, Jan. (1996). *Participatory Communication for Social Change*. NewDelhi: Sage Publication.
- Singhal &Stapitanond. (1996). The role of communication development: Lessons Learned from a *Critique of the Dominant Dependency and Alternative Paradigms*. *The Journal of Development Communication*, 7(2).
- Ximba, E. Z. (2009). *Cultural and heritage tourism development and promotion in the Ndwedwe municipal area: perceived policy and practice*.





ภาคผนวก

**แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อการวิจัย**  
**เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น**  
**ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์**

.....

**สำหรับสัมภาษณ์เชิงลึกจาก ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา**  
 **ได้แก่ ผู้ดูแลกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา เลขานุการกลุ่ม ผู้จัดการโรงทอ ช่างทอ**  
**และนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน**

เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์

**แบบสัมภาษณ์ส่วนที่ 1 บริบทการสื่อสาร (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1)**

**1. ขอความกรุณาท่านช่วยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับประเด็นดังต่อไปนี้**

**ประเด็นที่ 1 ลักษณะชุมชน**

ประเด็นย่อยที่ 1 ความเป็นมา

- 1) ประวัติ ความเป็นมาของชุมชนของท่านเป็นอย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าลักษณะของชุมชนท่าสว่าง ที่โดดเด่นคืออะไร
- 3) สภาพทางกายภาพหรือที่ตั้งของชุมชน มีผลต่อการประกอบอาชีพของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา บ้านท่าสว่าง หรือไม่ อย่างไรบ้าง
- 4) ท่านคิดว่าลักษณะของชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการสื่อสารในถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองหรือไม่ อย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 2 สภาพทางกายภาพ

- 1) ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนท่าสว่าง มีลักษณะเป็นอย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าทำเลที่ตั้งของชุมชนท่านมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร

3) ลักษณะครีวเรือนของชุมชนท่าสว่าง เป็นอย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 3 ลักษณะประชากร

1) ลักษณะของประชากรในชุมชนท่าสว่าง เป็นอย่างไร มีความโดดเด่นอย่างไร หรือแตกต่างจากประชากรที่อื่นอย่างไรบ้าง

2) ประชากรในชุมชนท่าสว่าง ส่วนมากใช้ภาษาอะไรในการพูดคุย ติดต่อสื่อสารภายในชุมชน

3) กลุ่มอายุของประชากรในชุมชนท่าสว่างส่วนมากเป็นกลุ่มอายุช่วงไหน และเพศอะไร

4) ระดับการศึกษาของคนในชุมชนเป็นอย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 4 อัตลักษณ์ชุมชน

1) ท่านคิดว่าอัตลักษณ์ของชุมชนท่าสว่าง คืออะไร และมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทอง อย่างไรบ้าง

2) ท่านคิดว่าในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทอง ผู้ถ่ายทอดจะต้องมีลักษณะที่สำคัญอะไรบ้าง หรือเป็นอย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 5 ประวัติการก่อตั้งและโครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทร์โสม

1) ประวัติ ความเป็นมาของกลุ่มจันทร์โสมเป็นอย่างไร

2) ท่านคิดว่าลักษณะของกลุ่มจันทร์โสมที่โดดเด่นคืออะไร

3) โครงสร้างการบริหารของกลุ่มจันทร์โสม เป็นอย่างไร

3) สภาพทางกายภาพหรือที่ตั้งกลุ่มจันทร์โสมมีผลต่อการประกอบอาชีพของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม หรือไม่ อย่างไรบ้าง

4) ท่านคิดว่าลักษณะของกลุ่มจันทร์โสมมีส่วนสำคัญต่อการสื่อสารในถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทองหรือไม่ อย่างไร

5) ท่านคิดว่าปัจจัยที่ช่วยให้การสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองประสบความสำเร็จ มาจากอะไร

**ประเด็นที่ 2** สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ประเด็นย่อยที่ 1 การประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากร

1) คนในครอบครัวมีบทบาทในการสื่อสารเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมยกทองแก่ท่านหรือไม่ อย่างไร

2) ท่านคิดว่าการสื่อสารที่ดีเป็นอย่างไร และการสื่อสารในการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีเกิดจากปัจจัยใด

3) การศึกษาในโรงเรียนมีผลกับการสื่อสารในปัจจุบันของท่านอย่างไร

4) สัมพันธภาพกับบุคคลอื่นมีผลกับการสื่อสารในการถ่ายทอดวัฒนธรรมธรรมด้าน ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองของท่านอย่างไร

5) ท่านคิดว่าการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมยกทองของท่าน หรือชุมชนท่านดีหรือไม่ เป็นอย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 2 การส่งเสริมธุรกิจชุมชน/การตลาด

1) ท่านคิดว่าการสื่อสาร หมายถึงอะไร

2) ท่านคิดว่าการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าไหมยกทอง หมายถึงอะไร อย่างไร

3) ท่านมีประสบการณ์ในชีวิตประจำวันเรื่องใดบ้างที่ส่งผลต่อการสื่อสารในปัจจุบัน

4) ประสบการณ์ทางการสื่อสารในเรื่องดังกล่าวส่งผลให้ท่านมีการสื่อสารที่ดีขึ้นหรือไม่

5) ท่านได้นำเอาประสบการณ์ทางการสื่อสารมาใช้ในการนำเสนอหรือถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการทอผ้าไหมยกทองในเรื่องใด

ประเด็นย่อยที่ 3 ทุนและภูมิปัญญาของชุมชน

1) สมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ได้มีการถ่ายทอดความรู้ทางการสื่อสารในการทอผ้าไหมยกทองโบราณให้กับท่านหรือไม่ อย่างไร

2) ท่านมีการศึกษาความรู้ทางการสื่อสารเพื่อใช้ในการเผยแพร่ความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองโบราณให้กับบุคคลอื่นหรือไม่ อย่างไร

3) สื่อใดบ้างที่ท่านใช้ในการศึกษาความรู้ทางการสื่อสาร

4) ท่านมีการศึกษาความรู้ทางการสื่อสารบ่อยหรือไม่

5) ประเด็นทางการสื่อสารในเรื่องอะไรที่ท่านสนใจศึกษา

6) ท่านนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาความรู้ทางการสื่อสารมาปรับใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทอง อย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 4 การรวมกลุ่มและการจัดการของชุมชน

1) อาชีพของชาวชุมชนท่าสว่าง มีอะไรบ้าง

2) ท่านคิดว่า การทอผ้าไหมยกทอง ถือเป็นอาชีพที่สำคัญ ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ หรือถ่ายทอดให้คงอยู่ต่อไปหรือไม่

3) ในวัยเด็กครอบครัวมีบทบาทในการปลูกฝังทางการสื่อสารด้านการทอผ้าไหมยกทองเพื่อประกอบเป็นอาชีพให้แก่ท่านหรือไม่ อย่างไร

4) ในวัยเด็กท่านมีบุคลิกภาพของความเป็นนักสื่อสารอย่างไร และเกิดจากปัจจัยใด

5) ท่านคิดว่า การประกอบอาชีพการทอผ้าไหมยกทอง สามารถเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง หรือครอบครัวหรือไม่ อย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 5 การเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีด้านการทอผ้าไหม

1) ท่านคิดว่าประสบการณ์ชีวิตมีผลกับความรู้ทางการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองของท่านหรือไม่

2) ประสบการณ์เรื่องใดที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ทางการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองของท่าน

3) ประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าวส่งผลให้ท่านมีความรู้ทางการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองหรือไม่ อย่างไร

4) ท่านได้นำเอาประสบการณ์ทางการสื่อสาร มาใช้ในการนำเสนอความรู้ทางการสื่อสารในเรื่องใด

5) ท่านคิดว่าอาชีพหลักที่สำคัญของชุมชนทำสว่าง คืออะไร

ประเด็นย่อยที่ 6 การสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าไหม

1) การศึกษาในโรงเรียนมีผลกับการสื่อสารกับบุคคลอื่น หรือการพูดคุยถ่ายทอดความรู้ในที่สาธารณะอย่างไร

2) สัมพันธภาพของคนในครอบครัว บุคคลอื่นในชุมชน มีผลกับการเรียนรู้ให้ท่านพัฒนาตนเองทางการสื่อสาร และประกอบอาชีพอย่างไร

3) ท่านเคยมีการอบรมการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ ในรูปแบบใดอย่างไร

4) รายได้ที่สำคัญของท่านมาจากแห่งใด และการทอผ้าไหมยกทองสามารถสร้างรายได้หลักให้แก่ท่านหรือไม่ อย่างไร

5) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการประกอบอาชีพของชาวชุมชนทำสว่าง และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านอาชีพการทอผ้าไหมยกทองเพื่อถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่น หรือไม่ อย่างไร

6) ท่านให้ความสำคัญต่ออาชีพการทอผ้าไหมยกทองมากแค่ไหน อย่างไร

7) ท่านคิดว่าจะประกอบอาชีพนี้ไปนานเท่าไร และจะมีวิธีการถ่ายทอดอาชีพนี้ให้แก่บุคคลในครอบครัวหรือไม่ อย่างไร



### ประเด็นที่ 3 เครื่องมือการสื่อสารของประชาชนในชุมชน

#### ประเด็นย่อยที่ 1 การสื่อสารภายในชุมชน

- 1) การสื่อสารของคนในชุมชนทำสว่าง เป็นอย่างไร
- 2) ลักษณะการสื่อสารภายในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร
- 3) ท่านมีเทคนิค หรือวิธีการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองกับบุคคลอื่นอย่างไร

#### ประเด็นย่อยที่ 2 การสื่อสารภายนอกชุมชน

- 1) ชุมชนของท่านมีการสื่อสารภายนอกชุมชน หรือไม่ อย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าการสื่อสารจะประสบความสำเร็จ เกิดจากสาเหตุอะไรบ้าง
- 3) ท่านมีการแสดงความคิดเห็นกับบุคคลอื่นเกี่ยวกับการสื่อสารในประเด็นอะไรบ้าง  
อย่างไร
- 4) ท่านมีหลักการในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองกับบุคคลอื่นเป็นอย่างไร

### ประเด็นที่ 4 เครื่องมือการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม

#### ประเด็นย่อยที่ 1 การบอกต่อ/บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

- 1) ท่านคิดว่าการใช้การบอกต่อ/บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ในการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมีความเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด อย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าการบอกต่อ/บอกเล่า และการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสม ควรมีทักษะในเรื่องใดบ้าง
- 3) ท่านมีวิธีการการบอกต่อ/บอกเล่าต่อการทอผ้าไหมยกทอง อย่างไร
- 4) ท่านคิดว่าบรรพบุรุษที่มีความสามารถด้านการทอผ้าไหมยกทอง มีความสามารถด้านการบอกต่อ/บอกเล่าต่อ หรือไม่ อย่างไร
- 5) ท่านคิดว่าการบอกต่อ/บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษมีความสำคัญอย่างไร
- 6) ท่านคิดว่าการบอกต่อ/บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษจะใช้เพื่อให้ความชัดเจนในเรื่องใด
- 7) ท่านใช้การบอกต่อ/บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการทอผ้าไหมยกทองที่ชัดเจนที่สุดคืออะไร

ประเด็นย่อยที่ 2 การสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้า

- 1) ท่านคิดว่าการใช้วิธีการสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้าไหมยกทองควรใช้ในช่วงใด เพราะเหตุใด อย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าการใช้การสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้าไหมยกทอง ควรมีทักษะในเรื่องใดบ้าง
- 3) ท่านมีวิธีการการสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้าไหมยกทอง อย่างไร
- 4) ท่านคิดว่าคนที่มีการสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้าไหมยกทองที่เก่ง มีความสามารถในการสื่อสารอย่างไร
- 5) ท่านคิดว่าการสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้าไหมยกทองมีความสำคัญ อย่างไร
- 6) ท่านคิดว่าการสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้าไหมยกทองจะใช้เพื่อให้ความชัดเจนในเรื่องใด
- 7) ท่านใช้การสอน การบรรยาย สาธิตวิธีการทอผ้า เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการทอผ้าไหมยกทองที่ชัดเจนที่สุดคืออะไร

ประเด็นย่อยที่ 3 การปฏิบัติและการฝึกฝน

- 1) ท่านคิดว่าการใช้วิธีการปฏิบัติและการฝึกฝนในการทอผ้าไหมยกทองควรทำในช่วงใด เพราะเหตุใดอย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าการปฏิบัติและการฝึกฝน ควรมีทักษะในเรื่องใดบ้าง
- 3) ท่านมีวิธีการการปฏิบัติและการฝึกฝนเกี่ยวกับการทอผ้าไหมยกทองอย่างไร
- 4) ท่านคิดว่าคนที่มีการปฏิบัติและการฝึกฝนที่เก่ง มีความสามารถในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดให้แก่คนอื่นอย่างไร
- 5) ท่านคิดว่าการปฏิบัติและการฝึกฝนทางด้านการทอผ้าไหมยกทองมีความสำคัญอย่างไร
- 6) ท่านคิดว่าการปฏิบัติและการฝึกฝนจะใช้เพื่อให้ความชัดเจนในเรื่องใด
- 7) ท่านใช้การปฏิบัติและการฝึกฝนเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการทอผ้าไหมยกทองแก่บุคคลอื่นที่ชัดเจนที่สุดคืออะไร

แบบสัมภาษณ์ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยก  
ทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์  
(ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2)

**ประเด็นที่ 1 ประเด็นด้านผู้ส่งสาร (sender or source)**

ประเด็นย่อยที่ 1 ครอบครัว

- 1) ท่านมีคิดว่าคนในครอบครัวมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองหรือไม่ อย่างไร
- 2) ท่านมีความรู้ความสามารถในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองอย่างไร ยกตัวอย่างการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว
- 3) ท่านมีการนำความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกทองมาใช้ในการเผยแพร่ความรู้กับคนในครอบครัวอย่างไร
- 4) ท่านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองแก่คนในครอบครัว หรือเป็นผู้รับการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว

ประเด็นย่อยที่ 2 ผู้นำชุมชน

- 1) ท่านมีคิดว่าผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองเป็นอย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าผู้นำชุมชนมีความรู้ในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองอย่างไร ยกตัวอย่างการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว
- 3) ท่านมีการนำความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกทองมาใช้ในการเผยแพร่ความรู้กับคนในชุมชน/ท้องถิ่น/ผู้นำทางความคิด อย่างไร
- 4) ท่านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองแก่คนในชุมชน/ท้องถิ่น/ผู้นำทางความคิด หรือเป็นผู้รับการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว

ประเด็นย่อยที่ 3 นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน

- 1) ท่านมีคิดว่านักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองเป็นอย่างไร
- 2) ท่านคิดว่านักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านมีความรู้ในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองอย่างไร ยกตัวอย่างการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว
- 3) ท่านมีการนำความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกทองมาใช้ในการเผยแพร่ความรู้กับคนในสื่อมวลชน/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านอย่างไร

4) ท่านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองแก่สื่อมวลชน/ผู้ปฏิบัติงานสื่อ  
ที่บ้าน หรือเป็นผู้รับการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว

### **ประเด็นที่ 2 ประเด็นด้านสาร (message)**

ประเด็นย่อยที่ 1 กระบวนการการผลิต การสืบทอด และการประยุกต์ ในการทอผ้า  
ไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์

1) ท่านมีคิดว่าการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัด  
สุรินทร์มีความสำคัญ อย่างไร

2) ท่านมีความรู้ในเรื่องการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา ให้แก่ ครอบครัว ชุมชน/  
ท้องถิ่น/ผู้นำทางความคิด และสื่อมวลชน/ผู้ปฏิบัติงานสื่อที่บ้าน อย่างไร

3) ท่านมีการนำความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์ มาใช้ในการ  
เผยแพร่ความรู้อย่างไร

4) กระบวนการสืบทอดของกลุ่มจันทรีโสมาเป็นอย่างไร

5) กลุ่มจันทรีโสมา มีกระบวนการประยุกต์เกี่ยวกับการทอผ้าไหมยกทอง อย่างไร

### **ประเด็นที่ 3 ช่องทาง (channel)**

ประเด็นย่อยที่ 1 สื่อบุคคล

1) ท่านคิดว่าการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์สามารถถ่ายทอดผ่าน  
สื่อบุคคลได้หรือไม่ อย่างไร

2) ท่านคิดว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อบุคคล มีปัญหา  
หรืออุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

3) ท่านเคยถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อบุคคล หรือไม่ อย่างไร

4) ท่านเห็นด้วยกับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อบุคคล หรือไม่  
อย่างไร

5) ท่านมีการนำการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อบุคคล  
อย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 2 สื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์

1) ท่านคิดว่าการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์สามารถถ่ายทอดผ่าน  
สื่อที่บ้านได้หรือไม่ อย่างไร

2) ท่านคิดว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อที่บ้านมีปัญหา  
หรืออุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

3) ท่านเคยถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อพื้นบ้านหรือไม่  
อย่างไร

4) ท่านเห็นด้วยกับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อพื้นบ้าน  
หรือไม่ อย่างไร

5) ท่านมีการนำการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อพื้นบ้าน  
อย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 3 สื่อเฉพาะกิจ

1) ท่านคิดว่าการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์สามารถถ่ายทอดผ่าน  
สื่อดั้งเดิมได้หรือไม่ อย่างไร

2) ท่านคิดว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อดั้งเดิมมีปัญหา  
หรืออุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

3) ท่านเคยถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อดั้งเดิมหรือไม่ อย่างไร

4) ท่านเห็นด้วยกับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อดั้งเดิมหรือไม่  
อย่างไร

5) ท่านมีการนำการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อดั้งเดิมอย่างไร

6) ท่านคิดว่าการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์สามารถถ่ายทอดผ่าน  
สื่อใหม่ได้หรือไม่ อย่างไร

7) ท่านคิดว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อใหม่ มีปัญหา  
หรืออุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

8) ท่านเคยถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อใหม่หรือไม่ อย่างไร

9) ท่านเห็นด้วยกับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อใหม่หรือไม่  
อย่างไร

10) ท่านมีการนำการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อใหม่ อย่างไร

11) ท่านคิดว่าการทอผ้าไหมยกทองจันทรีโสมา จังหวัดสุรินทร์สามารถถ่ายทอดผ่าน  
สื่อเฉพาะกิจได้หรือไม่ อย่างไร

12) ท่านคิดว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อเฉพาะกิจมี  
ปัญหาหรืออุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

13) ท่านเคยถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อเฉพาะกิจหรือไม่  
อย่างไร

14) ท่านเห็นด้วยกับถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อเฉพาะกิจหรือไม่ อย่างไร

15) ท่านมีการนำการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อเฉพาะกิจอย่างไร

#### ประเด็นย่อยที่ 6 สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

1) ท่านคิดว่าการทอผ้าไหมยกทองจังหวัดสุรินทร์สามารถถ่ายทอดผ่านสื่อกิจกรรมการปฏิบัติได้หรือไม่ อย่างไร

2) ท่านคิดว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ มีปัญหาหรืออุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

3) ท่านเคยถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อกิจกรรมการปฏิบัติหรือไม่ อย่างไร

4) ท่านเห็นด้วยกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อกิจกรรมการปฏิบัติหรือไม่ อย่างไร

5) ท่านมีการนำการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองผ่านสื่อกิจกรรมการปฏิบัติอย่างไร

#### **ประเด็นที่ 4 ผู้รับสาร (Receiver)**

##### ประเด็นย่อยที่ 1 ครอบครัว

1) คนในครอบครัวของท่านมีส่วนสำคัญในการรับการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

2) ท่านคิดว่าเมื่อคนในครอบครัวได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านจะเกิดประโยชน์หรือไม่ อย่างไร

3) ท่านคิดว่าคนในครอบครัวจะนำความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองที่รับการถ่ายทอดมาจากท่านไปใช้ประโยชน์หรือไม่ อย่างไรบ้าง

4) เมื่อคนในครอบครัวได้รับรู้ความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่าน จะมีการนำความรู้ดังกล่าวไปถ่ายทอดต่อหรือไม่ อย่างไร

##### ประเด็นย่อยที่ 2 สมาชิกในกลุ่ม

1) สมาชิกในกลุ่มของท่านมีส่วนสำคัญในการรับการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

2) ท่านคิดว่าเมื่อสมาชิกในกลุ่มของท่านได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านจะเกิดประโยชน์หรือไม่ อย่างไร

3) ท่านคิดว่าสมาชิกในกลุ่มของท่านจะนำความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองที่รับการถ่ายทอดมาจากท่านไปใช้ประโยชน์หรือไม่ อย่างไรบ้าง

4) เมื่อสมาชิกในกลุ่มของท่านได้รับความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่าน จะมีการนำความรู้ดังกล่าวไปถ่ายทอดต่อหรือไม่ อย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 3 นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน

1) นักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านมีส่วนสำคัญในการรับการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

2) ท่านคิดว่าเมื่อนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านจะเกิดประโยชน์ หรือไม่ อย่างไร

3) ท่านคิดว่านักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านจะนำความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองที่รับการถ่ายทอดมาจากท่านไปใช้ประโยชน์หรือไม่ อย่างไรบ้าง

4) เมื่อนักวิชาการ/ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้านได้รับความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่าน จะมีการนำความรู้ดังกล่าวไปถ่ายทอดต่อหรือไม่ อย่างไร

ประเด็นย่อยที่ 4 ประชาชนทั่วไป

1) ประชาชนทั่วไปมีส่วนสำคัญในการรับการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

2) ท่านคิดว่าเมื่อประชาชนทั่วไปได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่านจะเกิดประโยชน์ หรือไม่ อย่างไร

3) ท่านคิดว่าประชาชนทั่วไปจะนำความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองที่รับการถ่ายทอดมาจากท่านไปใช้ประโยชน์หรือไม่ อย่างไรบ้าง

4) เมื่อประชาชนทั่วไปได้รับความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกทองจากท่าน จะมีการนำความรู้ดังกล่าวไปถ่ายทอดต่อหรือไม่ อย่างไร

**แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อการวิจัย**  
**เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น**  
**ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์**

.....

สำหรับสัมภาษณ์เชิงลึกจาก สื่อมวลชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน

แบบสัมภาษณ์ส่วนที่ 3 แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมยกทอง (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3)

1.ขอความกรุณาท่านช่วยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับประเด็นดังต่อไปนี้

**ประเด็นที่ 1 การสื่อสารขั้นการผลิต**

1) ท่านคิดว่าเจตคติในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาสามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรเป็นอย่างไร

2) ท่านคิดว่าความรู้ที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาสามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรเป็นอย่างไร

3) ท่านคิดว่าความรู้ทางการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาที่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรเป็นอย่างไร

4) ท่านคิดว่าทักษะการเผยแพร่ในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาที่สามารถเผยแพร่ความรู้ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรเป็นอย่างไร

5) ท่านคิดว่าพฤติกรรมที่แสดงความสามารถทางการสื่อสารที่ช่วยให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาประสบความสำเร็จ คืออะไร

6) ท่านคิดว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา ที่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรมีการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร อย่างไรบ้าง

7) ท่านคิดว่าพฤติกรรมที่แสดงความสามารถทางการสื่อสารที่ช่วยให้กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา มีการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารคืออะไร

8) ท่านคิดว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมาที่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรมีแนวทางแสดงความสามารถทางการสื่อสารเรื่องรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารเรื่องใดบ้างอย่างไร

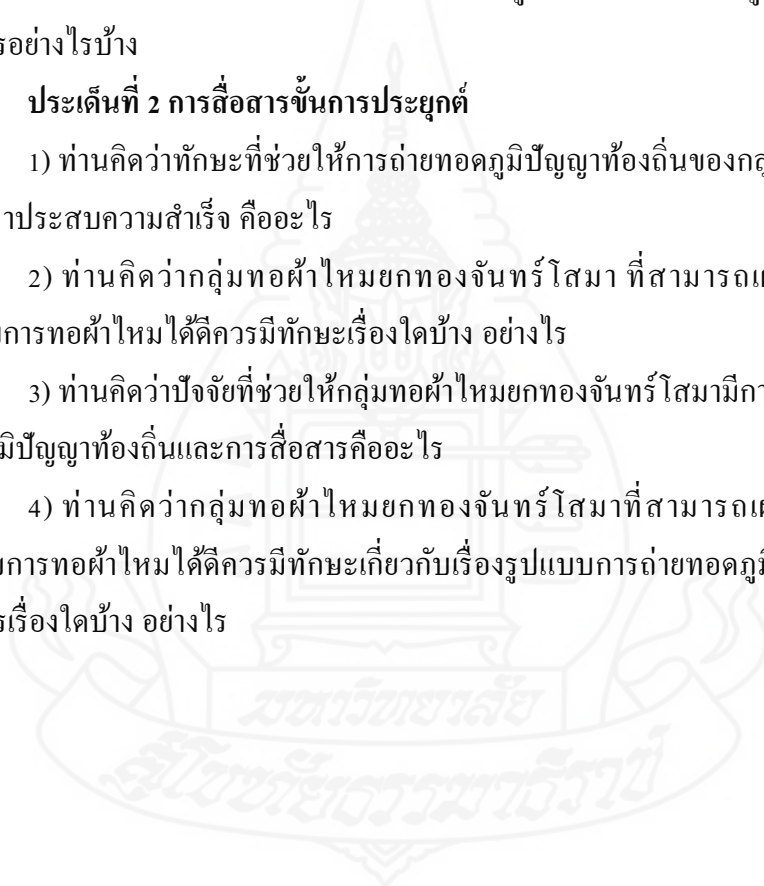


### ประเด็นที่ 2 การสื่อสารจันการสืบทอด

- 1) ท่านคิดว่าปัจจัยที่ช่วยให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมประสบความสำเร็จคืออะไร
- 2) ท่านคิดว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสม ที่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรมีกุญแจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไร
- 3) ท่านคิดว่าปัจจัยที่ช่วยให้กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมมีการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารคืออะไร
- 4) ท่านคิดว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมที่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารอย่างไรบ้าง

### ประเด็นที่ 2 การสื่อสารจันการประยุกต์

- 1) ท่านคิดว่าทักษะที่ช่วยให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมประสบความสำเร็จ คืออะไร
- 2) ท่านคิดว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสม ที่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรมีทักษะเรื่องใดบ้าง อย่างไร
- 3) ท่านคิดว่าปัจจัยที่ช่วยให้กลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมมีการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารคืออะไร
- 4) ท่านคิดว่ากลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทรโสมที่สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมได้ดีควรมีทักษะเกี่ยวกับเรื่องรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสื่อสารเรื่องใดบ้าง อย่างไร



**แบบสังเกตเพื่อการวิจัย**  
**เรื่อง รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น**  
**ของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมมา จังหวัดสุรินทร์**

.....

**1. บริบทการสื่อสาร**

1) ลักษณะชุมชน (ความเป็นชุมชนเมืองและ/หรือชุมชนชนบท โยมืองค์ประกอบในการพิจารณา คือ การคมนาคม การสื่อสารและบริการต่างๆ ความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือน ลักษณะการประกอบอาชีพ ลักษณะครอบครัว และความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน)

2) สภาพทางกายภาพ (อาณาเขตและที่ตั้งทางกายภาพ รวมถึงบริเวณที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมอื่นๆ ในชุมชน เช่น ถนน แม่น้ำ ลำคลอง วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น)

3) ลักษณะประชากร (ลักษณะการประกอบอาชีพ ภาษาที่ใช้ วัฒนธรรมประเพณี ลักษณะบุคลิกภาพ วิสัยทัศน์ วิถีคิด วิถีการทำงาน)

4) อัตลักษณ์ชุมชน (ภูมิปัญญาของชุมชน วิถีชีวิต และลักษณะกายภาพที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน)

5) ประวัติการก่อตั้งและ โครงสร้างการบริหารกลุ่มจันทร์โสมมา (ความเป็นอยู่ของสมาชิก สิ่งก่อสร้าง โรงทอ โรงย้อม การเดินทาง)

**2. กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น**

**2.1 ผู้ส่งสาร (sender or source)**

- 1) ครอบครัว
- 2) ผู้นำกลุ่ม
- 3) นักวิชาการ
- 4) ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน

**2.2 สาร (message) กระบวนการการผลิต การสืบทอด และการประยุกต์**

**2.3 ช่องทาง (channel)**

- 1) สื่อบุคคล
- 2) สื่อวัตถุ ที่หมายถึงผลิตภัณฑ์
- 3) สื่อเฉพาะกิจ
- 4) สื่อกิจกรรมการปฏิบัติ

#### 2.4 ผู้รับสาร (receiver)

- 1) ครอบครัว
- 2) สมาชิกในกลุ่ม
- 3) นักวิชาการ
- 4) ผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน
- 5) ประชาชนทั่วไป

#### 3. แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) การสื่อสารขั้นการผลิต
- 2) การสื่อสารขั้นการสืบทอด
- 3) การสื่อสารขั้นการประยุกต์



## ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวธมนพัชร ศรีชะพลกุลสิทธิ
วัน เดือน ปีเกิด	28 สิงหาคม 2527
สถานที่เกิด	จังหวัดอุบลราชธานี
ประวัติการศึกษา	ศศ.บ. (การสื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2550 ศศ.ม. (การสื่อสารพัฒนาการ) มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2554
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โทรศัพท์ที่ทำงาน 044-710047 โทรศัพท์มือถือ 063-5362662 อีเมลล์ Kanokwan_joy7@hotmail.com
ตำแหน่ง	ผู้ช่วยศาสตราจารย์

